İKLİM KRİZİNİN ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİSİ ÇALIŞTAYI

[5-6 EKİM 2019]

“Sendikamız (...) yaşanabilir ve sağlıklı bir toplum için ekolojik dengeye sahip çıkmaya, ulusal ve uluslararası düzeyde çevre sağlığının geliştirilmesine ve dünya barışına katkıda bulunulmasına çalışır.”

(Tez-Koop-İş Ana Tüzüğü Madde 2’den...)

Tez-Koop-İş Sendikası
Türkiye Ticaret, Kooperatif, Eğitim, Büro ve Güzel Sanatlar İşçileri Sendikası Genel Merkezi
Mebusevleri Mahallesi İller Sokak No: 7 06580 Tandoğan-Ankara
Tel: 0312 213 34 44 Faks: 0312 213 34 30
İnternet: www.tezkoopis.org

(İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkisi Çalıştayı'nda yapılan değerlendirmeler katılımcıların görüşlerini yansıtır.)

Tez-Koop-İş, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) ve Küresel Sendikal Birlik (UNI) üyesidir.

Baskı
Ziraat Grup Matbaacılık, Ambalaj San. ve Tic. A.Ş.
Bahçekapı Mahallesi 2534. Sokak No: 18 Etimesgut-Ankara
Tel: 0312 384 73 44 - 0312 384 73 45

Haziran 2020

İKLİM KRİZİNİN ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİSİ ÇALIŞTAYI

5-6 EKİM 2019
ANKARA

SUNUŞ

Gezegenimiz için geri sayım başladı. Hava sıcaklığı artışı ortalama 1,5 derecenin altında tutulmaz, karbon salınımı sıfırlanmaz ve fosil yakıt kullanımı devam ederse geri dönülmez noktaya varacağımızın ve bunun bir var oluş krizine dönüşeceğinin farkındayız.

Yıllarca sesimize kulak tıkayan ve içi boş cümlelerle bizi oyalayan hükümetlere sesleniyoruz. Derhal "iklim acil durumu" ilan edip kar hırsıyla hortumlara, kasırgalara, kuraklığa, sel felaketlerine, yangınlara, çölleşmeye, buzulların erimesine, insanların ve tüm canlıların yok oluşuna sebep olanlara "dur" demeliyiz.

Tez-Koop-İş Sendikası olarak iklim krizi konusunda karar alma süreçlerine doğrudan katılımı önemli görüyoruz. Türkiye, iklim krizinde çözüm arayışlarında yetersiz ve geç kalmaktadır. Ülke olarak, derhal çözüm arayışlarına omuz vereceğimiz demokratik araçlar kurulmalı, iklim krizine çözüm arayışlarının temel dayanağı olan Kyoto Protokolü'nün devamı niteliğindeki Paris İklim Antlaşmasını imzalamakta gecikilmemeli, insanlık ailesinin ortak ve eşit bir parçası olduğumuzu somut olarak kanıtlamalıyız.

Tüm dünya ile ortak bir noktada buluşarak "iklim krizine dur" demeyi sürdürmekte kararlıyız.

5-6 Ekim 2019 tarihinde Ankara'da düzenlediğimiz İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkisi Çalıştayı'nın gerçekleşmesinde emeği geçen tüm katılımcılara; desteklerini paylaşan, mesaj gönderen ve küresel iklim krizinin yarattığı tahribat karşısında doğayı ve yeşili savunan tüm uluslararası ve ulusal sendikal örgütlere ve Çalıştayın gerçekleşmesine katkı sunan Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'na teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Saygılarımızla.

Tez-Koop-İş Sendikası
Genel Yönetim Kurulu

***İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkisi Çalıştayı*'nın gerçekleşmesinde emeği geçen tüm katılımcılara; desteklerini paylaşan, mesaj gönderen ve küresel iklim krizinin yarattığı tahribat karşısında doğayı ve yeşili savunan tüm uluslararası ve ulusal sendikal örgütlere ve Çalıştayın gerçekleşmesine katkı sunan Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu'na; teşekkürlerimizi sunuyoruz.**

İKLİM KRİZİNİN ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİSİ ÇALIŞTAYI İÇİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sağlıklı ve güvenli bir çevre için mücadele sendikaların en önemli görevleri arasındadır. Yaklaşık 250 yıl öncesinden başlayan sanayi devrimi ve onun yarattığı kapitalist birikim rejimi, önce işçi sınıfına sonra da tüm insanların yaşadıkları çevreye büyük zararlar vermiştir ve vermeye devam emektedir. Küresel kapitalizmin yarattığı büyük sermaye birikimi arttıkça; dünya ve çevre sadece insanlar için değil, tüm canlılar için yaşanamaz hale gelmektedir. Burada en kritik olan ise; tüm elde edilen sermaye birikimini doğaya yapılan tahribata yatırsanız dahi geri dönüşümün sağlanamayacağı gerçeğidir.

Küresel iklim krizinin yarattığı/yaratacağı çevresel sorunlar; ozon tabakasında incelme, asit yağmurları, sera etkisi/küresel iklim değişikliği, kuraklık ve çölleşme, biyoçeşitliliğin azalması, açlık ve yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Sendikalar, iklim değişikliğinin mağdurlarıdır. Çünkü doğa ve topluma dair eşitlik, adalet ve birlikte yaşama mücadelesi sendikaların mücadele alanlarıdır ve olmak zorundadır. Tez-Koop-İş Sendikası sorumlu sendikacılık yaklaşımı doğrultusunda bu görevi yerine getirmeyi amaçlamaktadır.

Arka Plan

İnsanlık geçmişte çokça çevre felaketi yaşadı. Ancak 1952 yılında İngiltere/Londra'daki "smog" (duman) olayında kaybedilen 4000 kişi ve olay karşısındaki çaresizlik ve ertesindeki hükümetin inkârcı tavrı bir milat oluşturdu. İlk kez bir çevre felaketinde siyasi sorumluluk tartışıldı; ancak daha sonra bu felaket görmezden gelindi.

1970'lerin ortalarından itibaren,neo-liberalizm ülkemizde ve dünyada çok parlak bir dönem yaşadı. Bunun olumsuz etkileriyle mücadele eden işçi sendikaları "çevre ve iklim" konusuyla ne yazık ki fazla meşgul olmadı; daha çok ücret sendikacılığı; yani ekonomik talepler öne çıktı. Hatta istihdam ve çevre ile ilgili düzenlemeler, birbirine zıt iki politika kümesi olarak açmaza sürüklendi.

1990'larda artan neoliberal saldırılarda çalışma yaşamı ve doğanın talanı görmezden gelinmiş, soruna işveren/hükümetler gözüyle bakılmış, bu önemli konu sadece "karbon kredileri" düzeyinde tartışılmıştır. Özel sektör ise daha da vahim bir şekilde olayı hükümeti tehdit boyutuna vardırmış ve "Eğer çevre sorunlarının maliyeti yeni vergiler olursa, rekabet olumsuz etkilenir ise üretimimizi başka ülkelere kaydırırız" ifadeleriyle ekolojik sorunları dışlayıcı pozisyon almıştır.

Sendikal hareket ve iklim arasındaki ilişkisellik açısından en kritik süreç 1992 yılında Brezilya'nın Rio de Janerio kentinde gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansıdır (UN Conference On Enviroment And Development).

Rio'daki haftalık "Yeryüzü Zirvesinde" 178 ülke tarafından imzalanarak yürürlüğe sokulan "Gündem 21" planıyla, ulusal ve küresel düzeyde, çevre konusunda sürekli eyleme çağrısı yapıldı. Bu eylem planının 29'uncu maddesiyle "İşçilerin ve işçi sendikalarının rollerinin güçlendirilmesi"ne ilk kez atıf yapılarak "sürdürülebilir gelişme"de örgütlü toplumun diğer bir deyişle sendikaların rolünün öneminin altı çizildi.

Kısaca bu yönde alınan kararlar:

1. **İşçi sağlığı ve iş güvenliğinin çevre sorunları ile bağlantısı,**
2. **Hükümet/devlet ve işverenle ortaklaşa "sürdürülebilir" ekonomik büyümenin sağlanması ve sosyal barışın üçüncü ayağı işçi sendikalarının kapasitelerinin artırılması,**
3. **Üretim ortamının ve süreçlerinin, çevresel açıdan iyileştirilmesine sendikaların katkı sunması.**

1992'de Rio'da sihirli bir değnekle mucizevi bir kavram olarak sunulan "sürdürülebilirlik" Rio Konferansı'ndan 14 yıl sonra 2006 yılında Nairobi'de yapılan uluslararası İşçi Sendikaları ve Çevre Konferansında tekrar gündeme geldi. Konferansta,"sürdürülebilirlik" kavramının ortaya koyduğu hedeflerin içi boş bir söylem olmaktan öteye geçemediği görüldü. Diğer yandan işçi sendikalarının sürdürülebilirlik kavramının içinin nasıl doldurulacağı konusunda hiçbir fikrin beyan edilmemesi, kavramın işçiler ve sendikaları açısından büyük bir soru işareti olarak kalmasına neden oldu.

2000'li yıllarda da işçi sendikaları "iklim değişikliği" konusunda çok etkin olamamış arada cılız etkinlikler ortaya koymuşlardır. 2009 Uluslararası Metal İşçileri Federasyonu (IMF), 2010 Uluslararası Ulaşım İşçileri Federasyonu (ITF), Uluslararası Sendikalaı Konfederasyonu (ITUC) zaman zaman çevre sorunlarıyla ilgili doğrudan politikalar üreterek "taraflar konferansına" (conference of the parties) etkin katılım sağlamışlardır.

2012 yılında yine Rio'da yapılan kalkınma konferansına ITUC büyük bir itiraz ile başla-

mış ve “içi boş bir zirve istemiyoruz” çıkışıyla sözün değil eylemin vakti geldiğini vurgulamıştır.ITUC tarafından, iklim değişikliği/krizi konusunda hükümetler ve işverenlerin üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmediklerini, neoliberal dalganın sadece iklim değil, her konuda çalışanlar açısından kötüye gidişe neden olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda;

- **sürdürülebilir kalkınma,**
- **yeşil ekonomi ve büyüme,**
- **düşük karbon ekonomisi**

başlıklarında, krize dönüşen iklim değişikliği ve çevre sorunlarında yeni politik hat önerisinde bulunulmuş ve bu başlıklara işçi sendikalarının bakış açısıyla tekrardan içerik kazandırılması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Buna göre:

1. **İklim krizi kapitalist dünya ekonomisinin mevcut doğal işleyişinin bir sonucudur.**
2. **Özellikle son 20 yıldır “kuralsızlaşan” neo-liberal politikalar, sosyal barışı tehdit eder hale gelmiş, kapitalist düzen doğal kaynakların hızla yıkım ve talan düzeniyle iç içe geçmiştir.**
3. **Sürdürülebilir kalkınma, yeşil ekonomi gibi iyimser kavramların içi ancak toplumsal mücadeleler ile doldurulursa anlamlı olur.**
4. **Bugüne kadar “iklim krizi” konusunda en önemli küresel tavır, sosyal barış için “iklim değişikliği platformları”dır. Sosyal barış isteniyorsa toplumsal adalet ve eşitlik tekrar tekrar hatırlanmalıdır.**

Avrupa Birliği Yaklaşımı

İklim değişikliği Avrupa Birliği’nin (AB) en öncelikli ve önem verdiği konulardan biridir. AB, iklim değişikliğini sadece çevresel bir konu olmanın ötesinde bir varlık sorunu görüp iklim değişikliğinin etkileri ve çözümlerini ister sosyal olsun isterse ekonomik, bütün politik alanlara entegre etmekte kararlıdır. Bu doğrultuda AB,Türkiye’nin iklim değişikliği politikalarının gelişmesine katkı yapmayı önemsemektedir. AB, iklim değişikliğinin ekonomi ve istihdam üzerindeki etkilerine de dikkat çekmektedir. İklim dostu ekonomi politikaları, istihdamı ve büyümeyi destekleyen, yenilikçi ve kaynak-etkin politikalardır. “Yeşil işler” AB için pek çok açıdan önemlidir. Katılım öncesi mali yardım aracı Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) yoluyla bugüne kadar AB iklim mevzuatının Türkiye’ye aktarılması ve politikasının geliştirilmesi için birçok çalışma başlatmış, yerel yönetimler için hibe programları yürütmüştür.

AB son yıllarda iklim eyleminin ne kadar acil ve önemli bir sorun olduğuna dikkat çekmek ve AB iklim politikalarının yaygınlaştırılması için dünya ölçeğinde her yıl İklim Eylem Haftası düzenlemektedir.

Sendikamızın Yaklaşımı

İklim değişikliği/krizi nedeniyle “yeni rejim” inşa edilirken sosyal diyaloğun devamı ve sosyal barışın tesisi için “insan odaklı” bir yaklaşım önceliğimizdir. Tabii ki âdil, kapsayıcı işçi sağlığı ve iş güvenliği geliştirilmelidir. “İnsana yakışır” bir rejim kurulurken işçiler, işçi sendikaları ve ülkemiz adına sendikamıza düşen sorumluluğun hakkıyla yerine getirilmesi için:

- **5-10 yıl içerisinde tek tek her ülkede "yeşil büyüme" ve esaslı "nitelikli istihdamın" yaratılması için planlama, politikalar geliştirilmeli ve derhal gündeme alınmalı,**
- **Toplumun dezavantajlı ve savunmasız kesimleri için "sosyal koruma" politikalarının devamı oluşturulmalı,**
- **Yeşil ekonominin olmazsa olmazı toplumsal eşitlik konusunda ısrarla mücadelede edilmeli,**
- **Örgütlenme hakları yeşil ekonomiye geçiş sürecinde rekabete kurban edilmemeli,**
- **Üretim ve bölüşümün bu denli değiştiği dünyada, yeşil ekonominin önceliği gelir eşitleyici ve yeniden bölüşüm politikalarının oluşturulması olmalı,**
- **Toplu pazarlık ve iş güvencesinin sürdürülebilir kalkınmanın ana unsuru olduğu unutulmamalı ve garanti altına alınmalı,**
- **Kapsamlı ve sürdürülebilir sosyal güvence sağlanmalı,**
- **Gelecekte her türlü değişim/kriz olasılığına karşı işçinin elinin kuvvetlendirilmesi için "yaşamboyu" eğitim olmalı,**
- **Tam ve verimli çalışma için çalışma süreleri yeşil ekonomiye uygun hale getirilmelidir.**

İklim krizinin yarattığı/yaratacağı sorunlar karşısında Tez-Koop-İş Sendikası dahil Türkiye'deki sendikaların yeterince duyarlı davrandığını ve bu yönde politikalar geliştirdiğini ne yazık ki söyleyebilmek mümkün değildir. Ancak Tez-Koop-İş Sendikası bu yöndeki duruşunu netleştirmek adına bugünden itibaren eylem kararı almıştır. Bu eylemin Türkiye'deki ilk adımını atmayı önemsiyoruz.

2016 yılında New York'ta imzalanan Paris Anlaşmasını imzalamayan ülkemize antlaşmanın imzalanması yönünde faaliyette bulunmak, sendikamız açısından önemli bir adımdır.

Konferansın Amacı

Küresel iklim değişikliğinin/krizinin çalışma yaşamına etkisini görmeli ve süreç içinde değişen çalışma yaşamına, çalışanlar açısından bakmalı ve müdahil olmalıyız. İşçi sendikaları adına küresel iklim krizi konusunda yeni bilgi üretip eski politik pozisyonumuzu sorgulayarak yeni ve farklı bir pozisyon/duruş belirlemeliyiz. Değişmeyen tek şeyin değişim olduğu ve bu değişimin yönünün negatif olduğu şu durumda statükoyu korumaya çalışmak, kötü gidişata hizmet etmektir. Gelecek nesillere nefes alabilecekleri sağlıklı bir dünya ve insana yakışır işlerde çalışabilecekleri adil bir çalışma yaşamı bırakmak için şimdiden yola çıkmalıyız.

Bu amaçla 5-6 Ekim 2019 tarihinde Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu desteğiyle "İklim Eylem Haftası" kapsamında Ankara'da bir çalıştay gerçekleştirilmiştir.

Bu çalıştayın amacı, iklim değişikliğinin çalışma yaşamına etkisinin ne olacağı, en aza nasıl indirileceği ve aynı zamanda iklim değişikliği nedeniyle gelecekte dönüşecek iş piyasalarına, iş yaşamının nasıl uyum göstereceğine dair tartışmaların sonucunda bir yol haritası oluşturmaktır.

Gelecekteki tartışmalar ve çalışmalar için de bir zemin oluşturması tasarlanan bu yol haritası, toplumla paylaşılacaktır.

Sendikamız "izleme komitesi" yoluyla işçiler adına bu sürecin takipçisi olacaktır.

Cevabını aradığımız temel oluşturacak sorularımızı not düşmek bizi yeniden motive edecektir:

- **İklim krizi ile birlikte çalışma hayatında niteliksel ve niceliksel olarak ne tür değişimler yaşanacaktır?**
- **Çalışma hayatındaki değişimlerle ilgili hükümete, işçi, işveren örgütlerine düşen sorumluluklar nelerdir?**
- **İklim krizinin çalışma hayatında yaratacağı olumsuz etkileri gidermek için ne tür işbirlikleri oluşturulabilir? Bu konuda dünyadaki iyi örnekler nelerdir?**

5 EKİM 2019 CUMARTESİ

PROGRAM

Açılış Konuşması
Haydar Özdemiroğlu
Tez-Koop-İş Sendikası Genel Başkanı

Birinci Oturum
İklim Krizi ve Bilim
Hulki Cevizoğlu
Moderatör
Prof. Dr. Ali Demirsoy
Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. İlyas Yılmazer
Jeolog-Yazar
Prof. Dr. Emin Akçaoğlu
Beykent Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz Kurdoğlu
Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi

İkinci Oturum
İklim Krizi ve Küresel Durum
Prof. Dr. Şule Gök Tüdeş
Moderatör
Alper Acar
Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu
Av. Gökhan Candoğan
TBB Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı
Kemal Özkan
Industrial Global Union Genel Sekreter Yardımcısı
Doç. Dr. Cavit Işık Yavuz
Ankara Tabip Odası
Dr. Baran Bozoğlu
Çevre Mühendisleri Odası Başkanı

Prof. Dr. Ali Demirsoy'un Fotoğraf Sergisi: *Açılış ve Kokteyl*

6 EKİM 2019 PAZAR

Birinci Oturum
İklim Krizi ve Çalışma Yaşamı
Perihan Sarı
Moderatör
Prof. Dr. Erinç Yeldan
Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Nesrin Algan
Ankara Üniversitesi
Bahadır Murat Akın
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Türkiye Ofisi

Belgesel Gösterimi: *"Antartika"*
Yunus Topal
Yönetmen

İkinci Oturum
İklim Krizi ve Çözüm Önerileri
Yaşar Özkan
Moderatör
Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu
Ankara Üniversitesi
Dr. Nuran Talu
Küresel Denge Derneği
Onur Bakır
UNI Global (Küresel Sendikalar Birliği)

Sonuç Bildirgesinin Okunması
Prof. Dr. Ali Demirsoy

5 EKİM 2019

Cumartesi

Açılış Konuşması

Haydar Özdemiroğlu

Tez-Koop-İş Sendikası Genel Başkanı

İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Çalıştayı'na hoş geldiniz. Tez-Koop-İş Sendikası Genel Yönetim Kurulu adına hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Yurtiçinden ve yurtdışından bu toplantımıza katılan çok değerli hocalarımız, temsilcilerimiz var. Konsolosluklardan, sivil toplum örgütlerinden, siyasi partilerden katılımcılar ve Tez-Koop-İş Sendikası üyelerimiz bulunuyor. Ayrıca Türk-İş'e bağlı sendikalarımızın genel başkanları, genel yönetim kurulu üyeleri aramızda. Hepinize "Hoş geldiniz" diyorum.

İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Çalıştayı, Tez-Koop-İş Sendikası'nın gündemine nereden geldi? Kısaca buna değinmek istiyorum.

2017 yılıydı sanıyorum… Biraz sonra konuşmacı olarak karşınıza çıkacak olan Almanya'da üniversitede görevli arkadaşımız, "Haydar Bey Avrupa, dünya çalkalanıyor. Türkiye'den hiçbir ses çıkmıyor. Özellikle size de büyük görevler düşüyor. Küresel ısınma ve iklim değişikliği çok önemli. Bunu kamuoyuyla paylaşıp bilgilendirirseniz iyi olur" diyerek önerilerde bulundu. Kendisine "Seyhan Erdoğdu Hocam da bu göçlerle ilgili bir araştırma yapacak, isterseniz sizi görüştüreyim" dedim. Seyhan Hoca ile görüşmeye başladılar. Daha sonra Halil Hocamızla kendilerini tanıştırdım. Ali Demirsoy Hocamızla da zaten 30-40 yıllık dostluğumuz var. Bu ekip bir araya gelince bir gündem oluşturalım dedik ve daha sonra Ekim ayında bir etkinlik yapmaya karar verdik. Dünyanın birçok ülkesinde 20-25 Eylül tarihleri arasında iklim değişikliğiyle ilgili eylemler yapılmaya başladı. Demek ki biz Ali Demirsoy Hocayla dünya gündemine ilişkin bir şey yapmışız.

Küresel ısınmanın, iklim değişikliğinin en fazla etkileyeceği kesim çalışanlar olacak. Çalışanların dışında, işverenler de bizden sonra en fazla iki gün yaşarlar. İstihdam olmaz, işçi olmaz, işveren olmaz… Dolayısıyla bu soruna, işverenlerle birlikte işçi sendikaları ve dünyadaki diğer örgütleri de katarak, sorunları masaya yatırarak, (bizim yaptığımız gibi) çözüm önerileri ortaya atarak bir çıkış yolu bulmak zorundayız. Bu dünya bize önceki yaşayanlar tarafından emanet edildi. Bizler de hor kullanmayarak, tahrip etmeyerek bizden sonraki kuşaklara daha temiz ve daha iyi bir şekilde emanet etmek zorundayız.

Eğer bu işin sonu gelirse çalışma yaşamı açısından baktığımızda grevlerimizi erteleyen birileri olmayacak, ormanları katledenler olmayacak, siyanürle altın arayanlar da olmayacak, maden kazalarında göçük altında kalan işçiler olmayacak; çünkü hep beraber yerin dibine gireceğiz. Dolayısıyla önlem almazsak hepimiz yerin dibine gireceğiz.

Değerli katılımcılar, sevgili hocalarım.

Biz Tez-Koop-İş Sendikası olarak Türkiye'de bu işin öncülüğünü yaptığımızı düşünüyoruz. Sorumluluğumuz ve bilincimiz gereği daha etkin, daha katılımcı ve halkı daha çok bilinçlendirecek eylem ve etkinlikleri yapmak zorundayız. Bize düşen görev de budur. Bu konferansın, Türkiye'ye bir ışık olmasını istiyorum, başka illerde de aynı toplantıların yapılmasını istiyorum. Ankara'da yaşayan arkadaşlarımız görmüştür; metroda ve Ankaray'da afişlerimiz, görsel tasarımlarımız bulunuyor. Görsel medyada ve sosyal medyada videolarımız dönüşümlü olarak yayımlanıyor. Halkı bu işe duyarlı olmaya çağırdık. Fakat daha yapacağımız çok şey var.

Hepinize çok teşekkür ediyorum. Çalıştayımızın başarılı olmasını diliyorum.

1. Oturum
İklim Krizi ve Bilim

Shutterstock / Etiyopya

"İklim kriziyle mücadele etmek, bilimsel gerçeklere yaslanmak yoluyla mümkündür."

Hulki Cevizoğlu: Hepiniz hoş geldiniz.

Öncelikle Tez-Koop-İş Sendikası Genel Başkanı Sayın Haydar Özdemiroğlu'na ve bu Çalıştayın gerçekleşmesinde emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Bir sendikanın böylesi bir sorumluluğun altına girmesi, böylesi bir etkinliği gerçekleştirmesi önemsenmesi gereken büyük bir çabadır.

Şunu net olarak ifade etmem gerkiyor ki, iklim değişikliği başımıza gelen oldukça büyük bir felakettir. Bu felaketin ardında ne yatıyor? Bilim çevreleri ve akademisyenler bu felaketi nasıl açıklıyor? Çalıştayımızın ilk oturumu bu sorulara cevap arıyor.

Şimdi hocalarımız farklı anabilim dalları açısından farklı bilimsel yaklaşımlarla bu konuyu sizlere anlatacak, paylaşacaklar.

Prof. Dr. Ali Demirsoy: Dünyada canlı yaşamının 6-7 defa yok oluşu var. Bazen Asteroi düşüyor, bazen başka şeyler oluyor. Her defasında dünya ayağa kalkıyor. Canlıların yüzde 94'ü ölüyor ama yüzde 6'sı tekrar ayağa kalkıyor. Fakat bu seferki ne gökten geliyor ne yerden. Bu seferki bizim yüzümüzden. Dünyada bulunan iki şey uzayda bugüne kadar bulunamadı. Birisi kalker, öteki kil. Bugüne kadar uzayda herhangi bir gök cisminde kalker ve kil bulunamadı.

Kil, canlıların oluşmasında çok önemli. İkincisi kalkerli kayaçlar. Kalker bugüne kadar evrende herhangi bir yerde saptanmadı. Çünkü su ve mikroorganizmalarla etkileşimi olduğu için ancak düyada saptanabildi bugüne kadar. Dünyada sıcaklık başladığında; yani çok yüksek sıcaklıklarda Pogonophora diye bir canlı grubu var. Bu son zamanlarda 10.000 metre yukarıdaki yanardağların ağzında bulunmaya başlandı. Çok ilginç bir canlı grubu. Bunların özellikleri şu: Sıcaklıkla metabolizmalarını artırıyorlar. İlk defa dünya çok sıcakken havadaki karbondioksidi alıyor. Bunu kalsiyum ile birlikte kalsiyum karbonat halinde biriktiriyor. O zaman havadaki karbondioksit bir yere depolanmış oluyor. İlk depolama olunca Dünya soğumaya başlıyor. Dünya soğumaya başlayınca diğer canlılar yavaş yavaş devreye girmeye başlıyor.

Şimdi Venüs 500 derece. Dünyada olan karbondioksit miktarı Venüs'tekinin tam 90 katı. Ama biraz sonra anlatacağım nedenlerden dolayı karbondioksit dünyada depolanmış bir vaziyette. Bir tarafta saklanıyor. Şimdi ilk gördüğümüz karbon birikimleri sıklıkla polipler dediğimiz grupta. Bozburun Dağları, Munzur Dağları -bütün bu kalkerli dağların aslında oluşumunda her ne kadar bir jeolojik katkı varsa da daha çok mikroorganizma ve kavkılı canlıların kavkısının birikmesinden meydana gelmiştir. O gördüğünüz dağların büyük kısmı kavkının birikmesiyle meydana gelmiştir.

Kavkı nedir? Kalsiyum karbonat. Pekâlâ, içerisinde ne var? Karbondioksit. O halde Venüs'teki 90 kat olan karbondioksit şu anda dağlarımızda depolanmış vaziyette duruyor. Mercanlar 18 derecenin altında yaşamaz. Muhakkak 18 derecenin üzerinde olması gerekir. Dünya ısınmaya başladığı an mercanlar genişlemeye başlıyor, nereye kutuplara doğru.

Şimdi bu mercanların yaklaşık 1 milyona yakın canlı çeşidini barındırdığı düşünülüyor ama tespit edilen 25 bin canlı. Bir resif 25 bin canlıyı içerisinde barındırıyor. Bunlar bizi regüle ediyor, karanlık ortamlarda aynı şekilde biriktirme meydana geliyor. Bizdeki bilgilere göre; saklanmış tuz yataklarının içerisindeki havayı analiz ettiğimizde en güvenilir maksimum havadaki karbondioksit partikülü 340'tır. Bunun üzerine çıktığı zaman ölüm başlıyor. Son aldığım rakamımız da 420. Yani çığ başladı, yuvarlanma gittikçe de artıyor. Elimizdeki bilgilere göre bin yıldan beri en yüksek değere ulaşmış vaziyette. Sanayi devrimine göre 36 kat artmış vaziyette.

En tehlikelisi de şu: Resifler dünya küresel ısınmaya girdiğinde genişleyerek karbondioksidi tutarak kalp yatağında bağlıyor. Yine bağlasın. Ama bir şey var: Doğduğum 1945 yılında dünya denizlerinde 1 milyon ton kimyasal madde salınıyormuş. 15 gün önce aldığım rakamda; 640 milyon ton kimyasal madde ve bu dökülen kimyasal maddelerin 300 bin çeşit. Bu 300 bin çeşit kimyasal madde hiçbir canlı tarafından tanınmadığı, dolayısıyla ona ait yıkıcı enzimlerin oluşturulamaması nedeniyle hiçbir canlı çeşidi tarafından asimile edilip ortadan kaldırılamıyor. Peki ya ne yapıyor? Resifler normalde yaşayabilmek için

Prof. Dr. Ali Demirsoy: "Tüketen kapitalizmin modelini terk edip geri dönüşüm modelini geliştirmemiz lazım."

içerisine alg alıyor, onunla da fotosentez yapıyor içeride. Karşılıklı böyle yardımlaşırlar.

Bu kimyasal maddeler içerideki algleri dışarı atıyor. Bunun İngilizcesi bleaching (ağarma). Şu anda 2 bin bilim insanı diyor ki, "Dünyadaki resiflerin yüzde 30'u ağardı. Ağarma inanılmaz bir hızla devam ediyor ve dolayısıyla karbondioksiti tutacak mekanizma -esas soru orada başlıyor- ortadan kalkıyor." Yani daha önce resifler bunları bloke ediyordu ama şimdi resif yok. Niye yok? Gelişecek ortam zehirlendi. Kimyasal maddelerle zehirlendiği için biz artık geriye dönüşü olmayan bir yola girdik. Aklı başındaki bilim insanları bunu söylüyor ama dediğim gibi kimsenin anladığı yok.

Şimdi burada bir şey daha var. Havadaki hani 'asit yağmurları' diyorduk ya. PH artıyor, asit de artıyor. Size belki basit gelebilir. Mesela PH 6 iken 7 olduğunda sanki 1 derece artıyormuş gibi görülür; ama esasında etkisi 1000 kat artar. Yani 1 dizyem oynadığı zaman asidik gücü 1000 kat artar. Dolasıyla asit yağmurları suyun içerisine ulaştığında bu kalkları da eritmeye başlıyor dolasıyla canlı kalkları da oluşturamıyor. Dolasıyla resifler gördüğümüz gibi 3 milyar insanı koruyor.

Eğer denizler yükselmeye başlar ve resifler ortadan kalkar ise bütün o gördüğümüz verimli limanlar, sahiller ortadan kalkacak. 3 milyar insan

da misafirimiz olarak bize gelecekler.

Şimdi küresel ısınma ile ilgili bir şey anlatayım: Arabanızı yola park ettiğinizde o gün termometreye baktığınızda 30 derece sıcaklık vardır. İşinizi yaptığınızda arabaya bindiğinizde arabanın içerisinde de 70 derece sıcaklık var. Bunun için dalga mekaniğini çok iyi bilmek gerekiyor. Uzun dalgalı kırmızı ışınlar geniş aralıklarla gider. Dolayısıyla engellerin arasından geçme şansı çok fazladır. Bu nedenle akşam güneş batarken tanyeri engellerin üzerinden açtığı için biz kırmızı görürüz. Çünkü yalnız kırmızı ışık gelebilir. Niye? Havada bir sürü hava partikülleri, toz toprak olduğu için. Hatta hava biraz tozlu olduğu zaman yalnız kırmızı görürüz ama öğle vakti dik indiği için mavi görülür.

Pekâlâ. Dünyayı döndürüyoruz, yukarda bir karbondioksit tabakası var. Bu karbondioksit tabakası dünyaya gelen ışığı içeriye doğru bırakıyor. Eğer kalın ise ışığın çok büyük bir kısmı kırmızıya döndüğü için dışarı çıkamıyor. Dışarı çıkamayınca da dünya gitgide ısınmaya başlıyor.

Eğer ince ise bir kısmı da uzaya doğru savrulabiliyor ve dünya soğuyor. Ama karbondioksit miktarı fazla olduğunda aynen arabanın camı gibi dışarı bırakılıyor. Küresel ısınmanın mekanizması budur. Güneşten gelen ışının yüzde altmış küsuru buradan yukarıya gider, bir kısmı atmosferden savrulur gider, çok az miktarı -yüzde 23'ü- yeryüzüne ulaşır.

Eğer karbondioksit, oksijen ve havadaki su ile birleşirse karbonik asit olur. Bu karbonik asit suyun içerisine girdiği zaman dağların içerisinde birikmiş kalsiyum karbonatı çözer, çözülünce kalsiyum bikarbonat olur. Kalsiyum bikarbonat çözüldüğünde tehlikeli değil ama içerisinde bir gaz var, taşıyor. Dünyada bütün malzemeler ısıtıldığı zaman çözülmesi artar, yalnız gazlar soğuduğu zaman çözülür. Biz bir maden suyunu alıp da buzdolabına koyduğumuzda cam gibidir ama dışarıya çıkardığımızda çözünme azaldığı için içerisinde kabarcıklar meydana gelir. Yani denizler ısınmaya başladığı an gazların çözünürlüğü azaldığı için, burada gördüğümüz kalsiyum karbonattaki karbondioksit dışarıya verilmeye başlar ve de küresel ısınma başlamıştır. Şu anda yaşadığımız olay bu.

Buzulların erimesi, orman yangınları, volkanik işlemler bütün bunlar küresel ısınmayı artırır. Ormansızlaşma da geçici olarak küresel ısınmayı azaltır. Nedenine gelince; dünya üzerinde ışınlar oradan yansıdığı için tutulamaz, tutulamayınca dünya soğur. Bir ikincisi; sülfür gazı da dünyayı soğutur.

Endonezya'da patlayan bir yanardağdan sülfür gazı çıktı, dünyanın sıcaklığı 1,5 derece düştü. Ozon tabakasının tahribini de bir miktar arttırıyor; o da daha çok kuzey ve güney tarafında oluyor.

Nedeni de şu: Manyetik alanlar orayı çok iyi koruyamıyor. Bir ikincisi de; orada kristalleşme üzerine ozon tabakası oksijene dönüyor.

Şimdi endüstri devriminden sonra 2 bin yılına gelince bakın nasıl karbondioksit yükselmiş. Bir küçük hesap yapmışız, kırmızı ışınlar fosil yakıtlardan 5-7 milyar ton veriyoruz. Denizdeki solunumdan 50 milyar ton, hayvanların pütrifikasyonundan 50 milyar ton, atmosfere bizim üst solunumumuzdan 50 milyar ton veriyoruz. Toplamda biz 207 milyar ton karbondioksit atmosfere veriyoruz her yıl. Bunun bir kısmı denizlere fotosentezle bir kısmı da bitkilerle ve ağaçlarla, otlarla vesaire çekiliyor. Ama çektiğimiz 200 milyar ton. 7 milyar tonu nereye koyacağımızı bilemiyoruz. Bu 7 milyar ton gittikçe birikiyor ve başımıza bela olacak. Hesap bu.

Prof. Dr. Ali Demirsoy: "Buzulların erimesi, orman yangınları, volkanik işlemler küresel ısınmayı artırır."

Esas sorun ne hatta biliyor musunuz? Bir ay önce Urallar'da bir yangın çıktı ve dediler ki "Türkiye kadar ormanlar yandı." Hatırlıyor musunuz? Rusya söndüremedi 2-3 gün. Ben hiç uyuyamadım. Niye? Sibirya'daki metan… 8 bin kilometre boyunda, 5 bin kilometre eninde, 100 metre kalınlığında donmuş termofrost denen bir tabaka var. Soğuktan dolayı donmuş, hiçbir şeye karışmıyor ama küresel ısınma -ki 1,5 derece son yüzyılda ısındı ve önümüzde 2050 yılına kadar 3-5 derece daha artacağını söyleniyor- burada metanı serbest hale getiriyor. Rusya beyan etti; metan serbest hale geçiyor. Metanın bir özelliği var. Küresel ısınmaya 20-30 kat etki ediyor ve de atmosferde 200 yıl kalıyor. Çünkü öbür karbondioksiti bitkiler alıyor, kullanıyor, içeriye çekiyor ama metanı ancak birkaç tane metan bakterisi alıyor dolayısıyla atmosferde kalıyor. Esasında bizi yok edecek şey Sibirya'daki bu metan.

Fransızlar Hint Okyanusu'nda atom denemesi yaparken bu akıntıyı yeniden ölçtüler. Bir de baktılar ki bu Magirus dediğimiz akıntı, burada soğuyan su Meksika'nın önüne geliyor. Bizim lisede okuduğumuz bu kadar.

Biz geriye döndüğünü zannediyorduk ama öyle değilmiş. Su geliyor Antarktika'nın önünden geçiyor, bu arada ısınıyor. Tabii bir miktar Kamçatka Yarımadası'nı çıkarak geçiyor. Çin ve Japonya'yı ısıtıyor. Isındığı için yüzeye çıkıyor, yüzeyden tekrar geliyor. Afrika'nın altından dönüyor tekrar buraya. Bir; ısı dağılımını sağlıyor, iki; besin dağılımını sağlıyor. Rusların şu an açıkla-

Prof. Dr. Ali Demirsoy: "Eğer karbondioksit çıkaran bir işletme varsa ona muhakkak karbondioksit vergisi koymak lazım"

dığına göre bu akıntı duruyor. Neden durduğunu da bilmiyoruz. Büyük ihtimalle bu ısınmadan duruyor. Geçmişte bir defa daha duruyor. Dünyanın üzeri 20 kilometreye varıncaya kadar buzla kaplanıyor. Şimdi bakın burada akan su dünyadaki bütün nehirlerin toplamının 20 katı ve bu döngü 1000 yılda tamamlanıyor.

Ama bir önemli özelliği var; ne biliyor musunuz? Normalde dünyanın yaşanabilir olması için bizim sıcaklığımızın ortalama 15 derece olması lazım; ama dünyanın sıcaklığı yükseliyor. Bu akıntı yukarıdan sıcaklığı alıp aşağı doğru geldiğinde, Antarktika'nın önünden geçerken edindiği sıcaklığı Antarktika'nın buzullarına yansıtıyor ve yansıtırken Antarktika'nın bütün parlak yüzü ayna gibi uzaya tekrar bu ısıyı yansıtıyor.

Eğer siz Antarktika'yı parçalara bölerseniz kara parçası, koyu bir kara parçası ortaya çıkarsa buzdolabının arkasındaki tel dolabı yok etmiş olursunuz. Birdenbire sıcaklığımız 50 dereceye çıkar. Ama şu anda son birkaç sene içerisinde Avrupa kadar Antarktika'nın parçaları koptu, dağılıyor. Kim ilgileniyor bununla? Hiç!

Sulak alanlar kurutuldu.

Sulak alanları kurutmak ihanettir.

Neden?

Çünkü geceleri bu suların içerisinde küçük su zerreleri havaya doğru fırlar. Eğer havada belli bir nem miktarı varsa onlar yoğunlaşma merkezi oluşturur, yağmuru aşağıya indirirler. Sizin sulak alanlarınız böyle kurak bir bölgede yağışın aynı zamanda regüle edilmesini, hızlandırılmasını sağlar. Bütün bölgelerimizde yağış miktarı düştü. Şimdi aşırı otlatma nedeniyle koyunlar ocağımızı batırdı, tırnaklarıyla köklerini kazdıkları için.

Tüketen kapitalizmin modelini terk etmemiz lazım. Geri dönüşüm modelini geliştirmemiz lazım. 5 bin kilometre bir uçak seyahatinde her insan 3 bin 400 kilogram karbondioksit çıkarıyor. Eğer karbondioksit çıkaran bir işletme varsa ona muhakkak karbondioksit vergisi koymak lazım, başka yolu yok. İneklerin sayısı sınırlandı. Çünkü bunlar metan çıkartıyor. Dolayısıyla Avrupa'da inek sayısı sınırlıdır. Çünkü geğirdiği zaman metan çıkartıyor, metan da küresel ısınmaya neden oluyor. Norveç'te başladı, başka ülkeler de biyodizel yapıyorlar. Karbondioksidi böyle bağlamaya çalışıyorlar.

Norveç her sene 60 bin ton karbondioksidi denizin altındaki deliklere tıkıyor. Yani ilk onlar yapıyorlar. Şimdi her türlü önlemlerin alınıp 2050 yılına kadar yüzde seksen azaltılması gerekiyor. Azaltılmazsa 2100 yılında sıcaklık 150 derecedir, kötümser bir rakama göre de 350 derecedir.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İlyas Yılmazer: "Bütün dereler akmak zorundadır."

Prof. Dr. İlyas Yılmazer: Değerli dostlar merhaba. Diğer hocalarımızla birlikte iklim değişikliği hakkında bilgiler aktarmaya çalışacağız. Geçmişten alınan bilgi, deneyim ve gözlemleri duyacaksınız. Küresel ısınma konusunda, özellikle ülkemizde bu etkiyi en aza nasıl düşürebiliriz sorusuna yanıtlar aranacaktır.

Seksen bin yıl öncesinde son Buzul Çağı başlar. 40 bin yıl öncesinde en düşük sıcaklıklar yaşanır. On bin yıl öncesinde de sıcaklık tekrar artmaya başlar. Altı bin yıl öncesinde çölleşmeye dönemine geçilir. Orta Asya'dan ve diğer benzer iklimli bölgelerden toplu göçler bu dönemde yaşanır. Bildiğiniz gibi insanın yaşayabilmesi için birinci madde sudur. Yani, insan susuz birkaç

gün yaşayabilirken yemek yemeden birkaç hafta yaşanabilmektedir.

Değerli izleyiciler, büyük barajların her birisi bir kıyımdır. Doktora konum yeraltı sularıdır. Özetle içilebilir nitelikteki yeraltı suyunun içilebilir nitelikteki göller ve nehirlerin suyunun 5 bin 233 katı olduğunu bilin yeter. Peki o zaman niye yüzey sularıyla uğraşıyoruz? Yeraltı suları etkin işletme yöntemleriyle çalıştırıldığında barajlara gereksinim sıfıra yaklaşır. Taşkın debileri de yeraltıs uyuna kolayca aktarılabilir. Bütün akarsular akmalıdır. Gem vurulamaz. Bildiğiniz gibi bütün dereler binlerce mineral, element ve değişik moleküller ile organikler taşır. Bunlar da bitkiler için mama niteliğindedir.

İşte Zilan deresinin akarsu çökellerinin yarattığı delta, dünyada tanınan Erciş elmalarına konaklık yapmıştır. Bu delta imara açılıp ve elmalar kesilip Sulumahalle kurulmuştur. Depremler de sadece ovalarda ve birinci sınıf tarım alanlarında yıkar. 2003 tarihinde tüm ilgili devlet yetkilerinin katıldığı Erciş konferansımızda Sulumahalle'nin bitişiğinde ilerleyen Muş yolunun üstündeki kayalık alana çıkarılması gerektiği anlatılmıştır. Birkaç değerli yüklenici kayada evler yaptı. Ancak ovada kalanların yadsınamayacak oranı 2011 Tabanlı (Van) depreminde canlarını ve mallarını yitirdi.

Artvin Yusufeli'nde Barajlar yerine "yatay kuyu / tünel" önerimizi 45 senedir anlatmaya ve uygulatmaya çalıştık. Yeraltı tünelleri ile pırıl pırıl içilecek nitelikte suları Barhal Çayı havzasından elde etmek çok kolay, çevre dostu, hızlı ve ucuzdur. Yusufeli Barajı yerine önerdiğimiz yatay kuyu sistemi Yusufeli Barajının onda bir maliyetine çok daha yüksek nicelikte elektrik elde edilebileceğini yetkililere anlattık. Bütün tarım alanları da baraj kıyımından kurtularak ve daha verimli olarak işletilebilecektir. Can siper edilerek verilen uğraşların tersine Yusufeli Barajı'nı yaptılar.

Yeraltı suları genellikle içilebilir niteliktedir. Yerküremizde tatlı yüzey (akarsu ve göl) sularının 5 bin 233 katı hacimdedir **(Şekil 1).**

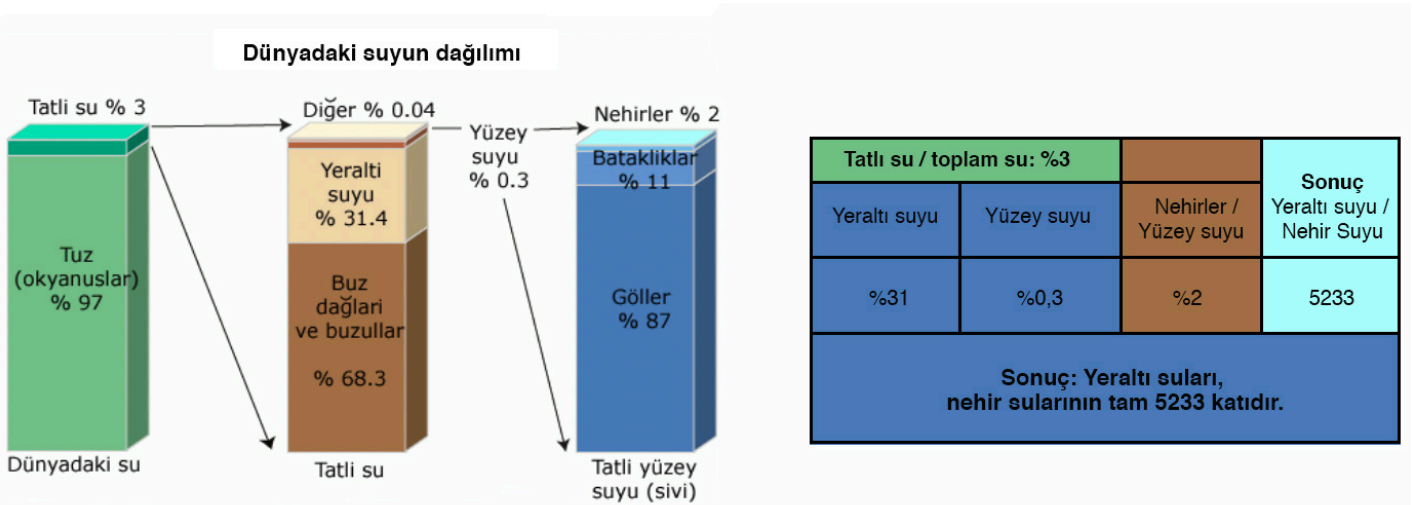

Şekil 1- Tatlı yeraltı suyu hacmi tatlı yüzey suları hacminin 5200 katından fazladır.

Altı bin yıl önce Orta Asya'da ve İran'da kaynaklar ve akarsular kurumaya yüz tutunca yatay kuyu sistemini buldular. Dağların eteğinden içine doğru 40 bin metreye ulaşan uzunlukta "yatay kuyu / tünel" ağını kurdular. Oradan yeraltı sularını alıp içme, sulama ve değirmenler çevirmede kullandılar.

Dünyanın değişik bölgelerinde benzer sistemle yeraltı suyu işletildi. Çöllerin ortasında vahalar yaratıldı. Dağlardan alınan yeraltı suyu düşük kotta ortaya çıkıyor. Değirmenler dönüyor, ovalar sulanıyor, içme suları elde ediliyor ve benzeri.

Günümüzde altı bin yıl öncesi gibi yine çölleşme sonucu Ganj Nehri ve benzeri akarsuların kurumaya yüz tutacağı ve 2035'te 1,5 milyar insanın göç edeceği öngörülüyor. Bu bir gerçekliktir. Bu durumda yatay kuyu sisteminin şimdiden kurulması ve Kyoto Sözleşmesi gereği atmosferin kirletilmesinin engellenmesi zorunludur.

Hiçbir işleme gereksinme duyulmadan içilebilecek yeraltı suyu için üç ana önkoşul zorunludur.

(1) Havadan ağır moleküllerin ve/veya gazların yeraltı suyu besleme havzasına ulaşmaması için kotunun (deniz seviyesinden yüksekliğinin) 1500 m'nin üzerinde olması gerekir. Ovacık (Tunceli) yeraltı suyu Munzur (Mercan) Dağlarından beslenmektedir **(Şekil 2).** Bu dağların kotu 3 bin 600 metreye ulaşıyor.

Yeraltı sularını besleyen kar yağışıdır. Yağmur genellikle yüzey akışına dönüşür ve taşkınları yapar. Barajlar, ilgili bölgedeki kar yağışını yağmura dönüştürerek sel kıyımına (taşkına) neden olur. Keban Barajı, bu bağlamda, tipik bir örnektir.

(2) Besleme havzasında yerleşim, karayolları ve ilaçlama ile yapay gübre kullanan endüstriyel tarım alanları olmaması gerekir.

(3) Son fakat en önemlisi, beslenme alanındaki temel kayanın antioksidan su verebilmesi için kristalize kireçtaşı olması gereklidir. Munzur-Mercan dağları 220 milyon sene öncesinde Yaşlı Tetis okyanusunda çökel kaya olarak oluşmuştur. Daha sonra yüksek basınç ve sıcaklığın etkisinde kristalleşmiştir. Yaşlı Tetis okyanusunun kapanması ve Genç Tetis okyanusunun açılıp kapanması sırasında yer değiştirmiş ve harmanlanmıştır. Yüksek dayanımlı olması nedeniyle yüksek sıradağları oluşturmuştur. Munzur'un yıllık ortalama debisi 87 m3/s'dir (saniyede 87 metre küp su akar). Bu havza ülkemizin kutsalı olarak korunmalıdır. Dünyada da başka örneği yoktur. Munzur suyu antioksidandır (suyun pH'ı 8,4 dolaylarındadır).

Ovacık Fayı (devinimli kırık) sisteminin çek-ayır etkisiyle Ovacık havzası derinleşmeye ve genişlemeye çalışırken dağlardan inen akarsu çökelleri de havzayı doldurarak işletilebilir yeraltı suyu hacmini artırmaktadır. 10 Keban Barajı suyu hacminde yeraltı suyu bu bölgede bulunmaktadır.

Baharda karlar eridikten sonra haziran ayında Munzur'un debisi (m3/s) 1500'e ulaşıyor. Eylül ayında (kurak dönem sonunda) saniyede 10 metreküpün bile altına düşüyor. Diyoruz ki "Ey yüce Munzur! Yaz-kış 40 metreküp ak." Geri kalan 47 m3/s'lik taşkın debisi Ovacık havzasının akış aşağısında yeraltında çalışan tünelli su alma yapısıyla içme suyu olarak işletilebilecektir.

Şu anda bu tür bir işletme olmadığı için birinci sınıf içme suyu önce Uzunçayır Barajına ve daha sonra da Keban Barajına akarak tuzlanmaktadır. Değil içme suyu, sulama suyu olarak bile kullanılamayacak bir niteliğe dönüşmektedir.

Şekil 2- Ovacık yeraltı suyunu besleyen Munzur kaynakları (Kırkgözeler) Munzur Dağı'ndan doğmaktadır.

45 senedir geliştirmekte olduğumuz Munzur Barış Suyu Projemiz (MBP) bu kapsamda gündeme gelmiştir.

(1) Cizre üzerinden Arap Yarımadası ile Körfez ülkelerine ve

(2) Karkamış'tan geçerek Suriye-İsrail üzerinden Kuzey Afrika ülkelerini içme suyu olarak içi bor-cam kaplı polietilen borularla gönderilmesi MBP'nin omurgasını oluşturmaktadır.

İlgili her ülke kendisi şişeleyip iç pazarında kullanacaktır. Bu nitelikteki bir suyun litresi 100-400 sent dolaylarındadır. Biz başlangıçta 4 sentten verirsek 50 milyar doların üzerinde yurtdışından gelir olacaktır. İlk 20 yılda yüzde 10'u geçmeyen yıllık zamlar yapılabilir. Daha sonra her 20 yılda bir yeni sözleşme yapılarak bu oran yüzde 10'dan yüzde 1'e kadar düşürülebilir.

MBP'miz 1987 yılında ete kemiğe bürününce ABD proje alanımız içerisine/üzerine sekiz tane baraj yapmak istedi **(Şekil 3).** 30 senedir mahkemelerimiz sürmektedir.

Yeraltı sularını kirletmek kolaydır. Ancak temizlemek olanaksızdır. Bu nedenle özellikle havza yukarısındaki barajlar yapılırsa MBP'nin

bir daha yapılması olanaksızlaşır. Tuncelili dostlarımız her mücadelemizde, yurt içinde ve yurt dışında olmak üzere yanımızda oldular. Yılda 55 milyar dolardan başlayıp 550 milyar dolara ulaşacak olan gelir yurt dışından sağlanabilecektir. Bu projenin tamamı yerli olanaklarımızla yapılabilecektir.

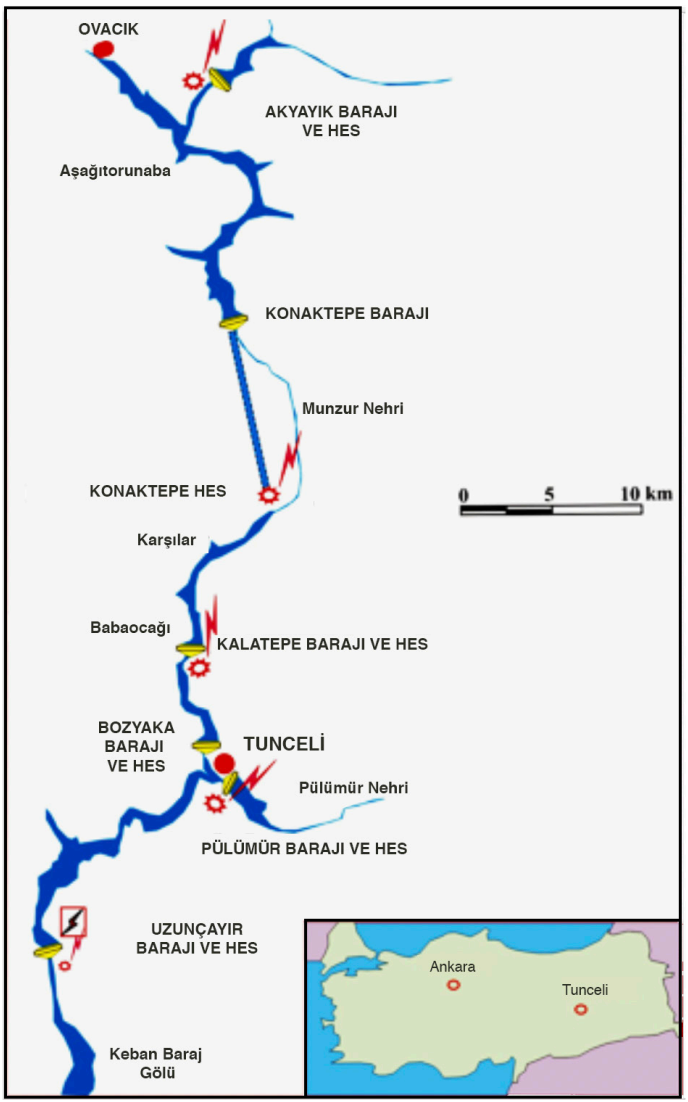

Şekil 3- Munzur Barış Suyu Projesinin önündeki en büyük engel olarak yapmak istedikleri barajlar.

Hulki Cevizoğlu: Ormanları kesmek yararlı mı zararlı mı? Ormanları kesmek küresel ısınmayı azaltıyor ise Kaz Dağları'nda niye "Ormanlar kesiliyor" diye ayağı kalkıyor insanlar? Bunu şimdi ormancılık konusunda uzman orman mühendisi Oğuz Kurdoğlu hocamızdan rica edelim. Onun için sıra ondaydı ama en sona bıraktık hocamızı. O, farklı bir açıdan değerlendirecek. Buradaki konuşmaları görüyoruz ki daha çok ölmemek üzerine yapılan konuşmalar. Küresel ısınma olursa öleceğiz; sularımız giderse, deprem olursa öleceğiz. Peki, yaşamla ilgili ne yapmamız gerekiyor?

Doç. Dr. Oğuz Kurdoğlu: Hepinize merhaba. Slayt sayısı biraz fazla ama merak etmeyin hızla geçeceğim. Bu konuştuğumuz şeylerin nihai temelinde kalkınma vardır. Ne şekilde olursa olsun, bizim gibi ülkelerde de bu sadece insanlık faktörü. Ve doğal kaynaklar için bunları kullanır durumdayız. Öyle olunca da her şeyiyle de buraya yükleniyoruz. Ama yatırım deyince ülkemizde yol, turizm hep konuşulan... Enerji yatırımları barajlar, işte kömür santralleri, nükleer santraller ve tabii ki madencilik. Belki en az olan enerji yatırımlarından başlıyorum.

Az önce bahsedildi; büyük barajlar büyük problem Çoruh için. Birinci sınıf, ikinci sınıf tarım alanlarının tamamı su altında kaldı. Bir de yan dereler üzerinde, nehir tipi ya da dere tipi HES dediğimiz enerjiye bağlı bir başka çalışma başlatıldı. Her yer tarumar edilmeye başlandı. Hiç dokunulmamış vadiler dahil… Şu örnekte bile yaklaşık 15 futbol sahası büyüklüğünde ki 15 yıldır bakımı yapılan ormanlaştırılmış alanda şu cebri borunun buradan indirilmesi için tamamı sıyrıldı. Çünkü zikzaklı yollar yapılmak zorundaydı ve tabii ki de bu şeylere yaklaşma yolları yapıldığı için kamyonlar çalışacak, iş makinaları gelecek, bu cebri borular gelecek.

Doç. Dr. Oğuz Kurdoğlu: "Doğanızı korumuyorsanız insanları korumuyorsunuz demektir."

Her taraf tarumar edildi. 6 metrelik izinler alınıyor. Bu kazılar için en az 10-11 metrelik yollar yapılıyor. Aslında doğaya hükmetme zevkini yaşama meselesi ya da doğanın varlığını kabul etme meselesi.Türkiye'de Küre Dağları ve birkaç özel vadi hiç dokunulmamış, hiç dönüştürülmemişti. Bir tanesi Arhavi. Ve ne yazık ki tarumar edilen bir başka milli park olsun diye uğraştığımız bu vadi. Küçücük vadidir; yaklaşık 1100 bitkiye ev sahipliği yapıyor, hiç dokunulmamış küçük küçük habitatlar var ve Dağ Alabalığının en yoğun olduğu yer. Niye? İnsanlar gidemiyorlar çünkü yukarılara doğru gidildikçe buzulların eriyen karlarıyla su en soğuk halinde. Dolayısıyla oksijeni en yüksek halinde ve bir gram yosun yok. Çünkü organik madde gelmiyor. Pırıl pırıl su. Alabalığın gerçek yaşam ortamı ve yanları da tamamen o dik vadiler, doğal yaşlı ormanlarla kaplı. Artık tarumar edilmiş.

Türkiye'de HES konusu çok tartışıldı ama unutmayalım ki Doğu Karadeniz'de bu büyük bir felaket haline dönüştü. HES başına yaklaşık 5 kilometrelik dere bypass ediliyor. Bu bazı HES'ler için 10-11 km. Bazıları içinse 3 km. Ama böyle bir ortalama var. 341 tane; şimdi 12 tanesi bitti yaklaşık 50 tanesi inşa halinde. Risk altında olan dere uzunluğu Doğu Karadeniz'de yaklaşık 1700 kilometre. Yani büyük problem var. Oysa HES'lerin doğru yapıldığı yerler de var. Kategorik olarak HES'lere karşı değilim. Çok özel yerde bozulmuş, artık suyun yaşam olanağı sunmadığı vadilerde pekâlâ yapılmalıdır.

"Nerede temiz bir su var, arkasında orman var."

Çünkü aslında sürdürülebilir bir enerji yapısıdır HES'ler. Ama ekosistemi öldürmek için kullanılıyor. Bu enerjiler onlarca, yüzlerce kilometre taşınıyor. Her biri ayrı bir hattan ve bunun için onlarca, yüzlerce kilometre orman tarumar ediliyor. Ne zamana kadar? Sonsuza kadar. Buraları sonsuza kadar çıplak olmak zorunda. Çok ciddi bir fragmantasyon aynı zamanda.

Bütün canlı sistemler için su son derece önemli bir madde. Su havzalarının oldukları yerlerin insan tarafından tarumar edilmesine asla izin vermemek gerekiyor.

Nerede temiz bir su var, arkasında orman var. Ama nerede boğulmuş, mahvedilmiş o güzelim vadiler varsa da arkasında ne olduğunu da hepimiz biliyoruz.

Doğa turizminde doğayı korumadan bunu yapma şansımız yok. Çünkü aynı zamanda kültürü de korumuş oluyorsunuz. Can suyu, telafi suyunun adı can suyuydu. Bu yolun adı ne? Cennet Yolu. Asıl bu "Yeşil Yol"un sebebi turizm falan değil. Buradaki yaylaların -madende madenci zaten yolunu yapıyor- mülkiyet yapısı değiştirilecek. Yaylalar imara açılacak. Yolları bitsin ki bunlar kolay. 38 turizm merkezi olacak.

Turizm merkezi ne demek?

Postanesi, pastanesi, akaryakıt istasyonu, binaları, fırınları… Şehirler olacak ve buranın atığı

nereye gidecek? Biz şehirdeki atıkları daha yönetemeden 2 bin 500 metreye çıkardığımız atık sıfırlara kadar etkili olacak. İşte Bolu'da yeşil alan imara açıldı diye haberler var.

Ordu Valisi büyük bir gururla satıldığını söylüyor şu kadar dolara. Bunlardan nasıl mutlu olunabilir ki?

Hayvancılık ölüyor, oysa hayvancılık bu meralar için, ülke için son derece önemli. Biz de turizm diye bu yolları yapıyoruz; Ayder'de bu yolları yapıyoruz, Artvin'de bu yolları yapıyoruz.

Türkiye 2025'ten itibaren su kıtlığına giren ülkeler sınıfında. Suyun yönetiminde çok uluslu şirketler söz sahibi oluyor.

Önce sararıyoruz; her taraf kuraklaşıyor, yağışlar azalıyor ve bizler suyun yönetimini henüz tam olarak ortaya koymuş değiliz. Ekosistemi akıl ve bilim yönetmiyor; ego sistemler yönetiyor, siyaset yönetiyor. Böyle olduğu zamanda tarumar oluyor bütün doğamız.

Bakın 118 farklı yabancı firmaya verilmiş 600 maden alanı, 14'ü yolda… Başka ne var? 2007'de yabancı şirketler 143 iken şimdi 600'e yaklaştı.

Üstelik madenci en güzel ormanlara, en temiz sulara gidiyor ve bizler de onlar için yasa çıkarıyoruz.

Diyoruz ki su havzalarında, koruma alanlarında, tabiatı koruma alanlarında, milli parklarda, şurada burada madencilik yapılabilir. Büyük problem. Geriye işte hocamın az önce dediği gibi asit, maden, drenaj… İşte Amerika'da Lefke'de şeytan çamuru diyorlar, sonsuza kadar sürecek.

Türkiye'de yapılmayan tek şey ÇED'dir. Çevresel Etki Değerlendirme değil; resmen çevreye eden bir değerlendirme olarak, bir yapılabilirlik manifestosu olarak planlanmakta ve inanılmaz bilgisizlikler yazılmaktadır. Bir profesör endemik bitkiler için, "Bunlar yukarıya taşınabilir, orada ekilebilir" dedi - daha yukarısı yok Cerattepe'nin yukarısı gökyüzü.

Ama bunu diyebildi. "Hiçbir hayvana zarar verilmeyecek, bu hayvanlar daha rahat ettikleri, daha huzurlu yaşayacakları yere kendileri gidecekler" dendi.

Ne korunma biyolojisinden haberleri var, ne popülasyon dinamiğinden ve bunlar ne yazık ki para alabilmek için 3 kuruşa memleketin varlıklarını satmış olan kişiler.

ÇED raporu 1993'ten günümüze kadar 18 kez değişti. 18'inde de yeni muafiyetlerle değişti. 65.000 tane ÇED başvurusundan sadece 53 tane ÇED'e olumsuz cevabı verilmiştir. Bu ülkede o zaman ÇED'in bir denetleme, sorgulama şansı olabilir mi?

Öyle olunca da ne oluyor?

Yer çevre performans endeksinde 180 ülke arasında 177. sırada kalıyoruz. Doğanızı korumuyorsunuz demektir. Doğanızı korumuyorsanız kültürünüzü, hayvanları, bitkileri, insanları korumuyorsunuz demektir. Doğal ormanların çok özel nitelikleri var.

Hulki Cevizoğlu: Oğuz Hocamıza da çok teşekkür ediyoruz. Şimdi maden işletmelerinin bu dereleri, nehirleri, ovaları, ormanları ne hale getirdiğini gördük. Bunların hepsi, işletmeci para kazanma peşinde. Emin Akçaoğlu Hocamız da Beykent Üniversitesi'nden. İşletmecilik açısından bakacak, bütün bu günahların cevaplarını verecek.

Prof. Dr. Emin Akçaoğlu: "Dünya ısınıyor, dünya ısındığı için bir süre sonra tam bir felakete dönüşme riski yaratıyor."

Prof. Dr. Emin Akçaoğlu: Çok teşekkür ederim bu davet için Tez-Koop-İş'e, Haydar Bey'in şahsında. Çalıştayın konusu, küresel iklim değişikliğinin iş yaşamı üzerine etkileri. Bu konu şu ana kadar çok ele alınmadı ama böyle bir konunun ele alınabilmesi için ihtiyaç duyulan bilgiler verildi ve konu çerçevesi çizildi. Ben biraz bu iş yaşamına ilişkin değişikliklerden de söz edeceğim.

Birleşmiş Milletler kuruluşlarının yayınladığı raporlar var ortaya koydukları ve hakikaten verilerle destekledikleri gerçekler bunlar: Dünya ısınıyor, dünya ısındığı için bir süre sonra tam bir felakete dönüşme riski yaratıyor. Öyle olunca da devletlerin müdahil olması lazım süreçlere ve tedbir alınması lazım. Öyleyse bu tedbirler bazılarının canını yakacak, canı yanacakların arasında işçiler var, çok farklı kesimler var. İşçinin canı yanacak ama işçilerin de türleri var. Beyaz yakalı işçiler var benim gibi, mavi yakalı işçiler var. Kapalı alanlarda çalışan işçiler var, açık alanlarda çalışan işçiler var. Yüksek ısı stresine maruz kalan işçiler var.

Dışarıda çalışan veya yüksek ısı stresine maruz kalan işçilerin canı çok yanacak. Dolayısıyla hastalıklar artacak, verim kayıpları ortaya çıkacak, işgücü kayıpları ortaya çıkacak. Mesela ILO'nun bir raporunda şöyle bir sayı var: 2030 yılına kadar dünya üzerinde artan ısı stresiyle yani ısının birkaç derecelik yükselmesi sebebiyle ortaya çıkacak verim düşüklüklerinin karşılığı

80 milyon işin kaybına denk gelecek. 80 milyonun işsiz kalmasının parasal değerini hesaplamışlar: 2,4 trilyon dolar.

Isı artışından işçilerin canı nasıl yanacak? Bakın bu sözünü ettiğimiz çalışmalar diyor ki önümüzdeki 30-40-50 yıllık dönemde ısınma ile beraber bu tür endüstrilerin (demir-çelik gibi) artık dönüşüm geçirmesi gerekecek. Ve bu tür ağır sanayi kollarında çalışan işçiler işlerini kaybedecek. Küresel ısınmanın iş yaşamı üzerine etkisi bununla mı kalacak? Hayır, bununla kalmayacak. Mülkiyet el değiştiriyor ve birtakım sonuçları var. Ne yapılabilir?

Evet, kapitalizmin doğayı tahrip ettiği; kapitalizmin farklı sosyal sınıflar arasında servetin, gelirin dağılımına ilişkin sakıncalı olduğunu rahatlıkla söyleyebilecek sonuçlar doğurduğu bir vakıa iken; unutmamamız lazım gelen aynı zamanda dünyada yine kapitalist sistemin içinde olup da herkesin imrenerek baktığı ülkelerin bulunduğunu. Devlet nedir ve kimin için var? Bütün bu çevrenin tahribatı, istihdam konularıyla da ilişkilendirilebilir. Turizm tesisi yapacaksınız istihdam sağlayacaksınız, maden ocağı istihdam temini sağlayacaksınız. Şunu hatırda tutalım: Kalkınma ve büyüme aynı şeyler değil. Büyüme, bazen kalkınmayı ortadan bile kaldırabilir, ikisinin aynı kavramlar olmadığını hiç unutmamak lazım. İyi de büyümek her durumda iyi midir? Ben şüpheliyim.

Küresel değişikliklerin iklim bazında, çalışma hayatı üzerindeki etkilerini dikkate alırken yine bizim bugünkü gündemimizden göçten söz etmem lazım. Birleşmiş Milletlerin raporlarına göre 2050 yılına kadar sadece iklim değişikliğine dayanan sebeplerle dünya nüfusunun 25 milyon ile 1 milyarının göç etmek zorunda kalacağı tahmin ediliyor. En çok dillendirilen tahmin 200 milyon insan ve şunu biliyoruz ki halihazırda dünyada mülteci statüsünde 200 milyon insan var. Mevcut 200 milyonun dünyada halihazırda yarattığı sorunlar dikkate alındığında ilave 200 milyonun ne sonuçlar getireceğini hep beraber düşünelim.

İklim değişikliği gibi bir sebepten kaynaklanan göç; gıda krizi, savaş sebebi demektir. Hepsini koyun kenara; en masum şekliyle işçi ücretlerinin bastırılması demek. Özellikle göreceliği niteliksiz işlerde çalışan işçi ücretlerinin düşmesi bastırılması demektir. İklim değişikliği perspektifinden bakıldığında bile aslında çok da uzak olmayan bir gelecekte, bütün insanların ciddi şekilde canı yanabilir. Belki bugünden yarına değil ama birkaç kuşak içerisinde endüstriler değişecek. Artık benzinli, dizel arabalar kullanılamayacak yakın gelecekte; elektrikli arabalar kullanılacak. Almanlar dizel arabaları yasakladılar. Çok yakında benzinleri yasaklayacaklar.

Mesela otomobil sektöründe çalışan işçiler ne olacak? Hani hep Çalıştayın esas konusuna atıfta bulunmaya çalışarak söylüyorum bunu. Otomobil endüstrisinde ana sanayide, yan sanayide çalışan işçiler ne yapacak? Hazırlık yapmak lazım nitelik değişikliğine. Bütün bunları üst üste koyduğumuz zaman aslında yapabileceklerimiz de var bireysel anlamda, yapamayacaklarımız da var. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bile yapmakta güçlük çekeceği adımlar var. Döngüsel ekonomi diye bir kavram uzun süredir gündemde ve döngüsel ekonomiyi dünyada en iyi uygulayan ülkelerden bir tanesi de yine Almanya. Çevrenin pırıl pırıl olmasını sağladığı gibi, bu perspektif aynı zamanda mesela hammadde ithalatını bizim gibi hammadde fakiri ülkelerde belli seviyede kolaylaştırıyor. Bizde her yer çöp. Sokaklar çöp, yaylalar bile çöp. Yeni haliyle kendi çöpümüzü ayrıştırsak ne kadar büyük katkı sağlamış oluruz değil mi?

Çok teşekkür ediyorum.

Hulki Cevizoğlu: Hocam çok teşekkür ediyoruz. Emin Hocamız dedi ki "Volkswagen Türkiye'de fabrika kuruyor." Ama kuşkulandım şimdi Emin Hoca söyleyince. Hani Amerika'nın bize askeri defolu malzemeleri hibe etmesi gibi, bize hurda fabrikasını mı kuracak? Yoksa Türkiye'de kuracağı fabrikada elektrikli otomobilleri, geleceğin otomobillerini mi yapacak? Sorularınız varsa sorabilirsiniz.

Katılımcı: Hocam ben şunu bir türlü anlamamaktayım: Nükleer santraller niye ülkeler tarafından öcü gibi gösteriliyor. Yenilenebilir enerji kaynakları arasında en verimli olarak kullanılabilen kaynak nükleer enerji santralleridir. Bu iki yolla oluyor: fisyon ve füzyon. Şu anda güneş de zaten nükleer santral gibi fisyonla çalışmaktadır. Şimdi hocam 2028'de Almanya'nın nükleer reaktörlerini kapatacağını söylediniz, fakat kapatmayacaklar. Yakıtları bittiği için medyaya o şekilde pompalanıyor bunlar.

Doç. Dr. Oğuz Kurdoğlu: Yakıtlarını, toryum çubuklarını İngiltere'den alıyorlar zaten ve onun getirilmesi bile sorun olduğu için... Almanya'da 8 tanesi için yasa çıkardılar. Merkel gibi bir kadın, sermayenin desteklediği bir hükümet var ve 7-8 tanesi kapandı. Yasa çıkardıkları için yasa çıkıp boşta durmaz. Kapatılacak. Güneş yenilenebilir enerjidir. Rüzgâr yenilenebilir enerjidir ama kendin söyledin zaten nükleer enerji değildir. Çünkü nükleerde, kullandığı uranyum o kadar sınırlı ki 2 tane ülkede kaldı ve fiyatı gramı 60 dolar iken şu anda 60 bin dolar.

"Yüksek ısı stresine maruz kalan işçiler için durum kötü."

“İklim değişikliği gibi bir sebepten kaynaklanan göç; gıda krizi ve savaş sebebi demektir.”

Haydar Özdemiroğlu, birinci gün birinci oturum konuşmacılarına plaketlerini verirken...

"İklim krizi çalıştayına katılan tüm konuklarımıza teşekkür ediyorum."

2. Oturum
İklim Krizi ve Küresel Durum

Shutterstock / Kazdağları

"Suya erişim haklarında sıkıntılar yaşayacağız ve çölleşme riskiyle karşı karşıyayız."

Prof. Dr. Şule Gök Tüdeş: Değerli konuklar.

Hepiniz tekrar hoş gediniz. Birinci oturumda küresel iklim değişikliğiyle neler olacak, başımıza neler gelecek? Sebepleri nedir? Sera gazı ve küresel ısınma nedir? Bunların etkisiyle sonumuz ne olacak gibi tartışmalar uzun uzun yapıldı. Bu oturumda ise daha çok sosyolojik ve hukuki mevzuat ölçeğinde konuyu değerlendireceğiz.

İlk konuşmacımız Çevre Mühendisleri Odası Genel Başkanı Dr. Baran Bozoğlu. Buyrun Sayın Bozoğlu.

Dr. Baran Bozoğlu: "Dünya sıcaklığını 1,5 derece aştığımızda çok daha büyük bir krizle karşı karşıya geliyoruz."

Dr. Baran Bozoğlu: Öncelikle Tez-Koop-İş Sendikasına çok teşekkür ediyorum.

Konuşmamda biraz iklim değişikliği ve Türkiye'deki duruma dair kısa bir fotoğraf çekmeye çalışacağım. İklim değişikliğine dair bilimsel raporlar hazırlayan Uluslararası İklim Değişikliği Paneli var. Birleşmiş Milletlere bağlı ve birçok akademisyenin çalıştığı bir panel bu ve gönüllülük üzerinden yapılıyor bu çalışma. Şu anda dünyanın 6. Değerlendirme Raporu'nun son raporunu geçtiğimiz günlerde yayınladılar. Okyanuslarla ve buzullarla ilgili bir rapordu.

Dünya sıcaklığının Sanayi Devriminden bugüne kadar ortalamasının 1,5 derece ile sınırlandırılması, eğer sınırlandırılmazsa daha büyük felaketler ile karşı karşıya kalacağımızı aktaran bir rapordur aslında. Şu an halihazırda dünya zaten Sanayi Devrimine göre 1,1 derece ısınmış durumda. Farklı bölgelerde farklı coğrafyalarda, bu sıcaklık artışının çok daha fazla olduğunu biliyoruz. Biz dünyanın ortalama derecesini bir buçuk dereceyle sınırlandırmazsak çok büyük felaketlerle karşı karşıya kalacağımız belli. Mevcuttaki dünyanın ekosistem içerisinde ve üretim tüketim ilişkisi içerisinde; yani bu şekilde yıkıma devam edersek dünya sıcaklığını 1,5 derece ile sabitlememizin mümkün olmadığını gösteren bir grafik bu.

Eğer dünya sıcaklığını 1,5 derece ile sınırlandırırsak sıcak hava dalgalarında, bölgelerdeki yoğun sıcaklıklara yüzde 14 daha fazla oranda maruz kalacağız. Ama sıcaklık 2 derece artarsa bunun 2,6 kat daha fazlası ile karşı karşıya kalacağımızı görüyoruz. Türkiye özelinde söyleyeceğim: 2 derecelik sıcaklık ile beraber çok daha büyük su kayıplarına uğrayacağız. 1,5 derece ile bunu sınırlandırma ihtiyacında olduğunuzda, ekosistemdeki daralma aslında 2 derece ile beraber 1,5 dereceye göre 8 kat daha fazla olacak. Balıkçılar 2 kat daha fazla zarar görecek. Mercan resifleri yüzde 29'dan daha fazla kayıp ile karşı karşıya kalacaklar. Tarımsal üretimde 2-3 kat daha fazla problemle karşı karşıya kalacağımızı bu rapor gösteriyor. Yani biz özellikle dünya sıcaklığını 1,5 derece aştığımızda çok daha büyük bir krizle karşı karşıya geliyoruz.

Kyoto Protokolünü ortaya çıkardılar. Kyoto Protokolü 1997'de devreye girdi. Şimdi Paris Antlaşması 2015 yılı Kasım'ında ortaya çıktı. Yani onlarca yüzlerce toplantı dünyada yapılmaya devam ediyor. Paris Antlaşması da şu anda aslında yürürlüğe girdiği 55 ülkenin emisyon oranlarının dünyadaki yüzde 70'den sorumlu olmasını gerekiyor. Bu devreye girmiş durumda. Bu anlaşma neyi söylüyor bize? Mümkünse bir buçuk derece ile sınırlandırmayı hedefliyor.

Aynı zamanda Yeşil İklim Fonu. Onu çokça konuşacağız. Dünyada 100 milyar dolarlık bir bütçe oluşturulması. Bu sorumlu ülkelerin; yani dünyayı yıllardır tüketen ülkelerin oluşturduğu bütçeyle 100 milyar dolar gibi bir para oluşturulması ve bunun da iklim değişikliğinden etkilenen ülkelere, iklim değişikliği kapsamında ve sera gazı azaltım kapsamında verilmesi hedefleniyor. Yöntemlerle, teknolojilerle 2050 yılında dünyada ortaya çıkan sera gazlarının tamamının tutulması öngörülüyor.

Türkiye'de endüstriyel tarım olmadığı için Paris iklim Anlaşmasına belki imza atmadı. Biraz önce bahsettiğim 100 milyar dolar paraya erişimde ciddi sıkıntılar var. Buna rağmen Güney Kore, Meksika, Brezilya ve Arjantin gibi ülkeler bu yeşil iklim koduna erişim hakkına sahipler. Dünya ülkeleri onlarca toplantı yapmasına rağmen, birçok antlaşma imzalamış olmalarına rağmen somut olarak dünyadaki sera gazının emisyonunun artışındaki azalmaya yansıdığını göremiyoruz. Norveç bir yanda enerji verimliliği üzerine çalışmalar yapıyor, yenilenebilir enerji kaynakları kullanıyor. Deniz üzerine rüzgâr enerji santralleri kurulabiliyor ama öte yandan da en önemli kömür, yani sera gazı kaynağına sahip olan kaynaklarının satışından sorumlu gelen ülkelerden bir tanesi. Dolayısıyla dünyada artık bu sorunun çözümünü üretmekten tam olarak uzak olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'ye etkilerini konuşacağım. İstihdam ne olacak? Yerel su kaynaklarımızı kaybediyoruz; suya erişim haklarında sıkıntılar yaşayacağız ve çölleşme riskiyle karşı karşıyayız. Afetlerin yoğun bir şekilde dağıldığını görebilirsiniz; şiddetli yağış, sel ve bunun yanında fırtına gibi doğal afetler Türkiye'de yoğun bir şekilde görünüyor. Bu afetlerin sıklık ve şiddetinin de özellikle iklim değişikliği problemiyle de arttığını meteoroloji verileriyle de görebiliyorsunuz.

Diyor ki "11 tane ilde temiz hava eylem planı yok." İklim değişikliği performansına baktığımız zaman Türkiye'nin 50. sırada yani en kötü perfo mans sergileyen ülkeler arasında olduğunu görebiliyoruz. Evet, sera gazı emisyonları 90'dan 2017 yılına kadar yüzde 140 artıyor. Türkiye'nin

“Kirletme artık son bulmalı...”

kişi başı sera gazı emisyonlarının dünyadaki ortalamadan çok düşük veya diğer ülkelerle kıyaslanmayacak kadar az olduğu gibi yorumlar alabiliyoruz. Dolayısıyla kirletmeye devam etmeyi sadece bir hak olarak ifade eden insanlar oluyor, ama şu an kişi başına düşen sera gazı emisyonu dünya ortalamasının artık üstüne çıkmış durumda. Artık -tabii ki tarihsel olarak Sanayi Devriminden bu yana her ne kadar gelişmiş ülkeler gibi katkımız olmasa da- bizim de üzerimize almamız gereken sorumluluklar olduğunu gözardı etmememiz gerekiyor. Bizim de Türkiye vatandaşı olarak önemli bir sera gazı emisyonunda önemli bir katkımız olduğunu söylemek gerekiyor. İşte Süphan Dağında, Ağrı Dağındaki buzulların erimesi olarak görebiliyoruz.

Paris Antlaşmasında ortaya konanlardan bir tanesi sera gazı emisyonunun azaltılması, diğeri de iklim değişikliğine uyum. Peki, Türkiye ne yapıyor? Bakın Türkiye’nin enerji kaynaklarının yüzde 88’i fosil yakıtlara dayanıyor. Yüzde 88 oranında kömür, doğalgaz ve diğer fosil yakıtlarını kullanıyoruz. Sera gazının bizdeki en yoğun çıkışı enerji alanında ve ulaşım sektöründe.

Azaltım konusunda yoğun bir çabamız yok. Hala termik santrallere Eskişehir’de, Zonguldak’ta kapasite artırımı yapmaya çalışıyoruz. Yenilenebilir enerjide büyük atılımımız var; bu bir gerçek. Rüzgâr enerjisinde, güneş enerjisinde bazı yatırımlar yapıldı; ama bunlar gerçekten düşük seviyede bizim açımızdan. Mühendisler açısından en önemli enerji üretim biçimi, enerji verimliliğidir. Enerji verimliliğini sağlarsanız zaten bu gibi santrallere de ihtiyaç duymazsınız. O yüzden enerji verimliliğine de yatırım yapılması gerektiğini söyleyeyim.

Uyum konusuna da gelecek olursak… Gerçekten uyum sağlayabiliyor muyuz? Ülkenin gidişatına baktığınız zaman sera gazı emisyonu azalmıyor. Dileriz azalır. Bunun için çaba harcamamız gerekiyor ama gelişmiş ülkelerin bu konuda temkinli davrandığını görüyoruz, dolayısıyla iklim değişikliği krizi devam etme potansiyeli taşıyor.

O zaman bizim ne yapmamız lazım?

Uyum sağlayacak politikalar hayata geçirmemiz gerekiyor. İşte uyum sağlayacak politikaların başında altyapının, yani kentlerimizdeki su kanalizasyon idarelerinin bir şekilde yönlendirilmesi geliyor. Taşkınların engellenmesi, tatlı su kaynaklarımızın korunması, suyumuzun biraz daha az tüketilmesi, hayvancılık ve tarım alanlarında suyu az tüketen alanlara yönelmesi gibi konuların aslında hedef olarak konması gerekiyor.

İçme suyu kaynaklarımız tükenmiş vaziyette. Yüzde 58 tahrip yüzey suyu, bakanlığın verdiği oran arkadaşlar. 116 tanesi içme suyu kalitesinde değil; yani yüzey sularımızın yüzde 74'ü şu anda kirlenmiş durumda. Bütün havzalarımız kirlenmiş durumda, hani su geldiğinde yani en azından yıkayacak durumunuz yok. Artık bütün havzalarımız kirlenmiş durumda. Bunlar benim abartılı yorumlarım değil. Hepsi bakanlıkların raporlarında ama ön plana çıkartılmayan veriler.

Prof. Dr. Şule Gök Tüdeş: Çok teşekkür ediyoruz Baran Bey'e. Türkiye'nin problemlerini çok güzel bir çerçevede özetlediniz, fotoğrafı güzel çektiniz.

Sözü ikinci konuğumuz Sayın Kemal Özkan Bey'e bırakmak istiyorum.

"Temiz su kaynaklarımız hızla tükeniyor."

Kemal Özkan: "Çökmüş bir modelin yerine insanı daha öne alan bir modeli getirmek gerekli."

Kemal Özkan: Çok teşekkür ediyorum, Genel Başkanımız Haydar Bey'e ve Genel Sekreterimiz Hakan Bey'e. Tabii ki son derece önemli bir konuyu beraber tartışıyoruz. Ben Cenevre'den geliyorum. Adım Kemal Özkan. IndustriALL Küresel Sendika (Uluslararası Sanayi işçileri Federasyonu) Genel Sekreter Yardımcılığını yürütüyorum. Az önce Çevre Mühendisleri Odası Başkanı bence çok isabetli bir konuyu söyledi. Çok güzel raporlar var ama bizler o raporları bilmek istiyoruz. O raporların bizimle paylaşılmasını, düşüncelerimizin alınmasını, bizlerin endişelerinin tercih edilmesini ve sonuçta herkesin sahiplenebileceği bir programın olmasını istiyoruz. Orada gördüğünüz gibi ben burada bütün üretim zincirindeki çalışmaları, yani otomotiv işçilerini, maden işçilerini, enerji işçilerini, çelik işçilerini, kâğıt işçilerini, lastik işçilerini temsil ediyorum. Bir işçi gözüyle bu konu nasıl algılanıyor, işçinin buradan beklentisi nasıl olabilir; bence bu çok önemli bir şey. Çünkü üretici itibarıyla orada sosyolojiyi konuşuyoruz. İşçilerin de bir iş altı var, istihdamı var; o da üretimin bir parçası, aynı zamanda toplumun bir parçası. Dolayısıy-

la bu sosyolojide çalışanın -hele ki Emin Bey "Canları yanacak" dedi, evet canımızın yanmasını istemiyoruz değil mi? Çünkü sorumlusu olmadığımız bir durumun faturasını kimsenin bize kesmesine izin vermek istemiyoruz.

Bizler işçileriz. Ekonomiye, topluma bizi bağlayan en önemli enstrüman bizim istihdamımızdır. Eğer bizim istihdamımız yoksa orada, bizim toplum ve ekonomiyle bağımız kesilir. Dolayısıyla iklim değişikliği konusunda da bizim eksenimiz, noktalarımız, istihdamımız ne olacak? Çünkü ben Kolombiya'dan geldim; orada da madenleri gezdim, hayalet şehirler gördüm. Madenleri elinden alınmış, bütün hayat damarları kesilmiş ve sosyolojisi kalmamış Soma'yı düşünelim. Şimdi bu sosyoloji içerisinde bizim bu işe bakma yanımız daha çok istihdamımız yönünden.

Biz yaklaşık 55 milyon işçiyi temsil ediyoruz 143 memlekette. Bunlar bütün üretim, tedarik zincirinin, değer zincirinin hepsini oluşturuyor. Bizim en son kongremiz 2016 yılında Rio de Janeiro'da Brezilya'da yapıldı. 2000 kişiydi. Önemli bir tartışmayı orada yaptık. İşimizin geleceği ekonominin geleceği nasıl olacak? Biz faaliyetlerimizi planlarken 5 tane ana strateji hedefimiz var. Hepsine girmeyeceğim ama bir tanesi bu alanı doğrudan karşılıyor. O da sürdürülebilir bir sanayi politikası olduğunu ortaya koymak. Bu sürdürülebilir sanayi politikası son derece önemli.

Onun dışında bir de çok önemli dönüşümlerin olduğu bir kavşaktayız. Yani yıkıcı tahribatı olan bir sistem ve buna ilave olarak da yenilenebilir dönüşüm. Ne var bu dönüşümün içerisinde? Dünyada artık bütün üretim, tedarik zincirlerinin içerisinde ne var? Bu dönüşümün içerisinde iklim değişikliği var. Bunun içerisinde demografi değişiyor. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın gördüğü en büyük insan yerleşimi söz konusu. Yeni bir ekonomik modele doğru gidiyoruz, döngüsel ekonomi ortaya çıkıyor ve büyük enerjiye dönüşüm var.

Şimdi bizim uluslararası sendikal hareket olarak en büyük görevlerimizden bir tanesi bu yıkıcı, tahribatı çok yüksek olan modelin, çökmüş bir modelin yerine insanı daha öne alan bir modeli getirmek ama aynı zamanda da bu dönüşümlerin hepsini işçiler lehine yönlendirebilmek. Bu rapor bizim sürdürülebilirlik raporumuz. Bunu Paris'teki iklim konferansı sonrasında biz kaleme aldık. Burada da sürdürülebilir bir kalkınma var, iklim değişimi var, adaletli geçiş var. Bunun bizim sektörlere etkileri nasıl olacak?

Neoliberal dediğimiz model 3 tane krizi aynı anda getirdi. Birisi ekonomik kriz. Bu ekonomik krizin o kadar büyük yıkıcı etkisi var ki artık dünya birbirini unuttu. Bir sosyal yıkım var. Biz geldik iklim krizinin içinde bulduk. Şimdi buradaki tartışma şu: iklim krizini neye karşı tartışıyoruz, benim işime karşı mı tartışıyoruz? Yani ben işimi kaybedeceğim; iklim krizi çözülecek. Bu tartışmayı böyle yapmak istemiyoruz. "Biz niye bize getirilenleri kabul edelim" gibi bir soru ortaya çıktı. Evet, iklim değişikliği vardır. Herkesin olduğu gibi toplumun bir parçası olarak bizim de iklim değişikliği krizinin çözülmesi için görevlerimiz var. Biz işçiler olarak ne yapacağız?

Sayın Oda Başkanımız ifade etti. Evet, bu hükümetler arası iklim değişikliği panelindeki raporda, 2050 yılına kadar kömürle çalışan bütün enerji santrallerinin kapatılması... Bu bizim üzerimizde şimdi çok büyük bir baskı yaratıyor. Enerji işçileri üzerinde baskı yaratıyor, maden

işçileri üzerinde baskı yaratıyor. Ne yapacağız biz şimdi? Şu an itibarıyla olan iklim krizinin yüzde 50'sini dünya üzerinde baskı yaratıyor, maden işçileri üzerinde baskı yaratıyor. Ne yapacağız biz şimdi? Şu an itibarıyla olan iklim krizinin yüzde 50'sini dünyadaki yüzde 10 zengin yarattı. Bizim sorumlu olmadığımız bir krizin daha fazla bir biçimde bize ödetilmesi doğru değil. Dolayısıyla bunu çözmemiz lazım. Bu bir sınıf mücadelesi, bunu açıklıkla ortaya koyalım. Bu sera gazları nereden geliyor, salımı nereden yapıyor? Endüstriyel süreçler, enerji istasyonları, yakıtlar… Bunlar benim alanım. Bunun sonunda senin işin de gidebilir. Özellikle petrol, gaz bunların gaz salınımları devam ediyor, edecek.

1988 ile 2015 arasında en fazla gaz salan en büyük şirketler, hepsi benim muhataplarımdan. Birçoğu ile müzakere ediyoruz. Aralarında çok büyük petrol şirketleri, kömür şirketleri, enerji şirketleri var. Bir araştırma yayımlandı; 3 bin tane şirketi hedef almış. Bu 3 bin taneden sadece yüzde 20'sinin iklim değişikliği ile ilgili bir programının olduğu kâğıt üzerinde; hayatta mı değil mi onu da bilemeyiz. 200 tane en büyük şirketin üçte birinden fazlası da bu konuyla ilgili bilgi bile yayınlamıyor. Bunlar yüzde yetmiş civarında gazın salınmasının ana aktörleri. Bu çok önemli bir şey. Fransız şirketleri demokratik kamuoyuna hitabeden, portföylerinin büyük bir kısmını değiştirmeye başladılar. Portföylerine artık biraz daha yenilenebilir enerjiyi enjekte etmeye başladılar. Tabii bu portföy değişikliği Total'de olsun, büyük petrollerinde olsun, İsveç, İspanyol devlet şirketlerinde olsun, bunlar yavaş yavaş değişiyorlar. Örneğin Gazprom olsun bunlarda hiç böyle bir kaygı yok, sıfır portföy değişimi.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün raporunda, yüzde 40 dünya istihdamının doğrudan iklim değişikliğiyle ilişkisi var. Biz sendikacılar olarak; herhangi bir konu bizim üyemizin istihdamını doğrudan etkiliyorsa bir şey düşünmek, söylemek ve eylem yapmak zorundayız. Evet, 100 milyar dolardan bahsedildi ama sırf askeri harcamalar dünyada 2 trilyon dolar. "Sınıf mücadelesi" dedim… Dünyada kim kontrol ediyor uluslararası şirketleri? Biz mi şirketleri kontrol edeceğiz, yoksa şirketler mi bizi kontrol edecek?

Öncelikle iklim değişikliği bize ne getiriyor; ekonomimize, sosyolojimize, işgücümüze ne olacak? Nasıl bir projeksiyon yapıyoruz, 2050'de nasıl sanayimiz olacak? Burada bizim ne kadar insana ihtiyacımız var? Aklıselim profil çizilmesi lazım. Birincisi; insana yatırım yapacağız, ikincisi; bu iş piyasalarını düzenleyen kurumlara, kurallara yatırım yapacağız ve üçüncüsü de; insana yaraşır, sürdürülebilir bir iş yatırımı yapmamız lazım.

Bize soruyorlar bu adilane dönüşüm nasıl olacak? Onun için bir sendika rehberi hazırladık, iyi örnekler koyduk. Hangi ülkelerde neler var, neler yok gibisinden. İşçilerin ve toplumun yararına dönüştürebilmek için bunu iyi kavramamız ve arkasına geçmemiz lazım.

Çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Şule Gök Tüdeş: Biz de çok teşekkür ederiz Kemal Bey'e. Kendi sendikası ve kendi üyeleri doğrultusunda endişelerini dile getirdi.

Evet, şimdi; halk sağlığı açısından durumumuz ne olacak? Dr. Cavit Işık Yavuz Beyi dinliyoruz.

Doç. Dr. Cahit Işık Yavuz: "Dünya bugünkü tüketim kalıpları ile devam ederse en az 2 gezegene ihtiyacımız var."

Doç. Dr. Cahit Işık Yavuz: Teşekkür ederim.

Sağlık açısından baktığımızda işi gücü bırakıp bu meseleyle uğraşmamız lazım. Mesele cek-caklı değil yani "gelecek", "olacak" değil. Oluyor, oldu, olmaya devam edecek. İş sağlığını nasıl ele alıyoruz? Sağlık sadece birey düzeyinde mi, hastalık düzeyinde mi, laboratuvar, hastane düzeyinde mi; yoksa içtiğimiz sudan soluduğumuz havaya, yaşadığımız kentlerden yaşadığımız dünyaya başka faktörleri de işin içine katıyor muyuz?

Şunu net olarak ifade edebiliriz: Sürdürülebilir bir çevre, stabil bir ekosistem olmadan sağlıklı olmak mümkün değil. Sağlığın fiziksel, ruhsal ve sosyal bileşenleri dışında en önemli yanı tahrip olmamış bir ekosistem içerisinde yaşamaktır. Bugünkü raporlar bize şunu gösteriyor:

Dünya bugünkü tüketim kalıplarıyla devam ederse en az 2 gezegene ihtiyacımız var. Bir Avrupalının tükettiği kalıplarda tüketmeye devam edersek, 3 tane yeni dünya gezegenine ihtiyacımız var. Anladık ki var olandan çok daha güçlü bir sınıfsal ve çevre hareketine ihtiyacımız var. Çünkü kapitalizm bize istediğimizi vermeyecek, ancak biz alabiliriz onu; o da örgütlü mücadeleyle olabilir ve örgütlü mücadelenin de bu alanda daha da fazla güçlenmesi gerekir. Özellikle çalışan sağlığı açısından en önemli sağlık etkisini göreceğimiz başlık bu olacak önümüzdeki on yıllar içerisinde. Özellikle seller, aşırı yağışlar ne-

deniyle sel riski artıyor; bunun getirdiği ek hastalık yükleri var. Deniz seviyelerinin yükselmesi farklı sosyal ekonomik sorunlar ortaya çıkarıyor. Bulaşıcı hastalıklar artıyor ve özellikle vektör ile bulaşan hastalıklar yani börtü böcek, haşere diyebileceğimiz unsurlar ile taşınan hastalıkların sıklığında çok ciddi bir artış bekliyoruz Türkiye'de. Sıtma hastalığı Türkiye için en çok beklenen etkilerden bir tanesi. Sıtma hastalığının hem yaygınlığında, şiddetinde hem de görüldüğü yerlerde artış ve farklılık bekliyoruz.

Dikkat ederseniz son yıllar içerisinde Zika diye bir hastalık var. Zika virüsü ile yayılan onu taşıyan bir sivrisinek var. Mısır coğrafyasında yaşayabiliyor sıcaklık olarak. Geçtiğimiz yıl Karadeniz'de rastlandı bu sivrisineğe. Dolayısıyla ülkemizde olmayan börtü böceklerin, olmayan farklı etkenlerin olmaya başladıklarını görüyoruz. Gıda güvencesi yani gıdaya erişebilme, gıdayı bulabilme konusunda sıkıntılarımız var. Türkiye'yi bekleyen en önemli etki kuraklık. Kuraklığın tarım sektörüne etkileri hem çalışanları hem de bu ülkede yaşayanları etkileyecek. Su güvencesi… Zaten şu anda biz su fakiri ülke olma yolunda adım adım ilerliyoruz ve kuraklığın da etkisiyle çok ciddi su sıkıntısıyla karşı karşıya geleceğiz.

Bunun dışında göç, sürdürülebilir kalkınmanın yaşayacağı sorunlar ve çalışan sağlığına etkileri başlıklar olarak karşımıza çıkıyor. Bu kriz ortamına, katastrofik ortama hazırlamamız gerekiyor kendimizi. Türkiye'de kentlerin altyapısı çok iyi olmadığı için bu yağışların etkisini daha fazla görmeye başlıyoruz. İklim bilimciler diyor ki "Antalya Körfezi'nde daha sık hortum olayları görmeye başlayacağız."

Bu iklim sistemlerindeki değişim ile gerçekten tahribatı çok büyük olaylarla karşı karşıya kalacağız. Son 3 ayda Türkiye'de sel nedeniyle 20'den fazla insan hayatını kaybetti. Sıcaklık artışında çalışan sağlığına etki gösterecek en önemli başlıklardan bir tanesi özellikle kentsel planlama da olmadığı için, kentlerde "ısı adaları, sıcaklık adaları" diye etkiyi çok daha artıracak yerler göreceğiz.

Türkiye nüfusu hızla yaşlanıyor. Hesaplamalarına göre 2075 yılında Türkiye nüfusunun yüzde 27'si 65 yaş üstü olacak. Bu ne demek? 3 kişiden biri 65 yaş üstünde olacak. Yani bu dönemde giderek daha kırılgan nüfus yapısı içerisinde olacak. Önümüzdeki 20-30-40-50 yıl içerisinde nüfus hızla yaşlanacak ve daha kırılgan hale gelecek. Hatırlar mısınız 2003 yılında Avrupa da çok ciddi bir sıcak hava dalgası geçirdi? Kaç kişi öldü biliyor musunuz? Avrupa genelinde 70 bin kişi hayatını kaybetti arkadaşlar. Çünkü sıcak hava dalgaları başta yaşlılar olmak üzere kronik hastalığı olanları çok daha yoğun etkiliyor.

Önemli bulaşıcı hastalıklar artacak; özellikle sineklerle, taşınan Kırım Kongo Kanamalı Ateşi gibi, sıtma gibi hastalıkları daha fazla göreceğiz. Deniz suyu sıcaklıkları artışı bulaşıcı hastalıklar riskini artırıyor. Bangladeş Körfezi'nde Kolera salgınları sıklaştı.

Dolayısıyla etkileşim yeniden başladı, hava kirliliği etkisi artıyor. İklim değişikliğiyle daha da artmış durumda. Hava kirliliği zaten şu anda tüm dünyada yılda 7 milyon insanın ölümüne yol açıyor. Gıdada kıtlık, açlık daha da yoğunlaşacak. Susuzluk, kuraklık daha da yoğunlaşacak. Gıda hijyeni etkilenecek; hem susuzluktan hem de gıdaların artık sıcakta saklanması, korunması daha zor olduğundan. Artık iklim göçmenlerinden söz ediyoruz ülke içinde ve ülkeler arası. Türkiye de şunu yaşayacak kuvvetle muhtemel: Zaten tarım

artık Türkiye'de ölüyor ama kuraklığın etkisiyle geçinemeyen tarım nüfusunun farklı yerlere göçmek zorunda kalması, kentlere göçmek zorunda kalmasıyla karşı karşıya kalacağız.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) yeni bir rapor yayınladı ve iklim değişikliğinin çalışanlara yönelik etkilerine vurgu yaptı. Burada iki vurgunun öne çıktığını görüyoruz: Aşırı hava olayları ve ısı artışının etkileri. Biz sıcak çarpması diye biliyoruz, en tehlikelisi o. Ölüme sebep olabiliyor ama ona gelene kadar ısı krampları gibi, sıcaklık bitkinliği gibi çalışanı ve çalışmayanı, sıcağa maruz kalan herkesi etkileyen sağlık sorunları ortaya çıkıyor ve özellikle tarım ve inşaat sektörü en riskte olan sektörler.

TÜİK kayıtlarına göre yaklaşık 5 buçuk milyona yakın insan tarım sektöründe çalışıyor. İnşaat sektörü kriz nedeniyle biraz etkilendiği için düşmüş durumda. Baktığımız zaman toplamda 8 milyona yakın en azından kayıtlı işgücünün tarım ve inşaatta çalıştığını görüyoruz. Bu 8 milyon insan iklim değişikliğinin etkilerinin çok ciddi riski altında. Bulaşıcı hastalık, kazaların artışı, kimyasal riskler, hayvanlardan ve böcek vektörlerden bulaşan hastalık artışı ve aşırı hava olayları artışının etkili olacağını söylüyor raporlar. Balıkçılık ve ormancılık sektörleri de alınıyor farklı çalışmalarda.

Özet olarak artık bir kriz noktasındayız. Sağlık etkileri çok farklı, çok çeşitli boyutlarda ve her geçen gün yeni bir sağlık tehdidi oluşturuyor. Özellikle gıda ve su sorunları, bulaşıcı hastalıklar, vektör ile bulaşan hastalıklar en önemli başlıklarımız. Bu anlamda herkes hep beraber işin ucundan tutup bir mücadele örerek çalışmamıza devam etmemiz gerekiyor.

Sabrınız için çok teşekkür ederim.

"Artık bir kriz noktasındayız."

Alper Acar: "Önemli olan iklim değişikli konusunda uzun vadeli hedefler doğrultusunda o yolda bir şeyler yapabilmektir."

Alper Acar: Avrupa Birliği olarak 2019 yılı için planladığımız İklim Eylem Haftasının bu seneki dönemine denk geldi bu çalıştay. Size sadece birkaç tane bundan sonra daha sıklıkla duyacağınız konular hakkında genel bilgiler vereceğim. Bir de size Avrupa Birliği'nin yaklaşımlarını anlatacağım.

Şimdi Paris Anlaşması diye duyuyoruz. Paris Anlaşması nedir? Paris Antlaşması hani bildiğimiz her şeyi sınırlandıran, herkese belli bir rol veren; "Sen emisyonu şu kadar azaltacaksın, şu kadar yükselteceksin" diyen bir anlaşma değil Paris Anlaşması. Daha doğrusu Paris İklim Anlaşması bir politik deklarasyon düzeyinde bir şey. Ülkelerin aslında iklim değişikliğiyle mücadele çerçevesinde neleri öne çıkarması, nelere dikkat etmesi gerektiğini belirten prensipleri ortaya koyan bir anlaşma Paris Anlaşması.

Der ki "Evet iklim değişikliği bir krizdir, iklim değişikliğini-krizini çözmeye çalışırken iklim-adalet kavramını hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayın" der Paris iklim Anlaşması. Der ki; "İklim değişikliği konusunda bir şey yapıyorsanız ekosistemlerin bütünlüğü içerisinde yapın, bütünlüğünü bozacak bir şey yapmayın." Paris Anlaşması der ki; "Eğer sanayinizi dönüştürmeye çalışıyorsanız, sürdürülebilir üretim ve tüketim yaklaşımı sizin için esas

olmalıdır.” Anlaşma der ki; “Bir buçuk dereceyle sınırlandırılması gerekiyor küresel iklim değişikliğinin.” Niye bir buçuk; çünkü onun ötesi bilimin söylediğine göre bir katastrofa götürür dünyayı. Sosyolojik anlamda baktığımız zaman dönüşen gelişen teknoloji dünyası, orta sınıfın yükselişi bütün dengeleri değiştirmiş durumda. O yüzden Avrupa Birliği kendi içerisinde sorumlusu gibi gözüktüğü bir kıtayı temsil etmekle birlikte, aslında şu anda iklim değişikliğinin önlenmesi, ciddi önlemler alınması içerisinde en ciddi stratejileri yönetsel çerçeveyi oluşturmuş olan ülkeler bütünü diyelim. 28 ülkeden oluşuyor.

Avrupa Birliği, iklim ve enerji konusunda 2050’de ne olmak istiyor? İşin çok da teknik kısmına girmek istemiyorum. “Şu kadar azaltacağız” diyor, “Şu kadar artıracağız” diyor yenilenebilir enerjiyi. İyi, güzel ama iklim ve aynı zamanda Avrupa Birliği “2050’de ‘Karbon Nötr’ bir ekonomiye sahip olacağım” da diyor. “2100 yılında da tamamen düşük karbonlu bir ekonomik yapıya geçeceğim” diyor. Bu uzun vadeli hedefler bize neyi gösteriyor? Aslında bir takım sinyaller veriyor. Topluma, özel sektöre, yatırımcılara, sigortacılara, politikacılara bir takım sinyaller veriyor. Diyor ki “Ben size uzun vadeli bir hedef koydum. Artık kendi içinizde yavaş yavaş bu düşük karbon ekonomisine geçiş önlemleri alın. Ama bu önlemleri alırken” diyor, “sadece tekniğe, teknoloji-mühendislik çözümlere bakmayın. Aynı zamanda sosyal olarak da kabul edilebilir bu dönüşümü bir çerçevede yapın.”

Paris Antlaşması 2015 yılında kabul edildikten sonra, Avrupa Birliği kendi mevzuatını hemen bu Paris Antlaşmasının ilkeleriyle uyumlu hale getirdi. Bunları uyumlu hale getiren hem sera gazlarını azaltmaya hem de iklim değişikliğinin etkilerine uyum göstermeye yönelik mevzuat hazırlamış durumda. Tabii bu hazırlıkları sonucunda da yıllardır iklim eyleminin ana savunucu unsurlarından bir tanesi Avrupa Birliği.

Türkiye’ye aday ülke demek aslında kendi standartlarını, insanların yaşam kalitesini en azından Avrupa Birliği ortalaması düzeyine çekmesi gereken bir ülke demek. Dolayısıyla bizim de ülke olarak hâlâ adaylık iddiamız varsa Avrupa Birliği’nin bu iddialı iklim eylemi çerçevesine, uzun vadeli politikalarına uyum göstermek durumundayız. 20 Eylül günü aslında Türkiye için de önemli bir gündü. 2019, 20 Eylül günü dünya çapında 4 milyon kişi eylem yaptı. Yaklaşık 5 bin 800 farklı noktada ve bunların çoğu da çocuk ve gençti. Türkiye’de de yaklaşık 10 bin kişi o gün sokaklara çıktı, yaklaşık 20 ilde gösteriler yapıldı. Bizim bir kere politik düzeyden birey düzeyine kadar artık bazı şeyleri değiştirebilmemiz lazım. Politik düzeyleri kolay kolay değiştiremiyoruz. Çünkü belki otoritemiz yok ama birey olarak nasıl değiştirebiliriz? İşte bu bizim için çok kritik ve aslında bu konuştuğumuz çerçevede işe anlam katan tartışma noktalarından bir tanesi bu.

Yani işin özel sektöründen tutun; politikacılarından, yerel yöneticilerinden, bireylerinden, sivil toplum örgütlerinden... Herkesin işbirliği içerisinde belli hedefe gitmesi gerektiğini söyler. Düşüncelerimiz farklı olabilir, kurumsal bakışlarımız farklı olabilir bunların hiç önemi yoktur. Önemli olan uzun vadeli hedefler doğrultusunda o yolda bir şeyler yapabilmektir.

Prof. Dr. Şule Gök Tüdeş: Çok teşekkür ediyoruz Avrupa Birliği Delegasyonu Üyemize. Bizleri Avrupa Birliği’nin hedefleri, iklim değişikliğiyle mücadele eylem politikalar konusunda bilgilendirdi.

Son konuşmacımız;

Türkiye Barolar Birliği Çevre ve Kent Hukuku Komisyonu Başkanı Sayın Avukat Gökhan Candoğan.

Av. Gökhan Candoğan: "İklim değişikliği toplu iş sözleşmelerinin yenilenmesi gereken kavramlarınından olacak."

Av. Gökhan Candoğan: Merhaba.

Sendikanın böyle bir toplantı düzenliyor olması çok önemli. Bu konuda Tez-Koop- İş Sendikası'na çok teşekkür ediyoruz. Sendikalarda çalıştığım için dünyada özellikle çevre sorunlarına karşı birtakım kalıplar var. Kemal Bey'in de konuşmasının da aslında özü buydu. Özellikle örgütlü ve sendikal yapıların olduğu yerlerde, işkollarında en çok bizde klasik termik santraller, enerji alanında çok güçlü örgütlü bir sendikal gelenek vardı. Ama bu hazır ve yüksek gelirli işlerle çevrecilerin ya da çevre sorunlarının hep karşı karşıya gelmesi aslında bugünkü toplantıyı bence çok anlamlı ve önemli yapıyor. Burada bir karşıtlık var mı ya da bu nasıl aşılmalı, konusunda bir beyin jimnastiğine ihtiyaç olduğu açık.

İklim değişikliğinin bir sürü etkisi var. Çalışma hayatı, işçiler, sendikalar ve örgütlenme üzerinde. İklim değişikliğinin mutlaka spesifik noktaları üzerinden tartışılması lazım. İklim değişikliğiyle ilgili olarak Amerika'da Trump'ın, başkan seçildikten sonra ilk yaptığı işlerden biri, biliyorsunuz ki, Paris Antlaşmasından Amerika'yı çekmek oldu. Bu eylem dünyanın 250 derece sıcaklıkta ve asit yağmurlarının olduğu Venüs'e benzemesine yol açabilir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün, 2019 yılında yayınlanan bir raporu var. "Daha sıcak bir gezegende çalışma koşulları nasıl olacak?" diye bir rapor. "Isı etkisi" adıyla bir kavram ortaya atıl-

mış. Bu 35 derece ve üstü sıcaklıklarda, nemli sıcaklıkları ifade eden bir kavram. Ve ısı stresinin iklim değişikliğiyle birlikte giderek artacağını, çalışma hayatına etkilerinin çok net bir şekilde olacağına dair. Asya ve Avrupa ülkelerinde özellikle milyonlarca işin ortadan kalkacağına, ekonominin çok ciddi bir şekilde etkileneceğine dair tespitleri var.

Türkiye üzerinden baktığımızda bunun ne anlama gelebileceğini somutlaştırmak anlamında; Türkiye çölleşme riskiyle karşı karşıya. Orta Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu'da çok ciddi çölleşme riski söz konusu. Ve 2030 yılı itibari ile küresel ısınmayla birlikte sıcaklık artışları üzerinden bir proje Türkiye'nin hemen hemen birçok bölgesinin 1,30 ile 3,40 derece bir sıcaklık artışı olacağını ortaya koyuyor. Sendikalarla işverenler arasında yapılan toplu iş sözleşmelerinin yakın zamanda yenilenmesi gereken kavramlarından bir tanesi olacak. Çünkü ısı stresi arttıkça çalışma koşulları, özellikle tarım ve inşaat sektörü başta olmak üzere, çok ciddi bir şekilde etkilenecek. Belki de önümüzdeki dönemde iş sağlığı güvenliği açısından en büyük risklerden birisi ısı stresi hakkında olacak.

ILO raporları dışında Küresel Uyum Komisyonunun 2019 yılında hazırladığı raporda çok ciddi tespitler var. Sorumlu olmayanların sonuçlarına katlanacağı bir durum aslında iklim değişikliği. Küresel Uyum Komisyonu iklim aparatı olarak tanımlamış bu durumu. Bu kavram çok tartışma yarattı özellikle liberal çevrelerde. İklim değişikliğiyle karşı karşıya kalan özellikle en yoksul gelişme seviyesinde, en altlarda geri kalan ülkeleri en çok etkileyecek olması sebebiyle. Bu komisyon tarafından iklimle ilgili meselelerin çok ciddi bir ayrımcılık yaratacak sorunu olduğu ortaya konmuş durumda.

Birleşmiş Milletlerin Eylül ayında yapılan İklim Zirvesi'nde Genel Sekreterin bir açıklaması var. Orada özet olarak bütün dünyada mevcut 1 milyar işin, yani toplam yüzde 40'ının, sağlıklı ve istikrarlı bir çevre koşulunda var olabileceği, eğer bu istikrar bozulursa işlerin büyük bir çoğunluğunun kaybedileceğini ortaya koyan bir çalışması var. Toplumda, ekonomide, üretimde, hukukta çok ciddi bir dönüşüm yaşamamız gerekiyor. Ve burada negatif üzerinden düşünmek kadar pozitif bazı unsurları da düşünmemiz gerekiyor. Sendikalı, örgütlü kesimlerin, özellikle kurumlar demokrasisi olarak tabir ettiğimiz noktada, bu tür düşünce yapılarının ciddi bir mücadelesinin başarı şans yüksektir. Ancak bu tür yapıları mücadelenin içine çekmek için fazladan bir şeyler yapmak gerekiyor.

Bu noktada sendikaların en iddialı olabileceği nokta aslında çalışanların işin geleceği çok önemli. Örneğin termik santraller enerji üretmeyecek ama rüzgârdan, güneşten, belki de çok daha farklı yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üreteceğiz. Bunların hepsi iş demektir. Bunların hepsi çok daha sağlıklı, çok daha düzgün, çok daha kaliteli işler demektir. Bizim yeşil işe ihtiyacımız var. Yeşil iş kavramını her yerde konuşmaya ihtiyacımız var. Ölü bir gezegende iş olmaz. Sendikal hareket ciddi bir zafiyet içerisinde, güç kaybediyor. İşte özelleştirmedir, gençlerin sendikalardan uzak durmasıdır… Savunma pozisyonda kaldılar. Toplu iş sözleşmelerinde var olan 20-30 yıldır tekrarlanan cümle kalıplarını değiştiremiyor sendikalar. O cümle kalıplarının değişmesi gerek. Ücretle ilgili değil, bu kavramların iş sağlığı ve güvenliği konusuna gelmesi lazım.

Bizim hukukçular olarak dünyanın bu iklim değişikliğiyle, çalışma hayatına etkileriyle ilgili çok somut projeler, çok somut yasal düzenlemeler hazırlayarak onları uygulanabilir hale getirmemiz gerekiyor.

Çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Şule Gök Tüdeş: Evet, Avukat Gökhan Candoğan'a çok teşekkür ediyoruz.

Sabahtan bu yana olan oturumlarda şunları konuştuk: "Küresel iklim değişikliğine nedir? Küresel ısınma nedir? Sera gazları salınınca ne olacak, başımıza neler gelecek, Türkiye'ye etkileri ne olacak? Biz bunlara karşı nasıl mücadele etmeliyiz?" Peki, bu iklim değişikliği ile mücadelede devletimize düşen sorumluluklar neler? Devletimiz bu sorumlulukların ne kadarını yerine getiriyor?

Devletten beklenen sorumluluklar: rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi, jeotermal enerji ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmek, boş arazileri ağaçlandırmak, termik santrallerde fosil yakıt tüketimlerinden ivedilikle vazgeçmek, tarım politikasını çevreci şartlarla yeniden düzenlemek, sera gazlarını azaltacak politikalar geliştirmek, kırdan kente göçü önleyici kırsal kalkınma politikaları üretmek, kent planlaması ve yapılaşmada iklim değişimi etkilerini göz önünde bulundurmak…

Daha az enerji harcayan, temiz enerjili sürdürülebilir toplu ulaşım sistemleri kullanılmasını sağlayacak projeler üretmek, atık geri dönüşüm sistemleri kurmak, yeni şehircilik yaklaşımlarıyla kentleri ekolojik kent haline dönüştürme çalışmaları başlatmak. Bence işin sanayi kadar, en önemli temel boyutunda bu da yatıyor. Peki, bu sorumluluklar yerine getiriliyor mu?

Sorusu olanlar var mı?

Katılımcı: Şüphesiz kategorik olarak HES'i reddetmiyorum. Özellikle altın ve bakır madeni için dünyada verebileceğiniz tek bir örnek var mıdır temiz bir çevre anlamında? Çünkü kapatma ayrı bir prosestir ve daha ÇED'den itibaren bunun nasıl yapılacağının belirtilmesi lazım. Yıllar yılı sürmeyen, kilometrelerce alanı yok etmemiş olan bir bakır madeni var mıdır?

Kemal Özkan: Tabii ki madencilik faaliyeti yaptığınızda bunu yüzde 100 tertemiz yaptığını iddia eden birisi olursa mümkün değil böyle bir şey. Kolombiya'da en son geçen hafta kömür madenleri açık. Dünyanın en kaliteli madenleri ülkenin kuzeyinde. Burada Cerrejón madenleri var. Avrupa'daki çok önemli bir firmalara da kömür tedarik eder. 25 sene önce başlamışlar. 100 sene alacak dedi, bu madenin tekrar eski haline gelebilmesi için.

Haydar Özdemiroğlu: Küresel ısınmadan, iklim değişikliğinden önce biz buradan gideceğiz herhalde, durum onu gösteriyor.

Şimdi az önce Soma ile ilgili konuşuldu. Ben de bir konuşma gereği hissettim.

Türk-İş'e bağlı sendikalar Soma'da katliam olunca yardım kampanyası başlattı. Türk-İş'te 40'a yakın sendika var. 850 bin lira para toplandı, bir sürü anlı şanlı otelleri, katları yatları olan sendikalar var. O 850 bin liranın beş yüz bin lirasını Tez-Koop-İş Sendikası vermiştir. Biz tabii o parayı vermekle ölenleri geri getiremiyoruz. İşte hocamın da söylediği gibi yarın başka durumlarda başka yardımlarda bulunuruz. Önemli olan bunları önleyebilmek.

Şimdi özellikle şunu da belirtmek istiyorum: Türk-İş'e bağlı sendikalar ne kadar dayanışma içinde? Sınıfın ne kadar dayanışma ruhu var? Onu da işte buradan anlayın. Yani biz maden işkolunda değiliz, iki tane maden sendikası var Türk-İş'e bağlı. Yani mücadele nerede var ise Tez- Koop-İş Sendikası orada var.

Her sendika da bu mücadele alanına girerek dayanışma içerisinde olmalıdır.

"Her sendika da mücadele alanına girmeli, mücadele alanlarında dayanışma içinde olmalıdır."

Prof. Dr. Ali Demirsoy, birinci gün ikinci oturum konuşmacılarına plaketlerini verirken...

Hulki Cevizoğlu, birinci gün ikinci oturum konuşmacılarına plaketlerini verirken...

6 EKİM 2019

Pazar

1. Oturum
İklim Krizi ve Çalışma Yaşamı

Shutterstock / Teksas, ABD

“Emekçilerin içinde bulunduğu koşullar, bir ülkedeki demokrasinin düzeyinin belirleyicisi oluyor.”

Perihan Sarı: Günaydın değerli arkadaşlar.

Hepiniz hoş geldiniz. Öncelikle iklim değişikliğinin yarattığı sorunlar ve iklim değişikliğine karşı alınacak önlemler konusunda bir gündem oluşturdukları için Tez-Koop-İş Sendikası’na teşekkür ediyorum.

Evet değerli arkadaşlar; mevcut düzene karşı bir meydan okuma ve değişim talebi için, iklim adaleti için, iklim grevi çağrısı yapmak cesur, çağdaş, sorumlu, yol gösterici ve yapıcı bir tutum.

Öncelikle belirtmek gerekiyor; çalışma yaşamının göstergeleri ülkenin ekonomik, sosyal ve si-

yasal alandaki gelişmişliğinin de göstergeleri. Emekçilerin içinde bulunduğu koşullar, yaşam standartları, evrensel haklara erişimi gibi konular doğrudan o ülkedeki demokrasinin düzeyinin, demokrasisinin kalitesinin belirleyicileri oluyor. Hızlı bir tur atarak bugüne gelmek gerekiyor. Bunun için bir başlangıç noktası almak, bir referans noktası tanımlamak gerekirse temel hak ve özgürlüklerin öne çıkarıldığı kalkınma ve planlama ilkeleriyle bütünleşik bir sosyal devletin yapılandırıldığı 1960'lı yıllardan başlanabilir.

Ben böyle bir başlangıç seçtim. Bu başlangıç noktasının belirleyici belgesi 1961 Anayasası'dır. Dünyada yaşanan gelişmelerin ve özellikle emek sermaye uzlaşmasının geçerli olduğu koşullarla ülkemizdeki özgün koşulların kesiştiği noktada bir grup aydının katkılarıyla ortaya çıkan 1961 Anayasasıdır. Sosyal adalete sosyal devlet ilkesinin gerekli bir koşulu olarak vurgu yapmış, temel hak ve özgürlükler alanında sağladığı özgürlük ortamıyla emekçiler için etkisi bugüne dek süren bir açılım sağlamıştır.

Toplumsal güç dengelerinin değiştiği koşullarda sosyal gelişmenin ekonomik gelişmenin önüne geçtiği gerekçesi de 12 Eylül Darbesini hazırlamış, sonrasında yeni bir anayasayla yeni bir düzen oluşturulmuştur.

24 Ocak, Türkiye'nin yeni liberal politikaların güdümüne girdiğini gösteren ve tüm dünyada sosyal refah devletinin tasfiyesini hedefleyen ekonomik politikalara yönelmeyi, bir yön seçimini gösteren kararların uygulanmaya konulduğu tarih. Bu tarihten sonra emek haklarını aşındıran, giderek ortadan kaldıran vahşi bir dönem başlamıştır. 12 Eylül'ün sağladığı güçle uygulamaya konulan ve öngörülen toplumsal tepkilerin, bu güçle kontrol edildiği yeni bir dönem. O nedenle Anayasada yer alan sosyal hukuk devleti ilkesi, soyut bir kavram olarak kalmış ve bugüne dek yapılan parçalı değişikliklerle de olması gereken niteliğe bir türlü kavuşamamıştır.

Bu koşullar gerçekte kapitalizmin yapılanmasını derinleştiren ve birikim krizini aşmak için, öncelikli olarak emeğin kazanılmış haklarını hedef alarak ilerlediği bir sürece denk gelmektedir. Küreselleşme olgusunun belirlediği bu süreçlerde hükümetler aracılığıyla da Türkiye'de uygun uygulama koşulları bulan yeni liberal ideoloji, bu amaçla esnekleştirme, kuralsızlaştırma, kişiselleştirme girişimleriyle çalışma ilişkilerinde emeği tümüyle korunmasız bırakmıştır.

Toplumsal adalet, eşitlik ve dayanışma kavramları unutturulmaya; toplumsal bellekten, sınıf hareketinden uzak tutulmaya, bu kavramlar silinmeye çalışılmıştır. Yeni dönem için belirlenen siyasal yapı da bu amaçla uyumlu olarak yeniden tanımlanmıştır. Ulus devlete; uluslararası sermayenin gerekli bulduğu kadar ve olabilecek en az harcamayla yurttaşlarına toplumsal ve kamusal hizmet veren, iş dünyasına ise gereksinim duyduğu kadar altyapı ve kamu malı sağlayan yerel otorite rolü uygun görülmüştür.

Değerli arkadaşlar yakın geçmişimiz ve içinde bulunduğumuz dönem, yeni liberal sisteme eklemlenmede en kararlı ve en militan davranan bir siyasal iktidar dönemine denk gelmektedir. Devleti, şirket yönetimiyle eşdeğer gören bir parti ve hükümetleri tarafından 20 yıla yaklaşan bir süredir yönetilen Türkiye'de emekçiler bu dönemde en ağır kayıpları yaşamış. Bedel ödenerek elde edilen haklar ve kurumlar kaybedilmiş, dayanışma kültürü aşındırılmıştır.

Küresel sisteme bağlanma kararlılığı ve bağlılığı yanında; ikiyüzlü, içtenliksiz, samimiyetsiz bir fırsatçılıkla kendi ajandasını uygulayan bir siyasi parti… Adını da söyleyeyim Adalet ve

Kalkınma Partisi. Geldiğimiz noktada emekçilerin tüm kayıplarından sorumludur. AKP iktidara geldiği andan başlayarak sorunların nedenini kendinden dışlayan ve olguları kendi amacı doğrultusunda yönlendiren bir tutum izlemiştir. Avrupa Birliği ile uyum süreci de bu aşamada AKP'nin kendi hedefleri doğrultusunda kullanılan ve araçsallaştırılan bir durum olmuştur. Bu dönemde çok sık gündeme gelen, getirilen sosyal diyalog bir kavram olmanın ötesine geçmemiş, bugün biçimsel olarak bile kalmamıştır.

Önceden Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu'nun yapısal dönüşüm programlarının, bugün yeni açıklanan örtülü IMF onaylı yeni ekonomik programını ve borçlanma politikalarının bir sonucu olarak 1970 ve 80'li yıllarda zaten inşası yarım kalmış olan sosyal devlet, toplumun çoğunluğunu oluşturan emekçilerden esirgenmektedir. Dünyanın her yerinde ön görülebilen iş kazaları bizim ülkemizde sıradan cinayetlere dönüşmüştür. Emekçilerin sağlık ve sosyal güvenlik haklarını karşılamak için katkıda bulundukları ücretlerinden yapılan kesintilerle finanse ettikleri sosyal güvenlik kurumları, bütçeye ve ekonomiye bir yük olarak görülmektedir.

Dış politikanın ürettiği savaştan kaçan insanlardan oluşan ama yakın gelecekte iklim krizine bağlı olarak beklenen göçle sayıları kitlesellesecek olan göçmenler, bir toplumsal sorun odağıdır. Ülkeleri dışında yaşama tutunmaya çalışan ve sayıları 4 milyonu bulan göçmenler kayıt dışı ekonomide işgücü olarak kullanılmakta ve emekçiler sınıf kardeşleri arasında çatışmalı ve yıkıcı bir rekabete neden olmaktadır.

Sosyal devletle ilgili tüm göstergeler, tüm kurumlar ve değerler artık geçerliliğini yitirmiştir. Özellikle bu hükümet dönemindeki uygulamalar bu süreci hızlandırmış ve kayıpların oranını artırmıştır.

Bunu söyledikten sonra mücadele boyutunu sayın başkana havale ederek sözü sevgili Erinç Yeldan'a vermek istiyorum.

Prof. Dr. Erinç Yeldan: Değerli konuklar. Tez-Koop-İş Sendikası'nın bu çok anlamlı birlikteliğinde bizimle beraber olduğunuz için ben de çok teşekkür ediyorum. Böyle bir toplantıda olmaktan da ayrıca onur duyuyorum. Şimdi ben bana ayrılan süre içerisinde önce bir problemin tespitini hatırlatmak istiyorum. Şimdi iklim değişikliğine yol açan faktörlerin başında sera gazları geliyor malumunuz. Birleşmiş Milletler Çevre Örgütü'nün çalışmaları gezegenimizin atmosferi içerisinde her milyon parçacık içerisinde bulunan karbondioksit eşdeğeri moleküllerinin adedini kabaca dünyanın kuruluşundan bu yana, Adem babamızın ve Havva anamızın doğumundan İsa Peygamberimizin bu topraklardaki zamanına, birinci yıldan bu yana izliyor.

Tahminen 200 partiküller maddenin her bir milyon partiküller madde içinde 200 karbondioksit molekülünün dünyamızın standardı olduğu tahmin edilmekte. Bu rakam sanayi devriminden sonra hızla yükseliyor ve bugün kabaca 450 parçacığa ulaşmış durumda. Bu 450 parçacığın gezegenimizde yarattığı ana sorun, küresel ısınma. Dünya Enstitüsü'nün ölçümlerine göre dünyamızın sanayi devriminden bu yana, 1850'lerden bu yana, yeryüzü ısısı toplam olarak 0,9 ile 1,2 santigrat yükselmiş durumda. Şimdi gezegenimizin yeryüzü ısısı ortalamasının yılda 16 santigrat derece olduğu hesaplanıyor.

Hiçbir tedbir alınmaz ise bu artışın yüzyılın sonuna kadar 4 ile 8 santigrat dereceyi bulaca-

Prof. Dr. Erinç Yeldan: "Gezegenimizin doğal kaynaklarının kullanım ve tüketim düzeninin sürdürülmesi mümkün değil."

ğını tahmin edersek, gezegenimizde hakikaten insan yaşamına ilişkin koşulların ortadan kalkacağını hesaplayabiliriz. Dolayısıyla bir an önce harekete geçmek gerekiyor. Şimdi ben bugünkü konuşmamızda bu hareketlenmenin ertelenmesi durumunda ne gibi maliyetler olacak, özellikle çalışma ve işgücü bakımından bunları vurgulayacağız.

Fakat önce bu 2 derece hedefine nasıl ulaşılabileceğini bir düşünelim. Önemli maliyetler içeren yatırımlar ve yine önemli dönüşümler içermesi gereken kurumsal tasarımlar gerekiyor. 2015 yılında Paris'te toplanan taraflar, 2 santigrat derece artışla gezegenimizin yüzey ısısının sınırlanması için karbon emisyonu miktarının kaç olması gerektiği hesaplanmış.

Kabaca 2015'te dünyamızda 32 milyar ton yıllık karbondioksit emisyonu mevcut. Ortalama olarak bu emisyon miktarının 2040'a kadar 20 digatronun altına düşmesi gerekiyor ki gezegenimizin ısısı sanayi devriminden bu yana en fazla 2 derece artışla sınırlı kalsın.

Paris'te toplanan ve Türkiye'nin de dahil olduğu kabaca 200 küsur ülkenin, gönüllü karbondioksit ile mücadele hedefleri alt alta sıralandığı vakit imzalanan anlaşmayla -Türkiye daha henüz bunu imzalamadı- karbon emisyonu mücadele programına dahil olmaları altında dahi yaklaşık 18 digatron bir açığımız olduğunu biliyoruz. Yani şu anda alınması taahhüt edilen

hedeflerin hiçbirinin bu hedefe ulaşmayacağını görüyoruz.

Neler yapılabilir?

Dünya Enerji Ajansı bir dizi önlem sıralıyor. Enerji verimliliğini artırmak bunlar arasındaki en önemli etken. Neredeyse bu kazanımların yarısının buradan geleceği tahmin ediliyor. Yakıt ve teknolojide ikame unsurlarının devreye sokulması, yenilenebilir enerji kaynakları -başta güneş, rüzgâr ve jeotermal olmak üzere- ve bir dizi diğer tedbirle beraber bu 18 digratonluk açığımızı en iyi niyetlenmiş hedefler altında dahi ortaya çıkacak açığın bertaraf edilmesi için bir an evvel adım atmamız gerekiyor.

Burada çok sevdiğim meslektaşım Bahadır Bey'in çalıştığı kurumdan Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nden bir dizi veri paylaşacağım. Şimdi iyimser olalım. Öncelikle 1,5 santigrat dereceyi başaracağız, gezegenimizin ısısındaki artışı 1,5 santigrat derece ile sınırlandıracağız ve bunu yapabiliriz.

ILO çalışanları 1995'te yaklaşık 35 milyon işçinin ısı stresine bağlı -iklim değişikliğinden kaynaklanan ısınmaya bağlı- olarak işini kaybetmiş olduğunu bulguluyor. Bir hatırlatma için: dünyada küresel ekonomide 1995 itibarıyla kabaca 3,3 milyar insan işgücü arzının, 2030 yılında 6,6 milyar insan olacağı tahmin ediliyor. Dolayısıyla ve bugün de işsizlik oranını kabaca dünya ortalamasının yüzde 6,5-7 olduğunu hesaplıyoruz. 35 milyon insan; yani işsiz sayısına, insan sayısına çok önemli bir katkı anlamına geliyor. Fakat bütün tedbirleri alıp 1,5 santigrat derece ile gezegenimizin ısısını kontrol etsek dahi 2030 yılında kabaca 85 milyon yeni işsiz, işsizler ordusuna katılıyor olacak.

Isı stresine bağlı olgulardan dolayı bu 1,5 santigrat oldukça ciddi bir hamle. Özellikle tahmin edebileceğimiz gibi iklim değişikliğinin en fazla etkilemesi beklenen üç ana sektör tarım, hayvancılık ve inşaat sektörü olacak. Eğer burada koşullar yeterince sağlanamazsa bu kayıpların katlanarak artacağı ve sayının 200 milyon kişiye çıkacağı tahmin ediliyor. Daha kötümser senaryolar altında grafikte küresel gayrisafi hasılalar toplamındaki kayıplar var. İşgücü kayıplarının küresel ekonomiye yansımaları kabaca 240 milyar dolarlık bir kayıp. Dünya ekonomisinde 1995 yılında küresel ısınmadan dolayı gene 1,5 derecenin korunması altında dahi, 2030 yılında küresel hasılada 2,4 trilyon dolarlık bir kayıp olacağı hesaplanmış durumda.

Ülkelere göre ayırdığımız vakit; iklim değişikliğinden en fazla etkilenen, en şiddetli etkilenecek grubun düşük gelirli ve düşük-orta gelirli ülkeler grubuna yansıyacağını; yüksek gelirli ülkeler grubunda sorunun ötelenebileceği ya da bu sorunların düşük ve orta gelirli ülkeler grubuna havale edileceğini öngörüyoruz. Kirlilik merkezleri yaratılarak çevre kirliliğini en şiddetli yansıtan kömür, çimento gibi endüstriler doğrudan doğruya dünyamızın bu coğrafyalarına yansıtılarak atlatılmaya çalışılacak.

Biraz daha detaya girersek Güney Asya, Batı Avrupa ve Güneydoğu Asya'daki yoksulların 2030'da kabaca işgücü kayıplarının 43 milyon kişiye ulaşacağını, Batı Afrika'da 30 milyonluk bir kayıp olacağını, üretkenlik kayıplarının yüzde 5,3 ve yüzde 4,8 ile yaşanacağına öngörüyoruz. OECD'nin yakın zamanda düzenlediği bir başka çalışma da 2040 yılına değin, bu birikimli maliyetlerin toplamda 35 ile 50 trilyon dolar olacağını gösteriyor. Biraz önce benim verdiğim rakamlar yıllık rakamlar. Bunları biriktirdiğiniz vakit 35 ile 50 trilyon dolar arasında gezegenimizi bir üretkenlik, gelir ve üretim kaybı bekli-

yor. Bunlarla sınırlı kalmayacağız. Şu ana kadar bilmediğimiz yepyeni parazitlerin, tarımsal hasılada insan sağlığına da tehdit oluşturacak yepyeni bakteri, mikrop türlerinin ortaya çıkacağı, gezegenimizin nem oranının değişeceği ve buradan yaşanacak sağlık kayıplarının sadece şu 30-50 trilyon dolarlık rakamlarla değil doğrudan doğruya insan yaşamına bir tehdit oluşturacağını görüyoruz.

Her şeyden önce gezegenimizin doğal kaynaklarının mevcut kullanım düzeyi ve tüketim düzeninin sürdürülmesi artık mümkün değil. Karşı karşıya kaldığımız sanayileşme ve yönetişim sorunlarının birçoğu da aslında kuralsızlaştırılmış, düzensizleştirilmiş piyasaların mevcut kısa dönemci finansallaştırılmış spekülatif finansal sermaye akınlarının aşırı oynaklığına dayalı kararlarından doğuyor. Bu sorunlar bir yandan küresel meta fiyatlarında aşırı belirsizlik ve oynaklık yaratmakta, bir yandan da kaynakların dağıtımını verimsiz kılmakta.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Raporu (2019), "Yeşil Yeni Düzen" adı altında toplandı. Yeni yeşil düzen bir iktisadi, siyasi çıkış reçetesini bizimle paylaştı. Buna göre şunları vurguladılar: Kemer sıkmaya dayalı istikrar programlarına son verilmeli, makroekonomik politikalar sürdürülebilir ve eşitlikçi büyümeye odaklanmalı, ücretlerin ulusal gelirden aldığı pay yükseltilmeli, vergi sistemi adaletli bir yapıya kavuşturulmalıdır. Karbon tüketimini azaltacak yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesi için devlet kamu yatırımları öncülüğünde bir sanayileşme ve yatırım programı oluşturulmalı; yeşil sanayi politikaları, yenilenebilir teknolojiler, toprağın verimli kullanımı, karbon vergisi gibi tedbirler düşünülüp uygulamaya konulmalı.

Dolayısıyla yenilenebilir yeşil enerjiler aslında sendikalara da, çalışma koşullarında emekten yana hareket eden bütün kitlelere sahip çıkılması gereken teknolojiler olarak da kendini dayatıyor.

Bu paraların kaynağı nereden bulunacak? Dünyamız dönüyor ama kaça dönüyor? Bir iktisatçı olarak bu iyi niyet temenniler olarak kalmasın, bunun iktisadi boyutlarını sizlerle paylaşarak sözlerimi kapatıyor olacağım. Bu dönüşümün maliyetleri 70 trilyon ile 550 trilyon dolar arasında tahmin ediliyor. Yenilenebilir enerjiye dayalı fosil yakıtların kullanımını yasaklayacak yepyeni bir enerji deseninin bu gezegende kurulmasının toplam maliyeti. Şimdi önce şunu soralım: Eğitim pahalıdır ama cehaletin maliyeti yanında bunu düşünmek dahi istemeyiz. Evet, bu pahalı bir yatırım fakat bunu yapmamanın maliyeti düşünemeyeceğimiz boyutlarda. Bunun altını çizelim.

İsraf edilen kaynaklar var. Bu kemer sıkma politikaları, örneğin yakın zamanda IMF'nin Arjantin'e 50 milyar dolar harcayarak sunduğu gelir dağılımını bozucu, yoksulluk oranını şiddetli bir şekilde artırıcı ve genişletici olduğu iddia edilen kemer sıkma politikaları. Ve fosil yakıtlara verilen teşvikler yaklaşık 400 milyar dolar ile 5 trilyon dolar arası maliyete ulaşıyor. Çarpık tarımsal teşvikler özellikle büyük gıda tekellerinin pazarlama ağına yönelik verilen tarım teşvikleri ve tarımsal imtiyazlar 700 milyar dolara ulaşıyor. Bunlar israf edilen kaynaklar olarak düşünülüyor.

Kötü yönetilen kaynaklar var... 2009 krizinden bu yana özellikle FED'in başını çektiği miktar kolaylaştırması adı altında basılan paraların finansal kumarhane masalarında çarçur edilip merkez bankalarında yaklaşık 20 trilyon dolarlık bir genişleme yaratmasına rağmen... 1980'den

bu yana yılda yaklaşık 5 trilyon dolarlık bir kredi genişlemesi yaratmasına rağmen, bunlar gerçek anlamda sabit sermaye yatırımlarına yönelmemiş, finansal kumarhane masalarında çarçur edilmiş rakamlar. Gizlenmiş başka maliyetler var. Sermaye transferleri için çok uluslu şirketlere verilmiş vergi muafiyetlerinin, vergi imtiyazlarının, ucuz arazi kullanımlarının, her türlü vergilendirilmiş kaynağın bu şirketlerin emrine sunulması sonucunda sadece gelişmekte olan ülkelerde 700 milyar dolarlık bir gizlenmiş maliyet söz konusu.

Ertelenmiş taahhütler var: 2015/21 taraflar Konferansında dile getirilen 1980'den bu yana gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere taahhüt ettiği yardımlar. 2002'den bu yana bu rakam 3-4 trilyon dolara ulaşıyor. Bütün bunlar iktisadi rakamlar. Konunun sosyal ve sağlık boyutunu bir kere daha hatırlarsanız; yeni düzen 1940'larda faşizme karşı mücadelenin bir kurgusuydu. İklim değişikliği ile olan mücadelenin kurgusu olarak UNCTAD'ın 'Yeşil Düzen' adı altındaki sistemler bütününe biz de elbette bu topraklarda yeni katkılar, yeni eklemeler yaparak mücadelemizi devam etmeliyiz, diye düşünüyorum.

Bu olanağı bize sunduğu için Tez-Koop-İş Sendikasına, Sayın Başkanına ve siz katılımcılara çok teşekkür ediyorum.

Perihan Sarı: Sayın Erinç Yeldan'a teşekkür ediyoruz. Hem süreyi verimli kullandığı hem de gerçekten konuya ilişkin ayrıntılı bir bilgilendirme yaptığı için. Değerli arkadaşlar ikinci konuşmacımıza Sayın Nesrin Algan'a söz vermeden önce -ki kendisi iklim değişikliğinin yarattığı yoksulluk ve kadın konusuna da değinecek konuşmasında- üç kadını anmak istiyorum: ikisi; Greta Thunberg ve Divina Maloum. Malum bu iki çocuk, aslında biz yetişkinleri utandıran iki çocuk, Uluslararası Çocuk Barış Ödülüne layık görülmüş. Üçüncü kadın Grohalen Brunant. 1980'lerde Norveç başbakanı. 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Başkanlığına getirilmiş ve onun döneminde hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı rapor, Brunant Raporu adıyla anılan rapor, bugün çevre konusundaki politikaların ana ekseni oluşturuyor.

Prof. Dr. Nesrin Algan: Hepinize merhaba.

Öncelikle Tez-Koop-İş Sendikasına teşekkür ediyorum. Bildiğim kadarıyla Türkiye'de iklim krizini ele alan ilk sendika, ilk sendikal faaliyet. Bu açıdan tarihi olduğunu düşünüyorum. Sendikalar ve çevre sorunları konusunda öğrencilerimize ödev vermeye bile çekiniyoruz çünkü hepsi olmayanı ödev olarak yazarlar. Halbuki çevre sorunsalı politik olarak dünyada en fazla çalışan, yoksul kesimleri ilgilendiren bir konu.

Çok uzun yıllardır çevre konuları düşük politika ve kadın işi olarak nitelendirilmiş. Hem politikada hem literatürde var. Literatürde yüksek politika konuları var, siyaset biliminde çevre onların arasına girmiyor. Örnek olarak da bu konuda bütün kayda değer çalışmaları uzun yıllardır kadınların yaptığını söylüyorlar. İşte ilave olarak Indira Gandhi ve Rachel'i anmak isterim. İklim kriziyle birlikte konu varlık-yokluk sorunsalı konusu olarak politika biliminin de gündemine gelmeye başladı. Evet, iklim değişikliği demiyoruz biz. Siyaset bilimiyle uğraşanlar, iklim bilimciler de demiyor. İklim krizi diyoruz artık, iklim kaosu diyenler de var.

Önceden iklim değişecek diye anlatırdık, son iki üç yıldır değişti diye anlatıyoruz. Değişti ve hızla değişmeye devam ediyor ama maalesef

şarkıda dediği gibi her yer de Akdeniz olmuyor. Ben iklim bilimci değilim. İklim etiği, iklim adaleti, iklim politikası ve iklim hukukuyla ilgilenirim. O konularda okuryazar, anlatırım. Biz bakarız önce bu değişikliğe kim neden olmuş, birinci sorumuz budur. Sonra bu neden olanlar ne yapmış da buna neden olmuş diye bakarız. Erinç Hocam anlattı.

Sadece sınıfsal olarak bakarsanız en zengin yüzde 1 'de yer alan 1 kişi en yoksul yüzde 10'da yer alan bir kişiye göre 175 kat daha fazla karbondioksit salımına neden oluyor. Ben derslerde anlatırken bir Bangladeşli bebeğe göre bir Amerikalı bebek 0-6 yaş arası 14 kat daha fazla dünya kaynaklarını tüketiyor örneğini veririm. Dünya nüfusunun en yoksul kesimi karbondioksit salımın sadece yüzde 10 kısmından sorumlu. Ama buna rağmen iklim krizinin zararlarının yüzde 75'ini üstlenmek durumunda. Bu niye böyle? Çünkü ortada bir adaletsizlik var: iklim adaletsizliği. Bu adaletsizlik sadece ülkeler arasında yok elbette kuşaklar arasında da var. Perihan Hanımın adını zikrettiği Greta ve arkadaşları Geleceğimizi çalıyorsunuz" diye dünyanın her yerinde sokaklara dökülürken, bir anlamda bu kuşaklar arası adaletsizliği yüzümüze vuruyorlar ama kuşaklar arası adaletsizlikten bahsederken henüz doğmamış olanları da dikkate alırız biz siyaset bilimciler. Çünkü şu anda yaptığımız her şey, aldığımız her karar doğmamış olanların bütün bir yaşam dönemlerini etkileyecek, etkiliyor. Hep böyle olmuş yeryüzünde. Eğer iklim adaletinden bahsedeceksek önce gelişmiş, gelişmemiş devletler arasındaki adaletsizliği sonra belki ondan daha önce kuşaklar arasına koymamız lazım. Sonra devletleri koymamız lazım. Ama bu da yetmiyor. Demin verdiğim yüzde 1'lik zenginler oranında olduğu gibi, devletlerin içinde de bir adaletsizlik var yoksullar ve varsıllar arasında.

Yoksulların büyük çoğunluğunu da işsiz ya da çalışanlar oluşturuyor bildiğiniz gibi. Başka bir adaletsizlik var. Bizde Kızılderililer, Aborjinler akla geliyor "azınlıklar, yerli halklar" dendiğinde. Geleneksel yaşam biçimlerini sürdürenler.

Adalet ve eşitlik aynı şey değil. Şu ana kadar adaletsizlikten bahsettim, şu anda vurguladığım ise iklim konusunda başka alanlarda olduğu gibi bir de büyük eşitsizlik sorunumuz var. O da toplumsal cinsiyet alanında.

Kadınlarla erkekler arasında en fazla iklim değişikliğinden sorumlu olan fosil yakıtcılar, aynı zamanda fosilleşmiş eril düşünceye de sahipler. Dünyayı yöneten fosiller aynı zamanda erkekler, kusura bakmayın Beyler. O yüzden bizim talebimiz iklim adaleti değil. Bu bağlamda iklimde eşitlik istiyoruz. Biraz önce Erinç Hocam rakamları verdi, mesela Perihan Hanım da Türkiye'de çalışanlara ilişkin durumu verdi. Ama kadınlara baktığınızda daha vahim bir tablo görüyorsunuz.

Tarımda Afrika'da işgücünün yüzde 90'ını kadınlar oluşturuyor ki Erinç Yeldan ısı stresinden, ısı baskısından daha fazla etkilenecek sektörleri saydı bize, tarım inşaat diye. Buna açık hava madenciliğini de eklemek mümkün ki umarım yok olur, zaten işsiz kalırlarsa da kalsın umrumda değil. Dünya ortalaması tarımda yüzde 43 kadın istihdamının. Türkiye'ye bakıyorum yüzde 26,8. Daha komik bir şey: tarımda dünya ortalaması kadın istihdamı yüzde 43 ama tarımda mülkiyet sahibi kadınların oranı yüzde 10 ile 20 arasında değişiyor. Türkiye'de tarımda çalışan kadınların yaklaşık yüzde 94'ü sosyal güvencesiz çalışıyor. Şimdi ısı stresine bağlı olarak tarımda işgücü kaybı ortaya çıkacak diyoruz.

Prof. Dr. Nesrin Algan: "Biz iklimde eşitlik istiyoruz."

Önce kim işten çıkarılacak? Sosyal güvencesi olmayan kadınlar elbette. İnşaat sektöründe de varız, orada da kaybedeceğiz. Bu sadece ev dışında çalışan kadınlar açısından büyük bir kriz değil, ev içi hizmetleri yapma bakımından da çok önemli bir sorun. Türkiye pek fazla bir sorun alanı değil ne iyi ki; ama dünyanın birçok yerinde kadınların en önemli işlerinden biri de eve su temin etmek. Örneğin Afrika'da Nijerya'da bir kadın su getirmek için günde ortalama 80 dakika yürüyor. Bunların çoğu da kız çocukları ve Afrika kıtasının birçok yerinde -Hindistan, Pakistan gibi ülkelerde- su teminine giden kız çocukların önemli bir kısmı geri dönemiyor. Bu yolda tecavüze uğrayıp öldürülme oranı da çok yüksek. Çok enteresan ve hazin.

21. yüzyılın utanç göstergelerinden biri olan bir durum daha var: Tuvalete gitmek için havanın kararmasını bekleyen kadın sayısı tahmin edemeyeceğiniz kadar çok Afrika'da ve Hindistan gibi ülkelerde... Örneğin Hindistan'da havanın kararmasını bekliyor kadınlar ve kız çocukları tuvalete gidebilmek için; çünkü kullanabilecekleri tuvaletler kapısı olmayan herkese açık yerler. Hava kararacak ki görünmez olsunlar. Yine bu yolda tecavüze uğrayıp öldürülme oranı aklınızın alamayacağı bir oranda. Demek ki iklim değişikliğinin çalışma yaşamına etkisi erkekler bağlamında daha farklı kadınlar açısından çok daha vahim ve bir varlık yokluk sorununu oluşturmuş durumda.

Kadın işsizliği Türkiye'de yüzde 13,7 olarak veriliyor. Yükseköğretimde kadınlarda bu yüzde 21,3. Avrupa Birliği'nde yüzde 5,1 diyor rakamlar. Türkiye'de 6 yaş üzerinde iki buçuk milyon kişi yani nüfusumuzun önemli bir kısmı okuryazar değil. Bunun yüzde 84'ü kadın. 21. yüzyıl için utanç verici bir şey. Türkiye kadınla erkek

eşitliği bağlamında bakarsanız 144 ülke arasında 131. sırada.

Türkiye için yapılmış yeni bir çalışma var. Türkiye için düşük karbonlu kalkınma politikaları ve uygulama projesi diye. Türkiye enerji talebinin yüzde 75'inin ithal kaynaklara dayandığını gösteriyor, daha çok kömüre. Mevcut ve kurulu güçle birlikte 2050'de gerçekleşecek en kötü senaryoya göre Türkiye'nin milli gelirin yüzde 50'sini kaybedeceğimizi söylüyor bu çalışma. Daha doğrusu en iyimser senaryoya göre de yüzde 10 milli gelir kaybı öngörülüyor Türkiye için, eğer bu enerji ve iklim politikalarıyla devam ederse.

İklim krizi nedeniyle, aşırı iklim olayları nedeniyle çok ciddi milli gelir kayıpları yaşıyor dünya. 1981'den beri Amerika Birleşik Devletleri'nde 241 aşırı hava olayı olmuş bunun zararı 1,6 trilyon dolar. Türkiye baktığınızda 2017'de 1,9 milyar dolar. Son 20 yılda da 462 milyar dolarlık kaybımız var. Bu afetler ve iklim değişikliğine bağlı hava olayları en çok kadın ve kız çocuklarını, erkek çocuklarını etkiliyor. Neden? Ev içindeler. Depremlerde, sellerde, tsunamilerde erkek dışarıda. Kurtulma şansı daha fazla, rakamlar da bunu gösteriyor zaten. Aynı zamanda barınma hakkımız elimizden alınıyor. Su basma sı, deniz seviyesinin yükselmesi, sel, tayfun, hortum gibi nedenlerle yok olan barınma alanlarımız. Şöyle bir ikili durum var: İklim krizinin neden olduğu sorunları var çalışanların. Bir de iklim değişikliğine uyum için alınacak tedbirlerin yol açacağı sorunları var çalışanların. Eğer milli gelir küçülecekse tahmin edebileceğimiz gibi bunlardan çalışanların alacağı pay da küçülecek elbette. Eğer tüm dünyada yenilenebilir enerji öne çıkarılır ise Erinç Hocamın söylediği gibi 18 milyon

"İklim adaletinde kadınlar geri planda kalıyor."

kişiye yeni istihdam, iş imkânı, yeşil iş dediğimiz alanlar yaratılacak.

Biz bir kömür, doğalgaz, nükleer ülkesiyiz. İklim değişikliğinin yol açtığı sorunlar ülkeleri, ülkeler içindeki sınıfları, cinsleri, cinsiyetleri, belli yaş gruplarını farklı etkiliyor. Uyumda en şanslı olanlar elbette varlıklı olanlar. Varlıklı, beyaz, erkek, Protestan onlar. Gemiye binip gidiyorlar, kendilerine yeni adalar yeni ülkeler kurabiliyorlar. Hatta Mars'a gitmeyi planlayanlar var ama biz bu eski dünyada kalanlar çoğunluğuz. Çok teşekkür ederim.

Perihan Sarı: Değerli sunuşundan dolayı hocama teşekkür ediyoruz.

Bahadır Murat Akın: Merhabalar.

Bu etkinlik zamanlama açısından da son derece isabetli bir zamanda hayata geçiriliyor. Zira bildiğiniz gibi 23 Eylül 2019'da Birleşmiş Milletler İklim Eylem Zirvesi gerçekleştirildi. BM Genel Sekreteri Anthony zirvedeki konuşmasında "Bu bir iklim konuşma zirvesi değil. Yeteri kadar konuştuk. Bu bir iklim müzakere zirvesi de değil çünkü doğayla pazarlık edemeyiz" demiştir. Bu vesileyle bu değerli girişimin hem fikrini ortaya koyanları ve hem de Tez-Koop-İş yönetimini tebrik ediyoruz.

Kısaca Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1919 yılında kurulmuştur. Hükümetlerin, işçi ve işveren örgütlerinin temsil edildiği üçlü bir yapıya sahiptir. İklim konularının ILO'ya yaptığı öneri de çok kritik bir yer ediyor sözleşme ve tavsiye kararlarıyla. Uluslararası standartları oluşturur toplam 190 sözleşme ve 206 tavsiye kararıyla ILO'nun özel ana odağı örgütlenme özgürlüğünün sağlandığı, toplu sözleşme hakkının güvence altına alındığı, çocukların zorla çalışmasının önlendiği, istihdam ve meslekte ayrımcılığın yasaklandığı, sosyal diyalog mekanizmalarının geliştirildiği bir çalışma hayatını ifade eder. ILO için özellikle buiklim değişikliğiyle mücadele konusu da önemli çünkü biz yeşil işlerin öne sürülmesini öneriyoruz. Enerji ve hammadde verimliliğini artırmak, sera gazı emisyonlarını azaltır. Atıkları ve kirliliği en aza indirir. Ekosistemleri koruyan ve canlandıran nitelikte olan işler iklim değişikliğinin etkilerini destekleyen, insana yakışan işlerdir. Ama sadece ve sadece insana yakışır işlerle birleştiği takdirde yeşil işler olarak kabul ediyoruz bunları.

Bu adil geçiş için enerjinin üretimi ve kullanımı konusunda alınan önlemler 6 milyon işçinin işini kaybetmesine neden olurken, 24 milyon yeni işçi yaratma potansiyeline sahiptir dünya çapında. Net istihdamda 18 milyon kişilik bir artış sağlayacak. Döngüsel ekonominin benimsenmesi "çıkar, yap, kullan ve at" anlayışına dayalı geleneksel modelin yerini alacak ve bu yeni anlayışı küresel çapta 6 milyon yeni iş yaratacak ama ancak ve ancak doğru iş, doğru beceriler ile ele alınırsa.

ILO'nun çözüm önerisi 3 ayağa dayanmaktadır: İnsan kabiliyetlerine, yatırım ve işle ilgili kurumlara. Yatırım ve insanlara yakışır sürdürülebilir işlere yatırımların artırılması nedir? Öncelikle çalışanlara, emekçilere ondan sonra kamu kurumlarına destek, ondan sonra işletmelere destek şeklinde ele alabiliriz. Onun dışında emekçileri korumak için işsizlik koruma sistemleri, nakit transfer programları, kamu istihdam programları ve ekosistem hizmetleri ödemeleri diye düşünülmüştür.

ILO'nun yeşil işler programını nasıl yapmayı öngörüyoruz? Önce yeşil işler yaratmanın arkasındaki büyük güç olabilmeyi ümit ediyoruz. Yeşil işletmeler kurularak işler yaratılmasını öngörüyoruz veya daha çevreci üretim süreçlerine yönel-

terek mevcut işletmelerin yeşillenmesini öngörüyoruz. Yani sadece üretilen şeyin yeşil olması değil. Mevcut olarak mesela bir demir çelik fabrikası eğer enerji verimliliğini artırabilirse bunu da yeşil iş kapsamında değerlendiriyoruz. Son olarak 23 Eylül 2019'daki BM Eylem Zirvesinde BM Genel Sekreteri Anthony Guterres'in "İş dünyası, iflas eden bir gezegende başarılı olamaz. İstihdam, ölen bir gezegende sürdürülemez" sözleriyle kapatmak istiyorum.

Perihan Sarı: Evet salondan soru sormak isteyen arkadaşlarımız varsa söz almadan önce kendini tanıtarak ve olabildiğince net soru cümleleriyle konuşmacılara soru yönetirlerse sevinirim.

Katılımcı: İsmim Barış Can, ODTÜ Sosyoloji Bölümü 3. Sınıf öğrencisiyim. Erinç Hoca'ya şunu soracaktım. Sermayenin doğa yararına aldığı tedbir, insan yararına aldığı tedbir olacak. Şunu dediniz: "Doğadan aldığının karşılığını vermeyerek sermaye müthiş kazanıyor." Bu durumda onların buna zorlanmasının adını neden koymuyoruz? Onların buna zorlanmasının adını işçilerin, emekçilerin, yoksul köylülerin yani doğa krizinden en çok etkilenen kesimlerin zora dayalı mücadelesi belirlemeyecek mi? Bunun da daha kısa öz olan hali devrim değil mi? Bunun niye ismini koymayalım. İkinci olarak Perihan Hoca'ya sorumu soruyorum: Belirleyici olan anayasa mı, anayasayı belirleyen sınıf kavgası mı?

Katılımcı: Değerli konuşmalarınız için teşekkür ederim. Ben sorudan ziyade birkaç katkı koymak için söz aldım. Adım Eşref Atabey, jeoloğum. Bir kamu kuruluşundan emekli oldum 5 yıl önce.

Ben Sayın Nesrin Algan Hanımefendiye bir düzeltme rica edeceğim. "Dünyayı yöneten fosilciler, en fazla kirleten fosil yakıtlar ve fosilciler" tanımını kullandı. Ben bir jeoloğum, milyonlarca yıl önce denizlerde yaşamış canlıların taşlaşmış kayalar içinde bulunan haline fosil diyoruz. Kömür de bir fosil aslında. Fosilleri araştıran jeolojinin alt dalı paleontoloji, bilim insanları paleontologlar. Biz buna fosil yakıt dersek daha iyi olur ya da fosil yakıtcılar eklersek daha hoş olur diye düşünüyorum. Bu yenilenebilir enerji kaynakları, özellikle rüzgâr enerji santralleri Ege ve Akdeniz'de her tepenin başında boy göstermeye başladı. Bu da bir sorun olmaya başladı çevre kirliliği yönünden, özellikle göçmen kuşların göç yolları üzerinde. İkincisi güneş enerjisi santralleri. 81 ilimizde ihaleler yapıldı ve 81 ili şirketler paylaştı. Bunun da çevre kirliliği açısından bir sıkıntısı var, bunların tamiratı var, hurdalar atıldığı zaman içinde radyoaktif maddeler var. Bu da ayrı bir sorun.

Perihan Sarı: Teşekkür ederiz.

Katılımcı: Öncelikle herkese çok teşekkür ediyorum. Selma Avşar ismim. Emekli öğretmenim.Doğayı tercih eden, yaşamda şehirden kaçan birisiyim. Şöyle bir durum var: Yeşil enerji alacağız, yeşil istihdam açacağız deniyor. Fakat biz çok teknolojik araç kullanıyoruz, mesela en başta evimizde bir internet var, radyoaktif yaydığı söylenen bir Wifi kullanıyoruz. Cebimizde cep telefonu, işte yatarken odanızda olmasın cep telefonu, mümkün değil böyle bir şey olmak zorunda. Peki, biz buradan nasıl kurtulacağız. Bizi gerçekten kirleten bir şey mi bu teknoloji? Bir de onun atıkları var. Bunu öğrenmek istiyorum.

Katılımcı: Sibel Seval, ziraat yüksek mühen-

Bahadır Murat Akın: "İnsana yakışan işler, ekosistemi koruyan ve destekleyen işlerdir."

disiyim. Avrupa'nın çöplerinin bize gelmesi olayında çöpleri Avrupa gönderiyor para mı veriyor firmaya? Yani bu dönüştürme olayı… Biz bu kadar teknoloji ile iç içe miyiz ki getiriliyor ülkemize çöpler? Biz kendi ülkemizdeki çöplerin değerlendirmesini yapamıyoruz para mı alıyoruz acaba ya da o firmalar? Bunu merak ettim çok teşekkür ediyorum.

Katılımcı: Herkese merhabalar. Sedef Avcıer ismim. Ankara dışından geldim. Emekli öğretmenim. Sayın Nesrin Hoca Hanımefendiye sormak istiyorum. Bu iklim değişikliğinde siz iki önemli konuya değindiniz; yani sektör bazında etkilenen tarım ve inşaat. İnşaatı o kadar düşünmüyorum çünkü bir beton yığınları içinde yaşayan toplum olduk. Tarım çok önemli bir konu ülkemizde, milyon nüfusu besliyoruz. Demek ki biz hala tarım yapıyoruz. Sanırım 15-20 milyar dolar civarında yıllık tarım ürünleri ihracat rakamları. Demek ki hâlâ tarım ürünleri ihraç eden bir ülkeyiz, tarımı çok güçlendirmemiz lazım.

Katılımcı: Özer Bostanoğlu, şehir plancısıyım. Benim merak ettiğim konu: iklim krizinden dolayı oluşacak istihdam kaybının, inşaat ve tarım sektörlerinde olacağı ifade edildi, doğrudur. Fakat Türkiye'nin karşı karşıya olduğu sorunlar düşünüldüğünde, 6 milyon konutun kentsel dönüşüm beklediği bir ortamda ve tarım sektörünün bu kadar ihmal edilip çöküşe götürüldüğü bir ortamda, acaba iklim kriziyle mücadelede Birleşmiş Milletlerin önerdiği sektörlerden ayrı olarak kendi başımıza bir kurtuluş ve mücadele programı geliştirmemiz gerekmez mi, diye düşünüyorum. Bunu dünya işbölümü, kapitalist işbölümündeki

Türkiye'ye ve Türkiye gibi ülkelere biçilen rolle de bağlantılı olarak soruyorum.

Perihan Sarı: O zaman Barış Can arkadaşın verdiği sorudan, sorulardan başlayalım. Galiba hepimize sordunuz, ama ben en son söyleyeyim. Sayın Erinç Yeldan buyurun lütfen.

Prof. Dr. Erinç Yeldan: Çok teşekkür ediyoruz değerli sorular için. Kuşkusuz soruların bir bölümü bugünkü toplantının kapsamı açısından çok önemli konular. Geleceğiz şimdi. Evet, yani iklimi değil sistemi değiştirmek. Slogan bu. Buna sanırım buradaki herkes hemfikir fakat sistem kendi kendine değişmiyor, devrim de kendi kendine olmuyor bu topraklarda. Çoğu kez 60'lı 70'li yıllarda çok önemli örgütlenme hamleleri geliştirdi Türkiye'de. Hem daha adil, daha eşitlikçi, sömürüsüz bir dünya için çok önemli mücadeleler verildi. Burada bir ikilem var. Bu noktada Korkut Boratav Hoca'nın çok hoş bir hatırlatmasıyla kendi düşünce sistematiği içinde bu ikileme cevap verme biçimi vardı. Ben de onu kullanacağım.

Biz kapitalizmi idare etmek becerisinde, yeteneğinde veya arzusunda olan insanlar değiliz. Dolayısıyla ben sistem için önerileri bir araya getirirken -bu Birleşmiş Milletlerden olabilir, sendikalardan olabilir, kendi özgün düşüncelerimiz olabilir- aslında sistemin özünü, sistemin tıkandığı noktaları bir gösterge olarak kullanmamızı istiyorum. En basit bir öneri; mesela finansallaşmanın kurala bağlanması, düzensizleştirilmiş piyasaların burjuva hukuku doğrultusunda düzenli çalışmaya itilmesi, sosyal refah devleti, hasbelkader hatasıyla sevabıyla uygulandığı biçiminde toplu sözleşme, sendikalaşma, grev hakkı, örgütlenme hakkı… Bunların yeniden kurgulanması. Bütün bunlar ne kadar basit geliyor. Hani sistem içi öğeler. Örneğin çok düşük bir oranda tobin vergisi diyor iktisatçılar. Çok düşük bir oranda bile vergilendirilip finansal akımların akışkanlığının yavaşlatılması, spekülatif yatırımların tahrip edici öğelerinin regüle edilmesi. Bu da kulağa çok basit geliyor, fakat bunların hiçbiri kapitalizmin şu anda tahammül edebildiği öneriler değil. Çünkü finansal sistem olmadan kapitalizm kâr oranlarını koruyamaz, sermaye birikimini yürütemez biçimde artık.

Birçok şirket gelirlerini, kârlarını asıl işlerinden, sabit sermaye yatırımları üzerinden kaynaklanan üretim üzerinden değil bir rantiyer gibi davranarak imar rantları, toprak rantları, kıtlık rantları üzerinden sağlıyor. Çünkü bütün çevre kirletici -gerek toprağı, gerek suyu, havayı kirletici- bütün unsurlar dünyanın çevre cenneti olarak çevre koruma mevzuatına tabi olmayan bölgelere kaydırılmış durumda.

Çok uluslu şirketler operasyonlarını artık dünya ölçeğinde, bu maliyetlerden kaçınmak üzere yeniden organize ediyor. Dolayısıyla bu önlemler bütününü ve elde ettiğimiz bu tedbirlerin maliyetini karşılayacak kaynaklar var; kötü yönetilmiş kaynaklar var, israf edilmiş kaynaklar var, gizlenmiş kaynaklar var ve sistem bunları yaratarak ancak ayakta durabiliyor.

Biz doğrudan doğruya bu kaynaklara değindiğimiz vakit, aslında antikapitalist bir mücadelenin, kapitalizm sonrası sosyalizm mücadelesinin de ön koşulların yaratmış oluyoruz. Diyoruz ki "Siz kendi burjuva hukukunuza, kendi teknolojik gelişmenize, kendi sermaye birikiminize aslında en ufak bir müdahaleye tahammülünüz bile kalmadığı bir noktadasınız." Dolayısıyla küresel kapitalizmin Türkiye benzeri yerel işbirlikçileriyle

olan ortaklıklarını bu şekilde deşifre etmek bence antikapitalizm mücadelesinin olmazsa olmazı. Yoksa devrim kendi kendine olmuyor, bunu artık ciddiye almak durumundayız.

Prof. Dr. Nesrin Algan: O zaman çöpten başlayayım. Teşvik alıyorlar. Ayrıca iklim değişikliği mücadele hanesine yazılıyor, geri dönüşüm adı altında ciddi teşvikler alıyorlar. Vahamet şu ki ben 13-14 sene çalıştım Çevre Bakanlığı'nda. Hayatımın bir kısmı da atık ticareti dünyada yasaklansın müzakereleri ile geçti. Biz tehlikeli atığı ve diğer bütün atıkları yasaklayan ilk ülkeyiz. Ticaretini ve dünyada yasaklansın diye çok uğraştık ve başardık da.

Hatta geçenlerde o anlaşmanın 25 yılı şerefine Birleşmiş Milletler "Türkiye'yi kutlarız" deyince, ben bir yazı yazmak zorunda kaldım Birleşmiş Milletlere. Neyi kutluyorsunuz, diye. Çünkü 2006'da kanunu değiştirdiler, tehlikeli atık hariç çöp ithalatını serbest bıraktılar.

En fazla cıva bulaşıklı metal ithal eden 2 ülke var: Birincisi Hollanda, ikincisi Türkiye. Bu arada Hollanda'nın çok çağdaş geri dönüşüm tesisleri var. Türkiye'nin yasaktan önceki ithalatı yıllık 40 kilo iken 400 bin tona çıkmış yasaktan sonra. Bu çok ciddi bir suç. Tarıma gelirsek elimdeki rakamlar ihracatçıdan çok ithalatçı olduğumuza dair. Nohutumuzu, mercimeğimizi, buğdayımızı alıyoruz zaten. Sadece iklim değişikliğine bağlı olarak değil, Türkiye'nin IMF programlarından gelen yapısal uyum süreçlerinden başlayıp tohum politikalarına kadar uyguladığı bir sürü hatalı uygulama nedeniyle. Tarım ülkesi olması vasfını hızla yok ettik; köyler, meralar artık mahalle biliyorsunuz. Büyükşehirlerde hayvancılık bile yapamazsınız aslında.

Bir ülke gıda kaynakları açısından bağımlı ise bu ciddi bir milli güvenlik sorunudur. Teknoloji, telefonlar, cep telefonları radyasyon yaymıyor aslında elektromanyetik alan oluşturuyor. İyonize olmayan radyasyon diyoruz biz buna. İyonize olan radyasyonlar da aynı, zararı yok ama var.

Çok teşekkür ederim.

"Bir ülke gıda kaynakları açısından bağımlı ise bu ciddi bir milli güvenlik sorunudur."

"ILO, özellikle iklim değişikliğiyle mücadele konusunda yeşil işler öneriyor."

Prof. Dr. Ali Demirsoy, ikinci gün birinci oturum konuşmacılarına plaketlerini verirken...

"Yoksulların büyük çoğunluğunu işsiz ya da çalışanlar oluşturuyor."

2. Oturum
İklim Krizi ve Çözüm Önerileri

Shutterstock

"Büyümenin unsurlarına baktığımızda Türkiye'yi son yıllarda sanayileşmiş bir ülke olarak görmüyoruz."

Yaşar Özkan: Hoş geldiniz.

Panelistlerimizi takdim etmek istiyorum:

Sayın Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu; Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Ankara Üniversitesi-Siyasal Bilimler Fakültesi.

Nuran Talu Hanımefendi; Küresel Denge Derneğinden

ve Onur Bakır; UNI Küresel Sendikalar Birliği'nden.

Dr. Nuran Talu: "Küçücük bir çocuk bize ses verdi. Türkiye'nin Greta'ları yok mu?"

Dr. Nuran Talu: Teşekkür ederim sayın başkan. Değerli katılımcılar, merhaba.

Sendikalar iklim değişikliğiyle mücadeleyi uluslararası boyutlarda tartışırken biz politikaları konuşacağız. Daha doğrusu ben bu boyuttan biraz katkı vermeye çalışacağım. Sendikaların iklim kriziyle ne gibi kayıplar ya da kazanımlar yaşayabileceklerini tartışmakta geciktik.

Kyoto Protokolü ve Kyoto Protokolünün gelişmiş ülkelere karbondioksit emisyonlarını ya da eşdeğer emisyonlarını azaltmak yükümlülüklerinin sayısallaştırılmış taahhütlerini yerine getirmemeleri üzerine, 2015'teki Paris Anlaşması Birleşmiş Milletlerin İklim Çerçeve Sözleşmesinin bir protokolüdür. Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadelede belli kırılgan sektörleri ve alanları var; bu alanların içerisindeki izdüşümüne baktığımızda ilgili sendikalarla ne iş yapılabilir, onları görmek lazım. İklim mücadelesinde dünyada bütün ülkeler ilk önce enerji ve tarım yasalarını değiştirecekler. Türkiye uluslararası masalarda iklim mücadelesinde nasıl bir konumda?

Türkiye hükümetleri, özellikle son yıllarda iklim mücadelesinde teknik anlamda altta çeşitli paydaşlar çalışmasına rağmen, yüksek karbonlu dediğimiz yani karbondioksit emisyonlarının azaltılmasından değil aksine çoğaltılmasından yana olan sektörlerle büyümeye çalışıyor. Esasen büyümenin unsurlarına baktığımızda Türkiye'yi son yıllarda sanayileşmiş bir ülke olarak görmüyoruz. Tabii makroekonominin direksiyonu kentlere kaymış durumunda. Kentlerde de iklim değişikliğiyle mücadele için tersine uygulamalar var. Dolayısıyla başımızdaki en önemli çalışma alanlarından bir tanesi de kentleşme olsa gerek.

Göç de bunlardan biri; ama göç esasen sınırlar aşırı göç gibi tanımlanmış olmasına rağmen, bugün artık kentlerdeki iklimle ilgili sorunların, iklim krizlerinin, afetlerinin tersine göçü başlatacağı konusunda da çeşitli araştırmalar var. Türkiye hiçbir zaman Maden Kanunu'nun gerektirdiği o muhteşem kömür vahşi büyümesinden herhangi bir taviz vermek istemiyor ama yama gibi gittiği uluslararası masalarda, diplomatik dillerde güzel yalanlarla bu işin sürdürüldüğünü görüyoruz.

İnsanlar iklim değişikliği hakkında ne düşünüyorlar? Türkiye açısından bakıldığında kentlerde çözüm aransın diye uğraşan bir hükümet politikası var ama onun da yama bir politika olduğunu görüyoruz. İklim değişikliğiyle ilgili politikalarda bilim insanı bilimi konuşacak, kentleşme ve iklim değişikliğini şehir ve plancılar konuşacak, ekonomistler iklim ekonomisini, yeşil ekonomiyi, döngüsel ekonomiyi, sıfır karbon ekonomilerini konuşacak. Bu ağı kurmamız gerekiyor. Genel bilgilerin dışında bir şeyden bahsediyoruz. O zaman hedef kitle olan işçiler neyin içinde olduğunu çok daha sağlıklı anlayacaklardır, diye düşünüyorum. Paris İklim Antlaşması yani son anlaşma ülkelere "Sen şu kadar emisyon düşüreceksin" diye sayısallaştırılmış taahhüt vermedi. Gördük ki Kyoto da bunu yapamıyor. Zaten ne yaptı? Dünyanın kıyamet çizgilerini çizdi.

Bilimsel olarak çizdi ve dedi ki "2030 yılında eğer bir buçuk dereceyi aşacak olursak başımıza şunlar gelir. 2 dereceyi 2050 yılında aşacak olursak artık kıyamete doğru, yani geri dönülmez bir sürece gidiyoruz. Ona göre herkes kendi içerisinde bunu çözmeye devam etsin, gerekiyorsa mevzuatını yenilesin, kurumsallaşmalarını düzeltsin, özellikle uygulamada olan yerel yönetimler, belediyeler uygulamacı oldukları için bu yaptıkları işle bütün hizmetlerini iklim hizmetleriyle özleştirerek devam etsinler." Türkiye'nin yerel yönetimleri genel anlamda çok zayıflar hâlâ iklim değişikliğiyle ilgili eylem planları falan yapmaya çalışıyorlar.

Küçücük bir çocuk bize ses verdi. Türkiye'nin Greta'ları yok mu? İklim çalışanları, iklim hassasiyeti olanlar son zamanlarda gençlerin, çocukların bu hareketin içerisinde büyüklere bir ders verdiğini görüyorlar. Bunun üstüne gitmesi lazım sendikaların hemen hepsinin.

Bizim için önemli olan; o işçinin ya da o insanın cebindeki insanca yaşama kaynağının, finansal kaynağının, parasının olması. Biz hep kadınlarla çalışırken şunu söylüyoruz: Kreş istiyorum diye tutturmayın belediyelerinize. Karar vericilerinize faturanızı gösterin, doğalgaz faturanızın ne kadar yükseldiğini gösterin. Onun üzerine yürüyün; yürüyüşleriniz, hareketleriniz fosil yakıt ekonomisine karşı olsun diye uğraşıyoruz.

Yaşar Özkan: Nuran Talu'ya çok teşekkür ederiz. Gayet açık, net bir açıklamada bulundu. Şimdi Sayın Profesör Doktor Seyhan Erdoğdu'ya söz vermek istiyorum.

Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu: Değerli arkadaşlar. Bütün katılımcıları saygıyla selamlıyorum. Göç konusunu ele alacağım. İki gün boyunca iklim göçüne ilişkin özellikle daha çarpıcı rakamlar verilerek değinildi. Hatta ürkütücü tablolar geldi. Daha derine inerek kavramlar üzerinde duracağım. Gerçekten acaba bu iklim değişikliğine bağlı göç olgusunun analizinde hangi araçları kullanmamız lazım?

Çevreye bağlı göç olgusu insan toplulukların çok eskiden beri bildikleri bir olgu. Hatta sürüler iklimsel olarak kendilerine uygun coğraf-

yalar aradıkları için, ilk insanlar da bu sürülerin peşinde iklime göre göç ederek yaşadılar. Onun dışında da dünyada çevre koşullarına bağlı olarak insan topluluklarının hareket ettiğini görüyoruz. Yani göç ve iklim, göç ve çevre bağlantısı çok eski zamanlara giden bir bağlantıdır. Fakat bugün karşılaştığımız göç ve iklim krizi bağlantısı ayrı bir olgu. Yani insan eliyle meydana gelmiş bir iklim krizine bağlı spesifik bir göç sorunu. Onun için eski çevre ve göç, eski iklim ve göç olayından daha farklı bir yapıyla karşı karşıyayız. Şunu sormamız lazım: İklim göçü kim için tehdit, kim için fırsat?

Afrika'dan, Asya'dan, Bangladeş'ten, Latin Amerika'dan Kuzey Amerika'ya doğru; Orta Amerika'dan, Güney Amerika ülkelerinden iklim değişikliğinden dolayı yaşam ve geçinme olanaklarını kaybetmiş yığınların bir göç dalgası gözümüzün önüne geldi. Bizim gözümüzün önüne gelen gelişmekte olan ülkelerden yığınlar halinde göç olgusu ve şunu da söyleyeyim: Herhalde Türkiye vatandaşları olarak iklim değişikliğinde yaşayacağımız göç olgusu bizim kapılarımıza da dayanacak.

Çünkü iklim göçü diyebileceğimiz bu göç, esas itibarıyla yoksul ülkelerin geçim ve yaşam kaynaklarını daha da fazla kaybeden geniş yoksul kitlelerinin, yani Güney'in, bir anlamda Kuzey'e doğru göçü. O zaman şöyle düşünelim: Ya biz o grupta olsak? Yani biz iklim değişikliği tehdidi altında olsak; kendimizi öyle düşünelim. O zaman böyle bir felaket senaryosu değil bu göç olgusu. Bir fırsat, bir imkân iklim değişikliğinin mahvedici etkilerinden kurtulmak ve bir anlamda uyum sağlayabilmek için. Dolayısıyla bu göç nereden baktığınıza bağlı. Acaba bu iklim göçü bir felaket mi yoksa bir uyum stratejisi, geniş kitleler için bir fırsat ve bir kurtuluş imkânı mı, diye de düşünmemiz lazım. Şimdi iklim göçü ve bununla bağlantılı analizlere baktığımız zaman iki tane temel akım görüyoruz.

Bu konuda 1993 yılında o büyük göç rakamları ilk Norman Maison'un makalesiyle ortaya atıldı. İklim göçünün boyutlarına, tehlikesine, önemine dikkat çeken bir çalışma biçiminde geldi. Başta dediğim iklim göçünü bir tehlike, bir tehdit, bir felaket senaryosu olarak gösteren bir çalışmaydı. Bu rakamlar da o kadar yüksekti ki o rakamların da güvenirliliği epeyce tartışıldı. Daha sonradan kendisi de "Ben çok cesur bir biçimde tahminlerde bulundum, biraz boşlukları doldurarak bu rakamlara ulaştım" dedi. Çünkü iklim göçüne ilişkin tahminlerde bulunmak zordur. Demek ki o da bu işin felaket senaryosu üzerinde durdu. İkinci olarak bu konuda yazanlar gene 1990'lı yıllarda çevresel göçün ve iklim göçünün özellikle kaynak kıtlığına dayalı olan yönü üzerinde durdular. Yani kuraklık, toprağın veriminin düşmesi, diğer faktörlerle geçim ve yaşam koşullarının olanaklarının kaybedilmesi ve buna bağlı olarak kitlesel göçler. Bunun meydana getireceği çatışmalar, kaynak kıtlığı üzerinde meydana gelecek toplumlar arası çelişkiler ve bunun barışa ve güvenliğe olan tehditleri... Buradan da gene bir felaket senaryosu. Yani hep Kuzey bakış açısıyla bunlar analiz edildi. Yani bu iklim göçünün aslında güneyin yoksulları için, güneyin kaybedenleri için ve iklim krizinin mağdurları için bir olanak olduğu, bir fırsat olduğu bakış açısı düşünülmedi. Eğer biz o iklim göçünün mağduru olarak göç etmek durumunda kalsaydık, kuşkusuz bunu bir iklim krizine uyum stratejisi olarak görebilirdik.

Dolayısıyla şu soruyu sormak lazım: Mesela

Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu: "İklim göçü, geçim ve yaşam kaynaklarını kaybeden geniş yoksul kitlelerinin göçüdür."

Afganistan'da 1980-2015 yılları arasında büyük bir kuraklıkla karşı karşıya kalan nüfus mecburen yakın ülkelere göç etmek zorunda kaldı. Ne yapsalardı, ne yapabilirlerdi? Veya Pakistan'da 3 milyon kişi açlık çekiyor aynı şekilde. Orada da tarımsal ve hayvansal kaynakları kaybettiler iklim değişikliğine bağlı tarımsal gerilemeyle. Onlar da göç ettiler. Ne yapsalardı? Bu göç onlar için bir fırsat oldu. Dolayısıyla şunu söyleyebiliriz: Dünyada daha çok insan, göçü iklim krizinin kendisinden bir anlamda kurtarmak ve bu krizin sonuçlarına karşı bir uyum sağlamak için kullanıyor. Dolayısıyla farklı yerlerden baktığınızda bu iş değişecek, iklim göçmenleriyle biraz empati yapmamız lazım.

2010 Cancun Çerçeve Sözleşmesinin uyarlanması sırasında da ilk kez burada şöyle bir ifade var: Hükümetlere iklim göçünün anlamı, koordinasyon, işbirliği ve bununla ilgili olarak da planlı yerleştirmeler konusunda bir tür çağrıda bulunuldu. 2012'de Doha'da, aynı şekilde "Bu konu daha fazla analiz edilsin, daha çok anlaşılsın" dendi ve bir anlamda artık Birleşmiş Milletlerin iklim değişikliğine ilişkin bütün toplantı karar raporlarında, karşımıza iklim göçü kavramı geldi. Geldi de kavram net değil, kendisiyle birlikte bir sürü tartışmayı da beraberinde getirdi. Çünkü göç zor bir kavramdır, göçü tanımlamak zordur. Hukuki olarak tanımlayabileceğimiz yönleri vardır ama mesela iklim göçü uluslararası hukukta tanımı olmayan bir göç türüdür. Dolayısıyla hem göçtür -hatta zorunlu göçtür diğer mültecilik iltica vakaları gibi hem de o gruba sokulmamaktadır.

Şunu kastediyorum: Bir kere iklim göçünün tanımı, bu iklim göçüne ilişkin mekanizmalar-

dan etkilenen kişiler, etkilenen coğrafyalar konusunda bir netlik olmadığı ve genel belgelere genellemelerle gidildiğini gördük. İklim göçünü iki türde ele almakta yarar var.

Benim incelediğim kavramlar ve yaptığım tartışmalarda birisi "çevresel göç" diye bir kavram. Bu daha geniş bir kavram. "İklim göçü", çevresel göçün altında bir kavram. Biz iklim göçü demiyoruz veya çevresel her etki nedeniyle olan göçe, iklim göçü demiyoruz. Deprem oldu mesela, bu da bir çevresel faktör. İnsanlar göç etmek zorunda kaldılar bir afet karşısında ama o depremin eğer iklim kriziyle bir bağlantısı yoksa biz buna çevresel göç diyoruz. Ana kavram, jenerik kavram olarak çevre göçünü kullanabiliriz. İklim göçünü onun altında bir kavram olarak kullanmanızda yarar var, diye düşünüyorum. Çünkü bütün tartışmalarda benim çıkarabildiğim sonuçlarda bunu görüyorum. Dolayısıyla zaten uluslararası kuruluşlarda bir çevresel göç kavramı var; yani hem iklim göçünü kapsayan hem de iklim krizine bağlı olmayan diğer çevresel göçleri kapsayan. Hatta endüstriyel büyük kazalar nedeniyle olan göçleri bile çevresel göç kavramı içerisine sokabiliyorlar.

Dolayısıyla bir iklim göçü kavramı, karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde doğal iklim değişikliklerine ek olarak, insan faaliyetleriyle küresel atmosferde meydana gelen değişimden kaynaklanan göç olarak tanımlanabilir. Çok spesifik bir şeyden bahsediyoruz, bu bizim sendikalar olarak iklim göçünü incelemede elimizi daha kolaylaştıran bir yaklaşım olarak karşımıza geçiyor. Çevresel göç ile iklim göçünü ayırmak zor, ikisi de birbirinin içine geçmiş kavramlar. Mesela diyelim ki 1969-1970 arasında Afrika'da Sahra bölgesinde çok büyük bir göç hareketi oldu kuraklık nedeniyle, buna çevresel göç denildi. Ama geri dönüp bakınca acaba iklim kriziyle bağlantılı bir göç müydü?

Bu tartışmalar neden önemli? İklim göçü çok nedenli bir olgu; bir tek boyutta, bir tek eksen üzerinde incelenmesine imkân yok. Erinç Hoca mesela sabahleyin dikkat çekti ısı stresine bağlı tarım, hayvancılık ve inşaatta da iş kaynaklarının kaybolmasından sonra iklim göçü… İklim krizinin insani kriz yarattığı her olgu bizi bu iklim göçünün farklı biçimlerine götürülebilir. Dedik ki iklim göçü bir fırsat. Kimin için fırsat? Bu insani krizi yaşayanlar için bir fırsat. İklim göçünün hedefinde olan ülkeler içinse "Aman Allahım yeni duvarlar, Akdeniz'e gömülecek yeni göçmenler, yeni tel örgüler" demek onlar açısından. Dolayısıyla iki bakış açısı olarak bakıyoruz.

Bir de iklim göçünü bir fırsat olarak kullanamayan, bir uyum stratejisi olarak kullanamayanlar var. Buna da "kapana kısılmış olanlar" diyoruz. Afrika'daki bazı çok çarpıcı fotoğraflar vardır; açlık fotoğrafları çocukların. Onlar kapana kısılmışlar, göç edemeyecek kadar yoksul ve olanaksızlar. Yani göçü kendilerine bir strateji olarak seçemeyecek durumda olanlar. Bu iklim krizinin en büyük mağdurları da, iklim göçmeni olamayacak kadar kapana kısılmış olan yığınlar ve bunlar da tabii ki en yoksullar. Sabah hocamızın da dediği gibi kadınlar ve çocuklar.

Şimdi konuşmamın bu bölümünde kavramlar üzerinde durdum. İkinci olarak veriler üzerinde durmak istiyorum. Çünkü 2 gün boyunca 'iklim göçmenleri' deyince 250 milyon ve 1 milyar arasında değişen rakamlar var. Tıpkı Türkiye'deki düzensiz göçmen sayısının bilinmediği gibi. Suriyelilerin sayısını biliyoruz ama düzensiz göçmenlerin sayısını bilmiyoruz. Norman Maison

"İklim krizinin en büyük mağdurları, iklim göçmeni olamayacak kadar kapana kısılmış olan yığınlardır."

2002 yılındaki makalesinde "2050 yılına kadar 200 milyon iklim göçmeni olacak" dedi ve bu, büyük dikkat çekti. Daha sonra bu sayının kabaca hesaplamalarla 250 ile 1 milyar arası olacağından söz etti. 2050 yılında, 21. yüzyıl ortasına kadar, öyle bir potansiyel göçten bahsetti. Onun için çalışmalar giderek niteliksel çalışmalara daha ağırlık veriyor. Yani bu tür göç projeksiyonları tamamen yapıldı.

Yılda 25 milyon kişinin afetlere bağlı olarak iklim göçü süreci içerisine gireceği ve bu, şiddet ve savaş nedeniyle göç edenlerin sayısından çok çok daha fazla. Dolayısıyla sadece afetlere bağlı iklim göçü çok ciddi bir rakam olarak karşımıza çıkıyor. Mesela gıda güvenliği, toprak ve kaynaklar açısından ortaya çıkan bizim ikinci tip dediğimiz daha süreçsel olan; daha zamana yayılmış göçe baktığımız zaman orada şunu görüyoruz: Mesela tahıl üretimindeki düşmeleri karşılaştırmışlar. 1964 ile 1984 arasındaki azalmayla 1985 ile 2007 arasındaki azalmayı karşılaştıkları zaman iki katı. Dolayısıyla bu tür süreçleri analiz ederken doğrudan bulamadıkları göçmen sayısını öyle dolaylı yollarla bulmak için çalışıyorlar. Mesela deniz seviyelerinin yükselmesiyle üçüncü tip iklim göçünden kaç kişi etkilenecek? Bu çok daha vahim. Onu da söyle yapıyorlar: Kıyılardan 100 kilometre içeride yaşayan toplam nüfus, dünya nüfusunun yüzde 40'ı. Dolayısıyla deniz seviyesi 28 ile 98 santim arasında yükselirse 2100 yılında ne kadar arazi gidecek ve burada ne kadar insan etkilenecek?

Dolayısıyla afetlere bağlı veriler var. Daha süreçsel dediğimiz, daha uzun vadeli gıda yoksulluğu, yaşam ve geçim kaynaklarının kaybolmasına bağlı olan göçe ilişkin biraz daha tahmin yanı daha zor olan veriler var. Bir de deniz suyunun yükselmesine ilişkin veriler var. O da kabaca 250-300 milyon civarında.

Bir tartışmaya değinmek istiyorum, hep iklim

göçü dedim ama bir başka kavram daha var:

İklim mültecileri. Şimdi bu insanlar zorunlu olarak göç ediyorlar. İster afetler, ister deniz suyunun yükselmesi, ister yaşam kaynaklarını kaybettikleri için zorunlu olarak göç ediyorlar. Peki, bunlar mülteci mi? Değil. Çünkü bunların uluslararası mülteci hukukunda yeri yok. 1951'deki Birleşmiş Milletler Mülteci Sözleşmesinde böyle bir tanım yok. Sizin etnik kökeniniz, dininiz, milliyetiniz, belirli bir sosyal gruba aidiyetiniz veya politik görüşünüz yüzünden sizin tehdit altında olmanız gerekiyor mülteci olarak başvurabilmek için. Peki, çevresel nedenler veya iklim göçüne zorlayan olaylar böyle yaşamsal bir tehdit değil mi, diye baktığımız zaman "Evet yaşamsal bir tehdit" diyenler var, demeyenler var. Dolayısıyla 'iklim göçmenleri'ne "iklim mültecileri" diyelim mi, demeyelim mi? Çok ciddi bir tartışma. Hem çerçeve sözleşmede hem Kyoto Protokolünde var, hem Paris Antlaşması'nda var. Değinmeler var ama onlara mülteci olarak bakan bir bakış açısı yok. Ulusal örnekler var.

Dolayısıyla zor bir konu. Dünyanın bugünkü politik görünümünde böyle bir şeyin olanağının olmadığını görüyoruz. Çünkü devletler mevcut mülteci sözleşmesinin uygulanmasında bile çok ciddi engeller çıkartmaya çalışıyorlar. Türkiye zaten mülteci almıyor. "Nasıl almıyor" diyeceksiniz, ama almıyoruz. Biz sadece ayrımcılık, politik, şu bu nedenle tehdit olup Avrupa ülkelerinden bize gelenlere mülteci olarak başvurma hakkı veriyoruz. Suriye'den, Irak'tan, İran'dan, Afganistan'dan Türkiye'ye "Ben size iltica etmek için geliyorum" diyenlere, 1951 sözleşmesine koyduğumuz şerh nedeniyle mülteci olma hakkı vermiyoruz.

Onur Bakır: Herkese merhabalar.

Bu güzel etkinliği düzenleyen Tez-Koop-İş Sendikası'na gönülden teşekkürlerimi sunmak istiyorum. UNI Küresel Sendikalar Birliği'nde Ticaret İşleri Departmanında koordinatör olarak görev yapıyorum iki aydır. Öncesine kadar Türkiye'de Sosyal-İş Sendikası'nda koordinatör olarak görev yaptım. Kısaca UNI Küresel Sendikalar Birliği'nden bahsetmek isterim. Farklı ülkelerden ticaret, bankacılık, iletişim, borsa, güvenlik, bakım ve hizmetler sektörü gibi farklı sendikaların üyesi olduğu, dünya çapındaki hizmetliler alanındaki sendikaların küresel örgütü olarak tanımlayabiliriz. 150 farklı ülkeden yüzlerce sendikadan toplam 20 milyon kişiyi temsil eden bir küresel sendika federasyonu UNI Küresel.

İklim krizi bizim için ölüm kalım meselesi. Genel Sekreterimiz Christy Hoffman'ın iklim kriziyle ilgili eylem haftasından önce yaptığı çağrıyı sizlerle paylaşmak isterim; aynen şu şekilde çağrı yaptı:

"Gençliğin çağrısını duymak zorundayız, eğer sendikal hareket kendini geleceğe taşımak istiyorsa, eğer sendikal hareket genç işçilerin sesi olmak istiyorsa, iklim krizi karşısında sessiz kalamaz. Herkesi iklim adaleti mücadelesinde desteğimizi göstermek için harekete geçmeye çağırıyorum. Hayattan talep alabilmek için bu mücadeleye katılmak zorundayız. Burada hayatta kalabilmek altında iki şey kastediyoruz: Bir; tüm insanlık gibi aslında bu iklim krizine karşı gerekli önlemler alınması. Gerekli mücadele yürütülmezse, birçok süreç ile karşı karşıya kalma riskindeyiz. İkincisi; bu süreçte sendikaların kendilerini geleceğe taşıması bakımından da ciddi riskler söz konusu. Her iki

Onur Bakır: "Eğer sendikal hareket genç işçilerin sesi olmak istiyorsa, iklim krizi karşısında sessiz kalamaz."

bakımdan da iklim krizine karşı mücadele, bizim için bir varoluş mücadelesi olarak tanımlanabilir."

Şu sözü hepiniz biliyorsunuz: Ölü bir gezegende işçiler ölür. Sendikaların amacı nedir? İşçi sınıfına daha iyi hak ve daha iyi ücretler, daha iyi iş sağlığı-güvenliği koşulları sağlamaktır. Bunlar ile mücadele işimiz olduğunda birleşmek ve harekete geçmektir temel amacımız. İnsanca, insana yaraşır işlerde, insana yaraşır çalışma koşullarında, insanca ücretlerle istihdam sağlamaktır. Ama ifade edildiği gibi; ölü bir gezegende iş yoktur. Bu bakımdan iklim krizi meselesi sendikalarımız için, küresel, bölgesel, ulusal sendikalar için tali bir mesele olamaz. Bu bizim için bir varoluş meselesidir ve aslında sorunun asıl kaynağına inecek olursak sendikaların da mücadele ettiği asıl kaynakla karşı karşıya kalıyoruz.

Bu şirketlerin açgözlülüğü ve kâr hırsı, çoğunluğun değil azınlığın çıkarlarını esas alan politikalardır. Şu soruyu sizlerle paylaşmak istiyorum: Bu politikaların, stratejilerin, bu ekonomik modelin belki de cisimleştiği kavram olarak kapitalizmin dünyamızı, yaşamlarımızı, iş ve haklarımızı yok etmesine izin verip vermeyeceğimizdir. Dolayısıyla belli çıktıları olan, matematiksel olarak ifade edilebilen bir risk ama aynı zamanda siyasal bir krizin de ifadesi ve kapitalizmin ana kaynağında yer aldığımız krizin ifadesi. Bu soruya birlikte yanıt verdiğimizi de düşünüyorum. Buna en son geleceğim. Game of Thrones fanları muhakkak vardır, meşhur televizyon dizisi. Hani orada bir meşhur ifade var "Kış geliyor" diye. Ben de o ifadeyi sunuma taşımak istedim. Evet, kış geliyor. Hem yerküre için hem ekosistemimiz için kış geliyor, hem de aslında sendikalar, çalışanlar

ve işçiler için kış geliyor. Dünyadaki istihdamın yüzde 40'ından; iklim krizinin etkileri bakımından yakın vadede doğrudan tehlike altında olanlardan bahsediyoruz. 1,2 milyar işçi, iklim krizinin kısa ve orta vadeli sonuçları nedeniyle tehlikede. Yani yerkürede bugüne kadar görmediğimiz istihdam ve işsizlik krizi ile karşı karşıya kalabiliriz. Bu tabloda iklim krizi meselesi sendikalar için tarihi bir meseledir. Tam da Tez-Koop-İş Sendikasının isabetle işaret ettiği gibi, iklim krizi sendikalar için temel bir meseledir ve dünya ölçeğinde iklim krizi kamusal ve özel altyapıyı, yani üretimin de üzerinde gerçekleştiği altyapıyı da tehdit ediyor. Bunun da doğrudan çalışma yaşamına ve istihdama kaçınılmaz etkileri olacaktır.

Bir diğer olgu; dün de ifade edildi, iklim krizi istihdamı tehdit ettiği gibi çalışma koşullarını da tehdit ediyor. Özellikle de işçi sağlığı ve iş güvenliği bakımında çok büyük risklerle karşı karşıyayız. Dün Cavit Hoca anlattı. Açıkta çalışanlar, tarımda çalışanlar başta olmak üzere ciddi bir işçi nüfusu iklim krizi nedeniyle ciddi işçi sağlığı ve iş güvenliği riskleriyle karşı karşıya. Bulaşıcı hastalıklardan, ısının artmasından kaynaklanan sağlık risklerine ve hatta bazı araştırmalara göre işyeri şiddetindeki artışa kadar işçi sağlığı iş güvenliği tehditleriyle karşı karşıyayız. Birbirini tetikleyen bir riskler silsilesiyle karşı karşıyayız. Yani yalnızca istihdamı tehdit etmekle kalmıyor aynı zamanda çalışma koşullarını ve bununla birlikte işçi sağlığı iş güvenliğine de ciddi bir risk teşkil ediyor. İklim krizi kısa ve uzun vadede doğrudan zorunlu göçe de yol açacak. Bunun çalışma yaşamında çok ciddi etkileri olacağından sanırım hiçbirimiz şüphe duymuyoruz. İklim krizi elbette ki tüm insanlığı etkileyecek ama en hızlı ve en ağır etkilenecek halkada yoksul ülkeler, Asya-Pasifik ve Afrika Kıtasının yoksul ülkeleri var. Gelişmekte olan ülkeler, yoksullar ve kadınlar yer alıyor. Birçok uluslararası çalışmada mevcut toplumsal eşitsizlikler nedeniyle, iklim krizinin kadınlara daha ağır etkilerde bulunacağı belirtiliyor. Bugün tehlikeye dikkat çekmek için buradayız ama bununla birlikte buna karşı ne yapacağımızı, bu krize karşı nasıl mücadele yöntemlerini geliştireceğimizi konuşmak için de buradayız. Sayın hocama katılıyorum; bu krizi fırsata çevirebiliriz. Tabii bu mecazî anlamda bir ifade yani. Evet, iklim krizine karşı alınması zorunlu olan önlemler istihdama olumsuz etkide bulunabilir.

Bununla birlikte dijitalleşme, otomasyon, robotlaşma dediğimiz yeni teknolojilerin kullanımının da aslında çalışma yaşamında istihdam bakımından ciddi tehlikeleri var: İstihdam olanaklarının daralması, belli işlerin ortadan kalkması bakımlarından belli dengeleri beraberinde getiriyor. Bu ikisini birleştirip tersine çevirmek mümkün. Çünkü bu yeni teknolojiler karbonsuz yeni bir dijital dünyaya geçiş için de çeşitli olanaklar sağlıyor, eğer doğru yönetilirse. Eğer bir avuç kapitalistin, bir avuç sermayedarın, belli bir azınlığın çıkarları için değil yerkürenin ve yerkürenin büyük çoğunluğunu oluşturan işsizler ve emekçiler için bu yeni teknolojiler kullanılırsa; aslında çevreye, işçilere ve işçi sağlığına olumsuz etkileri asgariye indirdiğimiz ve doğru bir geçiş stratejisiyle daha düzgün işleri yaratabildiğimiz bir dönemi elde edebiliriz.

Son olarak şunları paylaşmak istiyorum: Sendikal çalışmalarda bunu tali bir unsur olarak değil, sendikal çalışmalarımızın temel bir unsuru olarak görerek, bir ana akımlaştırma süreci işleterek çok daha farklı geniş bir çerçeveden yakla-

şabiliriz. Tüzük değişikliğiyle, kongre kararlarıyla, sendikal eğitimler ve yayınlarla, özel komitelerle, gençlik yapılarıyla sendikaların iklim krizine karşı hem yerküreyi hem istihdamı hem işçileri korumak adına yürüteceği mücadeleyi geliştirebiliriz. Dün başkanımız ifade etti, çok mutlu oldum. Tez-Koop-İş Sendikası halihazırda zaten iklim çalışmalarına, iklim krizine karşı bilinçlendirmeye, bu konuyu işçilerle buluşturmaya başlamış durumda.

Dün Kemal Bey özellikle belli sektörlerdeki karbona dayanan ve ne yazık ki yerküreyi olumsuz etkileyen belli sanayi sektörlerindeki işçilerin yaşadığı kaygıyı paylaştı. Bu kaygı gerçekten hayal ürünü olan bir olgu değil, bu gerçek bir kaygı. İşçilerin işleriyle ya da yerküreleri ile imtihan edilmek zorunda olmadıklarının altını çizmek istiyorum. Ne istihdamdan ne de yerküremizden vazgeçmek zorunda değiliz.

Sendikaların, işçi sınıfının sesi güçlü bir şekilde çıkarsa her düzeyde politikaları etkileyecek küresel, ulusal mücadeleyle ne istihdamımızdan vazgeçmek zorundayız ne de yerküremizi korumaktan vazgeçmek zorundayız. Bu noktada bir geçiş süreci; yani elbette ki karbon ağırlıklı, karbon salımı yüksek sektörlerdeki istihdamın azalması yerküreyi korumak bakımından, ekosistemi korumak bakımında bir zorunluluk olabilir. Ama burada çalışan işçilerin farklı sektörlerde, farklı alanlarda istihdamını garanti altına alacak politikalarla birlikte bunu gerçekleştirirsek işçileri kendi yaşamlarını idame ettirmek ya da kendi yaşamlarını idame ettirmenin bir önkoşulu olan yer küreyi korumak arasında tercihte bulunmak zorunda bırakmayabiliriz. Yani hem işçi sınıfımızın haklarını hem de yerküremizi aynı anda savunabiliriz.

Son olarak UNI Küresel Sendikalar Birliği'nin 2018'de Liverpool'da gerçekleştirdiği 5. Dünya Kongresinin 4 numaralı kararını sizlerle paylaşmak istiyorum. Bu karar diyor ki "UNI ve üyeleri iklim değişikliğini tersine çevirme kampanyalarını destekler; iklim krizinden etkilenen işçiler için yaptığı adil geçiş süreci çağrısına destek verir. Hükümetler, şirketler ve sendikaları bu noktada gerekli önlemleri almaya, Paris Antlaşması gereklerini yapmaya davet eder. Üyeleri arasında ulusal ve yerel iklim kampanya ve etkinliklerini paylaşmayı, bilgi alışverişinde bulunmayı amaçlar. Sermaye birikimine öncelik veren doğal kaynakları ve çevreyi göz ardı eden, ekonomik finansallaşma modeline karşı mücadele eder."

Yaşar Özkan: Efendim Şimdi de yurtdışından bir katılım olacakmış Müsaadenizle.

Dr. Emirali Karadoğan: Biz bu çalıştayı düzenlerken sadece Türkiye'den değil, farklı uluslararası kurumlardan,konfederasyonlardan da paydaş olmalarını istemiştik. Kemal Özkan buraya somut olarak katıldı. Fakat katılmak isteyip de katılamayan kuruluşlar da vardı. Özellikle bu konudaki desteklerini zaten sunmuşlardı.

Şimdi Alman Sendikalar Birliği (DGB) ile ilgili kısa bir bilgi vereyim: DGB, Almanya'nın en büyük konfederasyonu. Kendileri özellikle buraya katılmak istediler ama programlarının yoğun olmasından kaynaklı olarak Skype bağlantısı yapalım dediler canlı olarak. En azından biz de oraya katılalım dediler ancak buradaki yönetici arkadaşlarla bir görüştük salon açısından internet bağlantısının çok sağlıklı olmadığını, problem yaratacağını söylediler. Bu yüzden bize bir video hazırlayıp gönderdiler. Şunu hazırladılar gönderdiler. Kendilerinin de ifade ettikleri gibi sorularınız falan olursa bize yazılı olarak iletebilirsiniz ya da doğrudan da kendisi ile iletişime geçebilirsiniz. Bu kısa bilgiyi vermek istedim. Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Ali Demirsoy, ikinci gün ikinci oturum konuşmacılarına plaketlerini verirken...

İkinci gün ikinci oturum konuşmacıları ile Haydar Özdemiroğlu ve Prof. Dr. Ali Demirsoy...

SONUÇ BİLDİRGESİ

İKLİM KRİZİNİN ÇALIŞMA YAŞAMINA ETKİSİ ÇALIŞTAYI SONUÇ BİLDİRGESİ

İklim krizi yerel değil, evrensel bir sorundur. Bu konunun herkes tarafından ele alınması için olanaklar seferber edilmelidir. Yarını olmayan bir dünyada geçmişin bir anlamı yoktur.

Yaklaşık 250 yıl öncesinden başlayan sanayi devrimi ve onun yarattığı kapitalist birikim rejimi, önce işçi sınıfına sonra da tüm insanların ve canlıların yaşadıkları çevreye büyük zararlar vermiştir ve vermeye de devam emektedir. Küresel kapitalizmin yarattığı büyük sermaye birikimi arttıkça; dünya ve çevre sadece insanlar için değil, tüm canlılar için yaşanamaz hale gelmektedir. Burada en kritik olan ise; tüm elde edilen sermaye birikimini doğaya yapılan tahribata yatırsanız dahi geri dönüşümün sağlanamayacağı gerçeğidir.

Biyo çeşitliliğin yok olması dünyayı canlı türlerinin yok olması ile karşı karşıya getirecektir. Bunu geri döndürmek imkansızdır.

Zaman gittikçe daralıyor 10-15 yıl içerisinde büyük felaketler bizi bekliyor.

Küresel iklim krizinin yarattığı/yaratacağı çevresel sorunlar; ozon tabakasında incelme, asit yağmurları, sera etkisi / küresel iklim değişikliği, kuraklık ve çölleşme, biyo-çeşitliliğin azalması, açlık ve yoksulluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

İklim krizi çalışanlar başta olmak üzere tüm toplumun sağlığını, refahını ve geleceğini kökünden etkileyecektir.

Gıda, su sorunları, yeni hastalıklar, varolan hastalıkların artışı bizleri bekliyor. İklim krizinden ençok etkilenenlerin ise gelişmekte olan ülkeler, yoksullar, kadınlar ve çocukların olduğu açıktır.

Özellikle son 20-30 yıldır uygulanan neo-liberal politikalarla doğal kaynakların hızla yıkım ve talan düzeni sosyal barışı tehdit eder hale gelmiştir. Kapitalistler, sermaye birikimi adına hem biz işçileri, hem de doğamızı sömürdüler. Sermaye birikimi nedeniyle tahrip edilen gezegenimiz, Birleşmiş Mil-

letlerin tanımıyla “varoluş krizi“ yaşamaktadır.

Küresel ısınma toplumu derinden etkilemektedir. Sadece sıcaklık artışından kaynaklı ısı stresi nedeniyle önümüzdeki yıllarda yaklaşık 85 milyon iş kaybı yaşanacağı tahmin edilmektedir. Bu aynı zamanda aileleri ile birlikte sadece küresel ısınmadan kaynaklı yaklaşık 340 milyon kişinin işsizlik ve açlıkla karşı karşıya kalması demektir.

Isı artışı 1,5 santigrat derecede sabitlense dahi, ısı stresinin yaratacağı maddi kayıp 2030’a gelindiğinde 2,4 Trilyon ABD Doları olarak hesaplanmaktadır.

İklim krizinin neden olduğu küresel ısınma nedeni ile özellikle açık alanlarda çalışanlar (İnşaat, tarım, balıkçılık, hayvancılık, açık hava madenciliği vb. sektörlerde) ısı stresinin yaratacağı büyük sağlık riskleri ile karşı karşıyadırlar.

Diğer yandan yaklaşık 83 milyon iklim mültecisi doğal afetler nedeniyle geçim kaynaklarını kaybetti ve bulundukları bölgeleri terk etmişlerdir. Bundan sonraki dönemde her yıl yaklaşık 25 milyon kişinin iklim krizinin neden olduğu afetler nedeniyle göç edeceği tahmin edilmektedir.

Küresel iklim krizi nedeniyle yoksul insanlar yerel, bölgesel ve uluslararası göç etmek zorunda kalmaktadır. Bu göç, emeği ile geçinen sınıfları derinden etkilemektedir; göç edeni işsizlik, açlık, kuralsız çalışma vb gibi sıkıntılar beklerken; hedef bölge, ülkedeki yerli işçiyi de ayrıca baskılamakta ve emekçi sınıflar karşı karşıya getirilmektedir. İklim krizi diğer bir ifade ile emek krizi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle gerekli önlemler alınmaz ise büyük çatışmalara neden olabilecek toplumsal felaketler yaşanacaktır.

Biliyoruz ki, çözüm arayışında bütün bilim insanlarına büyük görev düşmektedir. Ama diğer yandan da biliyoruz ki asıl pratik görev biz emekçi sınıflara düşmektedir. Biz işçiler, toprağın, havanın, suyun, ortadan çatlayan ve yok edilen buzulların, kaybolan türlerin, çökertilen ekosistemin, bilcümle kurdun, kuşun, börtü-böceğin, sessiz doğanın sözcüsü olarak tüm kitlelere sesleniyoruz: “Küresel iklim krizinden korkma, geç kalmaktan kork!”.

Sermaye sınıfının yarattığı iklim krizinin, insanlar dahil tüm türlerin yok oluş krizi olduğu bilinmelidir. Kendi ile birlikte, ses çıkaramayan tüm canlıların sonunu hazırlayan kapitalistlere şunu tekrar hatırlatmak gerekli: “son balık öldüğünde, son nehir kuruduğunda, son ağaç kesildiğinde paranın yenmediğini anlayacaksınız!”

Gezegenimizdeki tüm canlılar iklim krizinin mağdurlarıdır. Doğal olarak bu krizden en çok etkilenenler küresel anlamda en yoksul ve en düşük gelirli gruplardır. Bu grupların örgütleri olan sendikalarında en çok etkilenecekler arasında olduğu açıktır. Çünkü doğa ve topluma dair eşitlik, adalet ve birlikte yaşama mücadelesi sendikaların mücadele alanlarıdır ve olmak zorundadır. Tez-Koop-İş Sendikası sorumlu sendikacılık yaklaşımı doğrultusunda bu görevi yerine getirmektedir.

İklim değişikliği/krizi nedeniyle “yeni rejim” inşa edilirken sosyal diyaloğun devamı ve sosyal barışın tesisi için “insan odaklı” bir yaklaşım önceliğimizdir. Sağlıklı ve güvenli bir çevre ve toplumun sağlanması sendikaların en önemli görevleri arasındadır. Türkiye’deki sendikaların yeterince duyarlı davrandığını ve bu yönde politikalar geliştirdiğini ne yazık ki söyleyebilmek mümkün değildir. Ancak Tez-Koop-İş Sendikası bu yöndeki duruşunu netleştirmek adına bugünden itibaren eylem kararı almıştır. Bu çalıştayla eylemin Türkiye’deki ilk adımını atmayı önemsiyoruz.

Tez-Koop-İş olarak sermaye sınıfı tarafından yaratılan iklim krizinin sınıfsal karakterini görünmez kılan ya da kılmaya çalışan tüm girişimlere “dur!” diyoruz.

“İnsana yakışır” bir rejim kurulurken işçiler, işçi sendikaları ve ülkemiz adına sendikamıza düşen sorumlulukların bilinciyle bu çalıştayımızda aşağıdaki karar ve önlemlerin alınması gerektiği sonu-

cuna varılmıştır.

- **Sağlıklı bir çevrede yaşamak bir insan hakkıdır.**
- **Paris Anlaşması derhal TBMM'de onaylanmalıdır.**
- **Karbon tüketimini azaltacak yeni enerji kaynaklarının geliştirilmesi için kamu yatırımları öncülüğünde yeni teknolojilerin kurgulanmalıdır.**
- **Toplumun dezavantajlı ve savunmasız kesimleri için "sosyal koruma" politikalarının devamı oluşturulmalıdır.**
- **Yeşil ekonominin olmazsa olmazı toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ısrarla mücadelede edilmelidir.**
- **Üretim ve bölüşümün bu denli değiştiği dünyada, yeşil ekonominin önceliği gelir eşitleyici ve yeniden bölüşüm politikalarının oluşturulması olmalıdır.**
- **Toplu pazarlık ve iş güvencesinin sürdürülebilir kalkınmanın ana unsuru olduğu unutulmamalı ve güvence altına alınmalıdır.**
- **Kapsamlı ve sürdürülebilir sosyal güvence sağlanmalıdır.**
- **Tam ve verimli çalışma için çalışma süreleri yeşil ekonomiye uygun hale getirilmelidir.**
- **İklim değişikliğini tersine çevirmeyi amaçlayan kampanyalar desteklenmelidir.**
- **ITUC'un iklim krizinden etkilenen işçiler için yaptığı "adil geçiş" süreci çağrısına destek verilmelidir.**
- **Hükümetin, şirketlerin, sendikaların ve sivil toplum örgütlerinin ekolojik sürdürülebilirliği sağlayacak önlemleri almasını sağlamak için eylem ve kampanyalar yapılmalıdır.**
- **Ulusal, uluslararası ve yerel iklim kampanya ve etkinlikler desteklenmeli ve bilgi alışverişinde bulunulmalıdır.**
- **Sermaye birikimine öncelik veren; doğal kaynakları ve çevreyi gözardı eden 'ekonomik finansallaşma' modeline karşı mücadele edilmelidir.**
- **Tüm siyasal düzeylerde, karar alma mekanizmalarına emek ve çevre lehine müdahale edilmelidir.**
- **İklim Kriznin neden olduğu kısa ve uzun vadede zorunlu göçlerin büyük felakatelere dönüşmememesi için, hükümetlere baskı oluşturulmalıdır.**
- **Emekçi kitleler, enerji, ekonomik çeşitlilik ve sürdürülebilirlik konularında ulusal stratejiler tasarlanırken karar alma mekanizmalarına dahil edilmelidir.**
- **Politikalar ve planlar daha yeşil endüstrileri teşvik etmeli ve ayrıca endüstriyel dönüşümlerinden etkilenen çalışanlar için "Adil Dönüşüm" garantisi vermelidir.**
- **Yeşil sanayi politikaları (yenilenebilir teknolojiler; toprağın verimli kullanımı) geliştirilmelidir.**
- **Fosil yakıt kullanımının etkili biçimde vergilendirilmesi, kömür sübvansiyonlarının kaldırılması ve mali gelirlerin bölgesel kalkınma programı içerisinde stratejik olarak konumlandırılmış yenilenebilir enerji sektörlerinin ilerlemesi için kullanılması durumunda, Türkiye'nin hem emisyonların azaltılmasında hem de gelir ve istihdamın daha eşitlikçi ve sürdürülebilir bir kalkınma patikası içinde artırılmasında başarılı olacağı sonucuna varılmıştır.**
- **İlgili tüm taraflar konuyu sürekli gündemde tutarak, ulusal ve uluslararası düzlemde her türlü tedbirin alınması için mücadele etmelidir.**

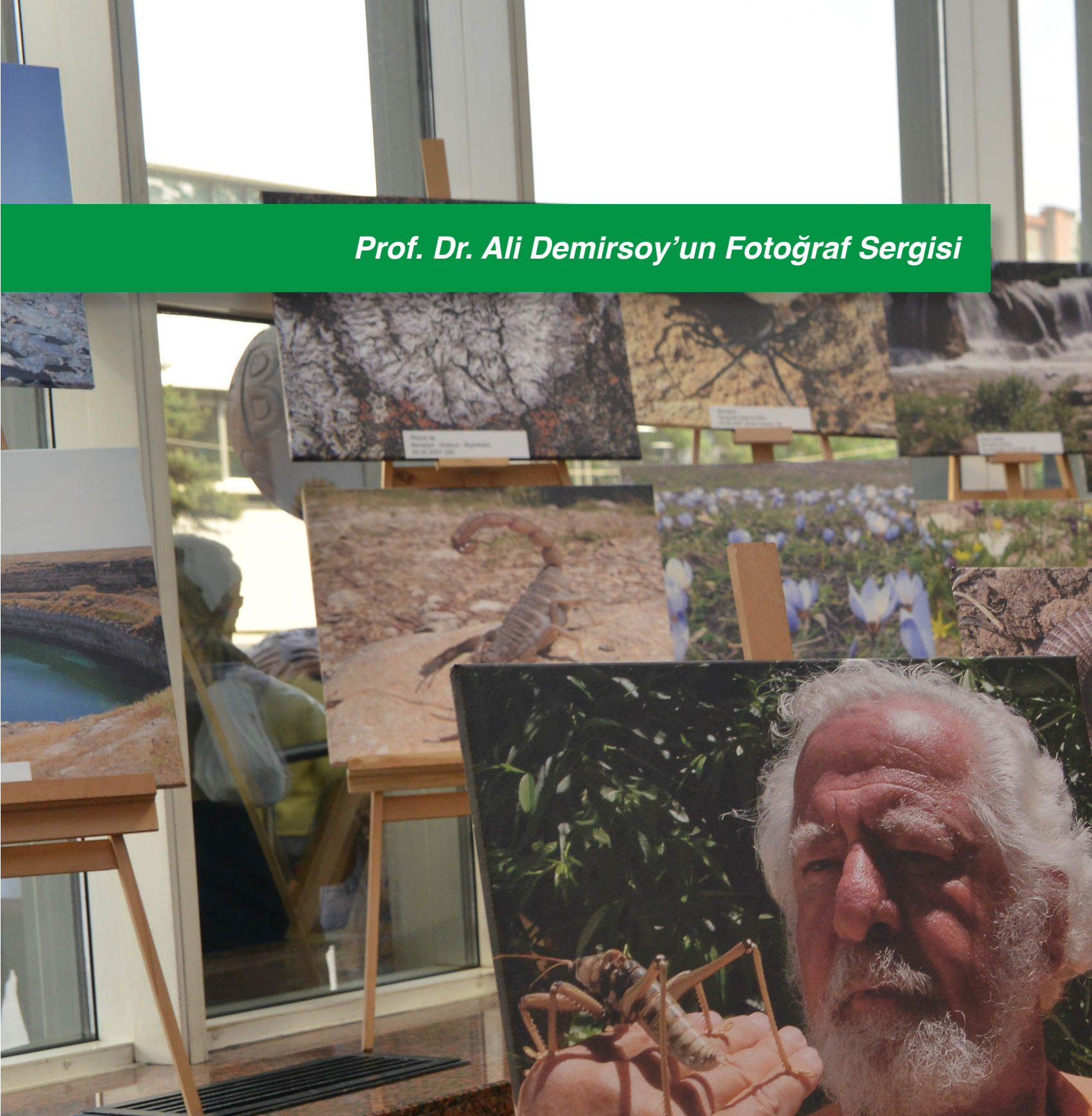

Prof. Dr. Ali Demirsoy'un Fotoğraf Sergisi

Blanus Strauchi
Aydın - Dilek Yarımadası.
06.05.2005.

Sendikamız tarafından 5-6 Ekim 2019 tarihlerinde Ankara'da bulunan Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde gerçekleşen **"İklim Değişikliğinin Çalışma Yaşamına Etkisi"** konulu çalıştayın ilk gününde yapılan iki oturumun ardından Prof. Dr. Ali Demirsoy'un fotoğraf sergisinin açılışı yapıldı.

"Doğaperest Ali Demirsoy'un Fotoğraf Sergisi"-ne, Ali Demirsoy'un eşi Funda Demirsoy, çocukları Aliye Doğa Demirsoy ile Ali Evren Demirsoy da katıldı.

Prof. Dr. Ali Demirsoy, sergi açılışında yaptığı konuşmada Türkiye'nin farklı bölgelerinde farklı zamanlarda çektiği fotoğraflardan oluşan seçkinin, küresel iklim krizinin tedirginliğini doğrular nitelikte olduğuna ve dünyanın canlılığının, türlülüğünü korumak gerektiğine değindi.

Tez-Koop-İş Sendikası Genel Başkanı Haydar Özdemiroğlu ise yaptığı konuşmada şunları söyledi:

"İklim krizi çalışanlar başta olmak üzere tüm toplumun sağlığını, refahını ve geleceğini kökünden etkileyecek. Bu konuda duyarlı olmak şart. Biz payımıza düşüni yapmaya hazırız. Ali Demirsoy Hocaya da hem iklim krizine olan duyarlılığı hem de çalıştaya verdiği emek için teşekkür ederiz."

Fotoğraf sergisine ilgi yoğun...

Prof. Dr. Ali Demirsoy'un fotoğraf sergisinin açılışından...

Astraglus (Van-Edremit / 20.05.2008)

(Bartın-Karabük yolu / 28.10.2013)

Böcek yiyen yamyam bitki: Drosera redundifolia
(Arhavi-Sazlık Tepe / 26.08.2010)

(Kars-Çalı gölü / Hanlar gecidi / 2286m)

Mantar (Artvin-Ganya / 09.08.2006)

Alcura (Manisa / 28.05.2005)

Örümcek: Alcura (Manisa / 28.05.2005)

Cennetin ön bahçesi: Gelincik tarlası (Erzincan / 201.05.2015)

Çiğdem: Crocus danfordiae (Ankara-Çamlıdere / 01.03.2013)

Abantın güzelleri: Crocus abantensis (Bolu-Abant / 20.03.2013

Ağaç Kurbağası: Hyla savigneyi (Kemaliye-Çit Köyü / 20.08.2006)

Ağlayan Gelin: Fritellaria imperialis (Erçelek Dağı / 25.05.2004)

Ağlayan Gelin: Fritillaria pinardii BOISS (Liliaceae)
(Kemaliye / 03.07.2006)

Akrep: Mesobuthus nigrilectus (Kemaliye-Toybelen / 08.07.2006)

Ana sevgisi: Xysticus ulmi (Tomisidae)
(Kemaliye-Sarıçiçek-Subatan) / 17.05.2006)

Banotu Hyoscyamus niger L. tohumu (Kemaliye-Tuğlu / 2009)

(Artvin-Borçka-Karagöl / 14.08.2004)

Beyazlar: Aporia crataegi - Maviler: Polyommatus loewii
Turuncular: Pyrgus sidae (Kemaliye-Subaşı Köyü / 04.06.2007)

Bir zamanlar bu vadide buzul aktı
Buzul Yatağı (Rize-Verçenek / 15.07.2005)

Centauria (Van / 28.05.2004)

Çan Çiçeği: Campanula tomentose-endemik
(Aydın-Dilek yarımadası / 06.05.2005)

Dünyanın ikinci büyük kreter gölü: Nemrut Kreteri (Ankara-Van / 16.06.2005)

Emzikotu: Onosma alba-roseum (Kemaliye)

En büyük böceğimiz: Saga ephippigera (Kemaliye-Kırkgöz / 07.2006)

Cennet bahçesi: Soğanlı bitki bahçesi. (Kemaliye-Sırakonaklar-Mazmanbaşı / 14.04.2006)

Çiğdem: Crocus kochianus (Kemaliye-Sarıçiçek / 23.09.2006)

Doğanın zenginliği: Chilla s. ve Crocus k. (Kemaliye-Sarıçiçek / 18.04.2012)

En büyük böceğimiz: Saga ephippigera (Kemaliye / 07.2006)

Fıratın devi: Barbus esocinus (Kemaliye / 01.06.2008)

Fritillaria michailowskyi (Van-Tendürek / 26.05.2004)

Fritillaria minima (Van-Keşiş Gölü / 28.05.2004)

Gal: Andricus curtisii aseksüel
(Kemaliye-Apçağa-Açça Bağları / 23.09.2006)

Gal: Andricus quercustozae aseksüel
(Kemaliye / 24.09.2006)

Kısmet Çiçeği: Sedum rosea
(Kemaliye-Avaz-Venkağ Kanyon Başı / 06.07.2008)

Geolycosa vultuosa (Lycosidae)
(Kemaliye-Avukatın Çeşmesi / 14.10.2006)

Hatay peygambirdevesi (Eremophila dagi)
(Amanoslar / 22.07.2009)

Hıyarcık-Ixiolirion tataricum (Pallas) Herbert subsp. montanum (Labill.) Takht (Kemaliye / 26.05.2006)

Kavak likeni: Phycia sp. (Kemaliye-Dutluca-Boyluköyü / (05.05.2007)

Keçi biciği: Michauxia campanuloides L Hér. ex Aiton (Campanulacea) (Amonoslar / 21.07.2009)

GallerbCynips gurrcusfolii, Andricus megalucidus / aseksüel (Kemaliye-Açça Bağları / 13.09.2007)

(Konya-Meke Gölü / 27.07.2009)

Kurulmuş tuzak: Agelena labyrinthica (Clerck 1757) (Kemaliye Kekikpınarı / 06.07.2006)

Küresel ısınma geliyor ahali:
(Rize-Çamlıhemşin-Sel / 31.07.2005)

Soldaki ve ortadaki: Liken-Xanthoria parietina
Sağdaki: Physia adscendens
(Samsun-Bafra-Kuş Cenneti / 14.03.2004)

Lohusaotu.Aristolochia bottae Jaub. & Spach (Aristocalaceae)
(Kemaliye / 16.05.2008)

Mantar: Coprinus cometus (Van / 01.05.2010)

Melitaea sp. (Kemaliye-Rabat / 27.07.2011)

Örümcek: (Artvin-Hatilla / 07.08.2005)

Semender: Salamandra salamandra semanowi
(Kemaliye / 13.05.2006)

Roma askeri: Pyrgodera armata
(Kemaliye-Venkağ-Karakoçlu / 05.07.2005)

Tavus Kelebeği: Saturnia pyri
(Kemaliye-Karakoçlu-Miçingah / 14.05.2006)

Sığırdili: Anchusa azurea var azurea
(Kemaliye-Sarıçiçek / 18.07.2011)

Sirk-buzul gölünde hiç yıkandınız mı?
(Rize-Çamlıhemşin-Aussor / 29.07.2005)

Son buzulumuz: Kaçkar Buzulu
(Öküzçayırdan-Adem / 14.08.2007)

Sudakoşar: Gerus maculatus (Geridae)
(Kemaliye / 07.2006)

Van Nevruzu-İris paradoxa (Van-Edremit / 26.05.2004)

Vargetgülü.Stenbergia culisiana
(Kemaliye-Olukman / 10.10.2014)

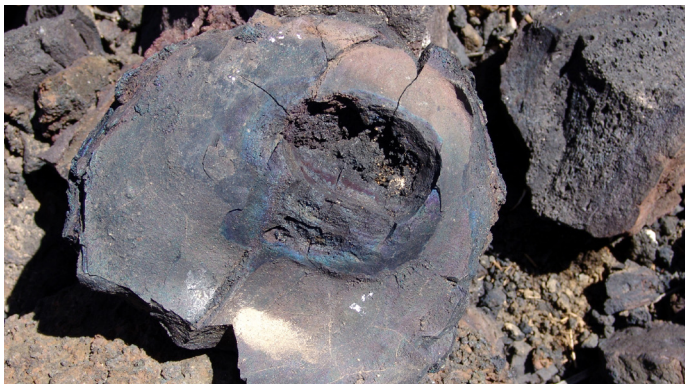

Volkan bombası: Skory (Van-Uzunyol-Alakaya / 26.05.2004)

Yeşil Kertenkele: Lacerta trilineata (Çit / 01.08.2009)

Yüzlerce yıl sonra bulunan muhteşem çiçeğimiz: Allıgelin
(Tchihatchewia isatidea) Gavcin gülü (Kemaliye-Avaz / 16.05.2005)

WC
occasion

Daha Çok Düzgün İş
Daha Güçlü Sendikalar'
İklim Krizinin Çalışma Yaşamına Etkileri Çalıştayı
Tez Koop-İş Sendikası, 5-6 Ekim 2019, Ankara
Onur Bakır, Koordinatör
UNI Küresel Sendika Ticaret İşçileri Departmanı